

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ФРАНКА**

Історичний факультет

Кафедра соціології

Пояснювальна записка

ДО кваліфікаційної магістерської роботи

освітнього ступеня: магістр

на тему: «Соціальні аспекти створення та функціонування об'єднаних
територіальних громад в Україні»

Виконала: студентка VI курсу,
групи ІСС- 61м

Спеціальності 054 Соціологія

Колядко А.-В. Ю.

Керівник: доц. Калиняк О. Т.

Рецензент: проф. Коваліско Н. В.

Львів – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....**Error! Bookmark not defined.**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**Error! Bookmark not defined.**

1.1. Міждисциплінарне осмислення громадянського суспільства: основні
концепції.....**Error! Bookmark not defined.**

1.2. Концептуальні підходи до визначення поняття «громада»:
міждисциплінарний та соціологічний виміри**Error! Bookmark not defined.**

1.3. Основні характеристики та класифікації громад. Територіальна
громада.....**Error! Bookmark not defined.**

1.4. Теоретико-методологічна основа дослідження об'єднаних
територіальних громад.....**Error! Bookmark not defined.**

Висновки до розділу 1.....**Error! Bookmark not defined.**

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД КРИЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**Error! Bookmark not d**

2.1. Міжнародний досвід функціонування об'єднаних територіальних
громад**Error! Bookmark not defined.**

2.2. Український досвід проектної діяльності щодо ОТГ**Error! Bookmark not defin**

2.3. Особливості створення ОТГ в контексті «Національного проекту
«Децентралізація»»**Error! Bookmark not defined.**

Висновки до розділу 2.....**Error! Bookmark not defined.**

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**Error! Bookmark not def**

3.1. Індикатори та методи МіО ефективності функціонування ОТГ**Error! Bookmar**

3.2. Оцінка ефективності функціонування об'єднаної територіальної
громади**Error! Bookmark not defined.**

Висновки до розділу 3.....	Error! Bookmark not defined.
ВИСНОВКИ	Error! Bookmark not defined.
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
ДОДАТКИ	Error! Bookmark not defined.
<i>Додаток А.</i> Індикатори для оцінювання ефективності об'єднаних територіальних громад.....	
<i>Додаток Б.</i> Програма соціологічного дослідження на тему: «Інтерпретація ефективності ОТГ в українському суспільстві на прикладі Лопатинської об'єднаної територіальної громади»	
<i>Додаток В.</i> Процедури отримання інформації.....	
<i>Додаток Г.</i> Стенограми інтерв'ю	

ВСТУП

Актуальність теми:

1) практична актуальність: з 2014 року в Україні активізувався дискурс децентралізації. В цьому контексті інформація здебільшого стосується посилення ролі об'єднаних територіальних громад (ОТГ) на процеси прийняття рішень, що впливають на життя жителів цих громад, адже децентралізація формує нові зв'язки між регіонами внаслідок створення нових одиниць – ОТГ, що по-новому визначають координацію та підпорядкованість суб'єктів адміністративного устрою.

За даними державної статистики щорічно скорочується чисельність сільського населення і малих міст за рахунок міграції його у великі індустріальні центри України, а також закордон [3]. Основною причиною в більшості випадків є економічний чинник – виїзд з метою працевлаштування, пошук кращих умов життя, оскільки люди не мають можливості на місцях задовольнити свої життєво важливі потреби у роботі, отриманні медичної та соціальної допомоги, в якісному навчанні та вихованні дітей і молоді тощо. На локальному рівні ці питання вирішують органи місцевого самоврядування. Разом з тим, розвиток місцевої громади та її покращення – це результат участі та роботи самих громадян, адже ефективність вирішення місцевих проблем підвищується, якщо всі члени спільноти залучені у формуванні та отриманні результату та відчують відповідальність за цей результат. До того ж, це дозволяє згуртувати спільноту й формувати консолідовані інтереси ОТГ.

На думку німецького вченого А. Умланда, децентралізація зміцнює країну, протидіє федералізації та сепаратистським тенденціям [64], тому дана тема особливо актуальна в Україні. Реформа децентралізації передбачає створення основи для підвищення якості життя громадян, територіальної консолідації, формування локальної ідентичності територіальних громад, має потенціал для розвитку регіонів, що стимулюватиме розвиток країни загалом.

Центральне місце в реалізації реформи децентралізації займає створення ОТГ.

Дані за травень 2020 року свідчать, що 33% територіальних громад залишалися необ'єднаними [4], хоч завершення формування ОТГ мало відбутися весною 2020 року. Насправді, за період з 2015 по 2019 роки було добровільно створено 982 територіальні громади з 1469. Тобто процес об'єднання тривав довше і завершився лише після чергових місцевих виборів у жовтні 2020 року завдяки чіткому адміністративному рішенням, а не виключно добровільним об'єднанням. Очевидно, з'являлися певні труднощі й виклики, для вирішення яких доцільно звертати увагу на успішні кейси ОТГ. Відповідно, для нас цікавим питанням залишається вивчення особливостей створення та функціонування об'єднаних територіальних громад, що дозволить створити індикатори оцінювання на прикладі конкретної ОТГ для їх екстраполяції при визначенні ефективності функціонування будь-якої ОТГ. Разом з тим, результати роботи можна буде використовувати при прийнятті різних управлінських, владних рішень тощо.

2) *теоретична актуальність*: поняття «громада» з'являється вже у французького соціолога А. де Токвіля (A. de Tocqueville) як важливий елемент громадянського суспільства. Класики соціології Ф. Тьонніс (F. Tönnies), Г. Зіммель (G. Simmel), Е. Дюркгейм (E. Durkheim), М. Вебер (M. Weber) формували уявлення про громаду за допомогою таких категорій, як «спільнота», «соціальні кола», «господарська спільнота». Про важливість громадських об'єднань для громадянського суспільства наголошує сучасний науковець Р. Патнем (R. Putnam). З категорією «громадянського суспільства» працювали Аристотель (Αριστοτέλης), Дж. Локк (J. Locke), Т. Гоббс (T. Hobbes), Ш. Монтеск'є (Ch. Montesquieu), Ж.-Ж. Руссо (J.-J. Rousseau), І. Кант (I. Kant), Г. Гегель (F. Hegel). Серед українських науковців питанням громади займалися М. Костомаров, В. Антонович, С. Подолинський, М. Драгоманов.

Увага науковців більшою мірою зосереджена на понятті «грумада» в контексті громадянського суспільства. На сьогодні небагато праць присвячені громаді як адміністративно-територіальній одиниці, тобто «територіальній громаді», хоча ці категорії з 2014 року почали активно вживатися в дискурсі децентралізації. Передбачалося активне створення ОТГ, хоч в процесі проведення реформи виникають певні труднощі з об'єднанням в громади. Саме на цей малодосліджений аспект ми звертаємо нашу увагу, вважаючи, що це дозволить розробити методологію оцінки функціонування об'єднаних територіальних громад та застосовувати розроблені індикатори при вивченні ефективності ОТГ. До того ж, усвідомлення того, що громади створилися в більш адміністративний, а не добровільний спосіб підсилює актуальність розробки індикаторів. Це, в свою чергу, допоможе новоствореним громадам оцінювати ефективність їх функціонування.

Мета: виявити особливості створення та функціонування об'єднаних територіальних громад в Україні.

Завдання:

- ✓ розглянути поняття «громадянське суспільство», «грумада» у міждисциплінарному та соціологічному контексті;
- ✓ виділити основні характеристики та класифікації громад, зосередившись більш детально на територіальній громаді;
- ✓ концептуалізувати ключові поняття й категорії вивчення в контексті концепції громадянського суспільства А. де Токвіля та концепції самоврядної громади М. Драгоманова, на яких базуватиметься дипломне дослідження;
- ✓ виявити специфіку міжнародного досвіду вивчення об'єднаних територіальних громад;
- ✓ вивчити український досвід проектної діяльності щодо ОТГ;

- ✓ розглянути особливості створення ОТГ в контексті «Національного проекту «Децентралізація»»;
- ✓ розробити індикатори та методи МіО ефективності функціонування ОТГ;
- ✓ з'ясувати оцінку задоволеності цільової групи створенням ОТГ в цілому та в розрізі параметрів ефективності й визначити рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ.

Об'єкт дослідження

Об'єкт за критерієм загальної проблеми: об'єднані територіальні громади.

Об'єкт за критерієм носія проблеми: індикатори моніторингу та оцінки ефективності функціонування ОТГ.

Предмет: особливості створення та ефективність функціонування об'єднаних територіальних громад в Україні.

Теоретико-методологічні засади: дослідження ґрунтується на концепції громадянського суспільства А. де Токвіля, обрана з огляду на те, що вчений визначає основною складовою громадянського суспільства громадські асоціації – об'єднання людей для досягнення спільних цілей, а основною характеристикою – «самоврядування громад». Це дозволяє провести аналогію з процесом створення ОТГ, що передбачає делегування повноважень на місця і сприяє посиленню відповідальності, самостійності, підвищенню рівня кваліфікації в об'єднаних територіальних громадах.

Також ми орієнтуємося на концепцію самоврядної громади М. Драгоманова, який вважав, що громада є первинною ланкою організації суспільного життя. Теорія вченого обґрунтовує доцільність децентралізації, що сприяє обмеженню можливого свавілля з боку держави, що є актуальним для нашого дослідження.

Практичне значення: дипломна робота конкретизує уявлення про громаду загалом та територіальну громаду зокрема. Результати роботи зможуть бути використані в подальших теоретичних та емпіричних

дослідженнях на тему ОТГ. Розробка індикаторів оцінювання дозволить визначати ефективність ОТГ. Разом з тим, результати вивчення можна буде застосовувати при прийнятті різних управлінських та владних рішень. Результати роботи особливо актуальні після виборів у жовтні 2020 року. Це пояснюється тим, що досвід раніше створених громад стає важливим для розвитку тих, хто тільки об'єднався.

Структура роботи. Магістерська робота складається з: вступу; 3 розділів, які містять 9 підрозділів; висновків; списку джерел та наукової літератури, який налічує 73 позиції; 4 додатків. Кількість сторінок основного тексту – 90.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Важливою ознакою демократичної держави, громадянського суспільства є створення умов, за яких люди взаємодіють між собою як незалежні особистості, користуються економічною і політичною свободою, а також мають можливість впливати на формування влади і ефективного надання управлінських послуг. Ця ініціатива та волевиявлення громадян можливі за допомогою певних форм соціальної організації, однією з яких є територіальна громада як один з видів серед різних класифікацій громад.

Розуміння базового поняття «громада» дещо змінювалося в міру розвитку наукового знання, тому по-різному пояснювалося і трактувалося. Важливо детальніше розглянути концептуальні підходи до вивчення «громади» та «територіальної громади», зокрема, а також «громадських організацій» та «громадянського суспільства» як суміжних категорій у різних науках й теоріях, щоб виокремити найважливіші та необхідні для нас аспекти.

1.1. Міждисциплінарне осмислення громадянського суспільства: основні концепції

Запорукою побудови демократичної, правової, соціально орієнтованої держави є створення умов для підтримки народної ініціативи, можливості вільного захисту своїх інтересів, прав і свобод. Саме тому для нашої роботи центральним поняттям виступає «територіальна громада» як форма соціальної організації людей. Для його детального вивчення вважаємо доцільно опрацювати більш загальні категорії «громадянського суспільства» та «громадської організації», в межах вивчення яких знаходиться територіальна громада як важлива структурна одиниця обох соціальних утворень.

Історично ідея громадянського суспільства сягає античності, коли поняття суспільства, громади і держави практично повністю збігалися. Перші

історичні форми «громадянського суспільства» репрезентували різноманітні об'єднання, спільноти та спільності, як-от давньогрецький поліс, описаний *Аристотелем*. І сам термін вперше був використаний у XVI столітті в одному з французьких коментарів до його «Політики», де громадянське суспільство протиставлялося «політичному суспільству» [60, с. 241].

Перш ніж визначати, що таке держава, вчений з'ясовує поняття «громадянина», вважаючи, що держава – це і є сукупність громадян, громадянське суспільство. Аристотель зазначає, що складене з громадян співтовариство існує тільки там, де верховна влада діє в інтересах загального блага [25, с. 135].

Описаний Аристотелем старогрецький поліс був спільнотою вільних громадян і незалежним політичним утворенням, територія якого обмежувалася містом та сільськогосподарськими окраїнами. Його можна охарактеризувати як певний тип цивільної громади та суспільної самоорганізації [62, с. 53-56]. Таким чином, можна вважати, що антична традиція стала історичним джерелом розвитку сучасної демократії та громадянського суспільства.

Період Середньовіччя був менш плідним у розвитку концепції громадянського суспільства. Спроби узагальнити досвід спілкування і взаємодії індивідів поза формами, встановленими або контрольованими державою, мали здебільшого релігійний відтінок (Августин Блаженний, Тома Аквінський).

У працях західноєвропейських мислителів (XVII-XVIII ст.) було розкрито сутність і значення цього поняття, його характерні ознаки. Англійський просвітитель *Дж. Локк* єдиним законним джерелом політичної влади вважав згоду народу, тобто суспільний договір. Укладаючи такий договір, люди створюють громадянське суспільство, щоб надійніше користуватися своїми природними правами. Дж. Локк розглядає громадянське суспільство як добровільне політичне об'єднання людей, які вирішили залишити свій природний стан і склали єдиний народ під владою

єдиного верховного правління. Тобто люди відмовляються від своїх природних прав на користь громадянського суспільства (яке для вченого є синонімом політичного) для благополучного сумісного життя людей, які б користувалися своєю власністю та були б у більшій безпеці, ніж будь-хто, хто не є членом цього суспільства [46, с. 312-317].

Вчення про громадянське суспільство у *Т. Гоббса* трансформувалося в принцип соціального ідеалу – результату подолання нелюдського первісного «природного стану війни всіх проти всіх» [60, с. 242].

Т. Гоббс розглядав громадянське суспільство у руслі теорії договірного походження громадянського суспільства і теорії природного права. Перехід від «природного стану» до громадянського суспільства він вбачав у зосередженні влади в руках міфічної людини – Левіафана. У громадянському суспільстві Т. Гоббс виділяв політичні та приватні товариства (структури). Політичні створюються верховною владою держави і підвладні суверену; приватні товариства – самими підданими і не є повністю залежними від верховної влади [67, с. 631].

З одного боку, Гоббс стверджує, що держава не пов'язана громадськими законами, звичаями, правом. З іншого боку – він вважає, що держава підпорядковує собі все, і через поняття «громадянське суспільство» показує, що саме підпорядковується державі. Т. Гоббсом визначається структура громадянського суспільства, яка включає в себе:

- 1) державу, що має верховною владою суверена;
- 2) групи і об'єднання громадян;
- 3) окремих громадян, підданих государя і суверена (службовців) та представників тих чи інших груп і об'єднань [48, с. 150].

Французький вчений доби європейського Просвітництва *Ш. Монтеск'є* вказував, що громадянське суспільство та його закони є найважливішою гарантією від сваволі й диктатури. У творі «Про дух законів» розглядає громадянське суспільство як результат історичного

розвитку, як четвертий ступінь людської історії після природного стану, сім'ї та героїчного часу [50, с. 127].

Громадянське суспільство, за Монтеस्क'є, є суспільство ворогування людей один з одним, яке для запобігання і нейтралізації цієї ворожнечі перетвориться на державу. Державність внутрішньо присутня, але не тотожна громадянському суспільству. Вчений обґрунтував ідею правління законів, розмежовуючи закони державні і громадянські. Перші регулюють політичні права і свободи громадян, другі – недержавні відносини (власності між добровільними об'єднаннями громадян тощо) [67, с. 631].

Французький філософ **Ж.-Ж. Руссо** є послідовником теорії суспільного договору і вважає, що завдяки йому людина переходить з природного стану в громадянський, який характеризується трьома аспектами:

- 1) правом власності на все, чим володіє людина;
- 2) громадською свободою, обмежену єдиною загальною волею;
- 3) моральною свободою, яка зупиняє людину вчиняти щось за виникненням першого бажання [55, с. 17].

Руссо протиставляє громадянське суспільство, носієм якого є людина з приватними інтересами, політичній державі, яку представляє громадянин [48, с. 152].

Уявлення про громадянське суспільство теоретично поглибив німецький філософ **І. Кант**. Для нього громадянське суспільство – етична держава; це суспільство, де поведінка будь-якої людини визначається насамперед вищим моральним законом – категоричним імперативом, який приписує: стався до інших, до людства і самого себе не як до засобу, а як до цілі. Через цю концепцію в І. Канта проходить ідея свободи людини та її рівності у правах з іншими людьми [67, с. 632].

Філософ зробив висновок, що визначальним чинником у співвідношенні свободи кожного і свободи інших є формування громадянського суспільства, досягнення якого є основною метою людського розвитку [40, с. 147]. Складовими справедливого громадянського устрою, на

думку Канта, є громадянське суспільство як суспільство вільних індивідів та правова держава – форма організації публічної влади, яка не дозволяє громадянському суспільству стати хаотично масою. При цьому проявляється їх взаємозалежність, оскільки розвиток громадянського суспільства спричиняє рух до правової держави, а бажання посилити основи правової держави передбачають зміцнення засад громадянського суспільства [48, с. 155].

Починаючи з другої половини XVIII ст. вироблена названими мислителями концепція громадянського суспільства піддається змінам. Термін «громадянське суспільство» зберігається, але його зміст істотно модернізується у напрямі відокремлення громадянського суспільства від держави. Особливо відзначилася у цьому німецька філософська школа. *Г. Гегель*, зокрема, одним з перших розмежував категорії громадян, суспільства і держави. Філософ зазначав, що громадянське суспільство існує не в державі, а поряд із нею. Разом із сім'єю воно складає базис і спосіб існування держави. Остання (держава) репрезентує загальну волю громадян, громадянське ж суспільство є сферою реалізації особливих, приватних інтересів окремих індивідів. Держава є політичною організацією, необхідною громадянському суспільству, але не тотожною йому. Держава є похідною категорією від громадянського суспільства, залежить від нього і може існувати тільки при розвинутій соціальній структурі цього суспільства [67, с. 632].

Г. Гегель зазначав, що в громадянському суспільстві кожний для себе – мета, проте без відносин з іншими він не може досягнути своїх цілей у повному обсязі, тому інші – це засіб для досягнення певної мети [45, с. 14].

Він дійшов висновку, що громадянське суспільство є стадією в русі від сім'ї до держави, хоча розвиток громадянського суспільства настає пізніше, ніж розвиток правової держави. На думку Гегеля, громадянське суспільство є лише продуктом історичного розвитку і виникає тільки у сучасному світі, адже його невід'ємними рисами є наявність суспільних класів, ринкової

економіки, численних корпорацій та інститутів, які впливають на загальний рівень добробуту, а також системи цивільного права, що регулює взаємовідносини членів громадянського суспільства. Крім того, Гегель вважав, що громадянське суспільство потребує управління, яке може здійснити держава. Але ця держава повинна бути правовою, оскільки її визначальною рисою є конституційність та верховенство права [34, с. 23-25].

Проблеми громадянського суспільства були предметом інтересу і дореволюційної політико-правової думки в Росії та Україні. Після жовтневої революції у Росії 1917 р. в Україні спочатку намітився процес формування громадянського суспільства, але він був перерваний у другій половині 20-х рр. становленням тоталітарно-бюрократичної системи в СРСР. А невдовзі і сама концепція громадянського суспільства офіційною владою була оголошена «буржуазною вигадкою» [67, с. 631-632].

Основні аспекти громадянського суспільства в Україні окреслюються у ХІХ столітті. Зокрема, вже згаданий *М. Костомаров* створив концепцію суспільства з рівністю громадян перед законом, свободою господарської діяльності, що дає можливість усім членам суспільства бути власниками з рівними правами [49, с. 15].

М. Драгоманов вважав, що вищою політичною організацією людей є всесвітня федерація. Це не тільки федерація держав, а дрібних громадських одиниць. Важливим аспектом концепції Драгоманова є особливості взаємозв'язку держави та громадянського суспільства, зокрема обов'язку держави гарантувати права громадян, і розширення її повноважень лише в інтересах громадянського суспільства [43, с. 250].

Представник консервативного напрямку *В. Липинський* розглядав громадянство як основну складову громадянського суспільства, до якої належать всі люди незалежно від їх соціального чи матеріального стану. Від держави їх відрізняє більша слабкість та менше хотіння влади. Разом з тим, громадянство є резервуаром сил, який постійно рухається вперед, тоді як держава – політична організація людей – має здатність до зруйнування руху.

Взаємовідносини громадянського суспільства та держави базуються на законі, в основі якого лежить взаємне обмеження права сильніших правом слабших і права слабших правом сильніших [49, с. 16].

Особливості громадянського суспільства були розкриті вченими ще у ХІХ столітті, проте концепція громадянського суспільства в Україні була прийнята тільки з прийняттям Декларації про державний суверенітет України (1990) і проголошення її незалежності (1991). Пізніше ця концепція знайшла відображення в Конституції України [29, с. 143].

У рамках соціологічної науки поняття «громадянське суспільство» розглядається вченими, які стоять біля витоків становлення соціології як науки, класиками і сучасними науковцями. Для французького соціолога *А. де Токвіля* однією з важливих ознак та основними структурними елементами громадянського суспільства є «самоврядування громад», «народовладдя» або «вільна асоціація громадян», тобто мережі громадських асоціацій та об'єднань. Для досягнення приватних, економічних, виробничих інтересів створюються громадські асоціації (закриті чи відкриті; багатолюдні та такі, в яких декілька осіб; серйозні та заради забави) – об'єднання людей, що є добровільними, самоорганізованими і через які громадяни можуть не лише досягати спільних цілей, а й контролювати державну владу. В межах політичних асоціацій громадяни захищають свої права, контролюють уряд, висловлюють свою позицію [62, с. 74-75].

Класик соціології *Ф. Тьонніс* протиставляв невелике, реальне й органічне об'єднання – спільноту (*Gemeinschaft*) – великому, ідеальному й механічному суспільству (*Gesellschaft*). Поняття «спільноти» автор використовує до сільської громади, а термін «суспільство» – до сучасної, індустріальної епохи. Коло людей, що складає спільноту залишаються «пов'язаними попри всі розлучення», в той час як в суспільстві вони залишаються роз'єднаними попри всі зв'язки [63, с. 87].

Французький соціолог *Е. Дюркгейм*, розглядаючи взаємодію особистості й суспільства, визнавав, що поведінка особистості в суспільному

житті визначається соціальною згуртованістю. Доказом цього, на його думку, є те, що група думає і діє по-іншому, ніж це б зробили її члени, будучи роз'єднані. Важливою ознакою будь-якої соціальної групи Е. Дюркгейм вважав соціальну солідарність, тобто згуртованість, джерелом якої вважає суспільний поділ праці. Тобто, обмінюючись продуктами своєї діяльності, члени суспільства, групи стають залежні один від одного [35, с. 25-26].

Якщо увага класиків соціології до вивчення громадянського суспільства була побіжною, то вже у 1970-х роках інтерес у зарубіжній соціологічній науці активізувався.

На думку американського вченого *Р. Патнема* (*R. Putnam*), членство в громадянському суспільстві потребує рівних прав і обов'язків для всіх, що досягається горизонтальними зв'язками взаємності і кооперації, а не вертикальними зв'язками авторитету і підкорення. Громадяни взаємодіють як рівні, а не як патрон з клієнтом чи правитель підданим. В цьому і полягає основна відмінність та особливість взаємодії громадянського суспільства і держави, оскільки відносини у громадянському суспільстві – це відносини рівних у всьому людей (виборці, пасажири), а в державі – відносини по статусах і ролях, відкрито передбачають нерівність індивідів (керівник і підлеглий, батьки і діти, вчитель і учні) [65, с. 192].

За сучасним уявленням громадянське суспільство є самостійною соціально організованою структурою для узгодження різноманітних інтересів людей; сукупність неполітичних відносин в суспільстві, а саме економічних, соціальних, сімейних, духовних, моральних, національних, релігійних тощо. Структурними елементами громадянського суспільства є різноманітні об'єднання громадян, політичні партії, масові рухи тощо. Держава не втручається у діяльність політичних партій і громадських організацій, якщо та здійснюється у межах закону. Громадяни України, відповідно до Конституції України, мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та

задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів [67, с. 631-632].

З вищесказаного зрозуміло, що визначальною складовою громадянського суспільства, а також політичної системи в державі є громадські структури, які створюються на добровільних засадах, їх об'єднання, асоціації та союзи. Саме громадські об'єднання нині є найбільш дієвими і масовими інститутами громадянського суспільства, які, виконуючи посередницькі функції, виступають сполучною ланкою між державою (владою) і населенням. І загалом здатність населення до самоорганізації та соціальної інтеграції є показником зрілості громадянського суспільства. Сучасні громадські об'єднання можна розглядати як різновид громадського самоврядування, спрямований на вдосконалення політичної системи, як одну з форм співпраці державного і громадського управління [23, с. 43]. Через місцеві, регіональні та загальнонаціональні неурядові організації громадяни повідомляють про свої потреби, інтереси [41, с. 117]. Варто звернути увагу на те, що поряд із поняттям «громадські організації», часто використовують поняття «недержавні або неурядові організації», щоб підкреслити непричетність держави до їх створення і керування. Організація – це соціальна група орієнтована на досягнення взаємопов'язаних специфічних цілей і на формування високоформалізованих структур на основі спеціалізації або розподілу праці [24, с. 52]. Поняття ж «громадська організація», зауважують В. Коваленко та О. Юлдашев, асоціюють із добровільним формуванням громадян, створеним у результаті їх вільного волевиявлення з метою вираження колективних інтересів і вирішення громадських питань та проблем [42, с. 15]. Таке широке визначення має наслідком віднесення до категорії громадських організацій дуже різних інституцій (громадських організацій, організацій за інтересами, творчих об'єднань, благодійних фондів тощо), які, попри їх спільну сутність як організацій громадянського суспільства, доцільніше розглядати окремо.

Отже, сама ідея громадянського суспільства сягає античності, а подальші тлумачення базуються на ототожненні, протиставленні чи взаємодії з державою. Якщо вчені стародавнього світу громадянське суспільство прирівнювали до політичного об'єднання – держави (Аристотель, Дж. Локк, Т. Гоббс), то вже в епоху Просвітництва громадянське суспільство відокремлювали від держави і навіть протиставляли їй (Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо). І лише німецькі філософи (І. Кант та Г. Гегель) стали говорити про взаємозалежність цих соціальних утворень. Загалом, аналіз основних характеристик громадянського суспільства дозволяє зрозуміти, що під громадянським суспільством слід розуміти сферу того, що є відносно, але приватним в сучасному соціумі, і існує в дуалістичній формі: з одного боку, це суспільство складається з окремих громадян, які об'єднуються для вирішення приватних (локальних) проблем, а з іншого – з мережі громадських організацій (громадських рухів, асоціацій), що створюються з тією ж метою.

1.2. Концептуальні підходи до визначення поняття «громада»: міждисциплінарний та соціологічний виміри

Основною характеристикою громадянського суспільства є свобода індивідів. Завдяки цьому громадяни можуть відстоювати свої права, створювати різні види об'єднань. З одного боку, це дозволяє структурувати суспільство, а з іншого – громадяни можуть досягати своїх цілей. Прикладом такої структурної одиниці і виступає територіальна громада, яку ми вивчаємо. Насправді, це не єдиний вияв самоорганізації людей, тому важливим аспектом є розгляд характеристик, якими територіальна громада відрізняється від інших, разом з тим не оминемо увагою розгляд поняття «громада» як основоположного.

Поняття «громада» або «община» виникло ще за первісного суспільства як організація спільного господарювання кровних родичів. Індивідуальні сім'ї гуртувалися в общини, які в історичних джерелах відомі

під назвами «верв», «мир», рідше «люди», «село». Найдавніші письмові свідчення існування громади знаходимо в «Руській правді». Упродовж історичного розвитку громади набувають різного соціального і правового змісту [52, с. 157].

Ознаки сільських громад виявлялися насамперед у наявності визначеної території, виборного голови та інших членів громадянського правління («уряду»), суду, спільного нерухомого майна, певних доходів і витрат. Не менш важливими були моральні засади, задля яких відбувалося гуртування в одну спільноту: колективна відповідальність за кожного члена, за порядок і правопорушення, що могли статися на території громади [52, с. 158].

Протягом VI-IX ст. на українських землях виділяються три стадіальні види громади:

1) *великосімейна* громада складалась із великих патріархальних сімей, які оселялися на незначній відстані одна від одної і зберігали родинну єдність;

2) *територіально-великосімейна* громада об'єднувала різнотипні сім'ї – переважно патріархальні, а також невеликі нерозділені та моногамні, які були зосереджені по території громади на значній відстані і стосунки між якими визначались не лише родинними зв'язками, а й необхідністю проживання на спільній території (сусідські, територіальні зв'язки);

3) *територіальна* громада складалась здебільшого з невеликих нерозділених і моногамних і частково з великих патріархальних сімей, які всі разом проживали на одній території і підтримували сусідські стосунки [38, с. 208].

За раннього середньовіччя основною формою незалежної громади виступала верв (давньоруська сільська община).

У XIV-XVI ст. важливою формою громади в Україні були громади-волості, які складалися як з окремих великих дворич, у кожному з яких

мешкала широка нерозділена сім'я, так і з їхніх об'єднань – селищ і сіл-громад, що сформувались у старих поселеннях волості (такі громади можна вважати територіально-адміністративними одиницями) [38, с. 208].

Протягом XVI ст. у ході трансформації громади-волості основною формою територіальної громади стає окреме багатодвірне село. У складі громади окремого села продовжували частково зберігатися великосімейні дворища, які в межах окремих вулиць відтворювали у мікрмасштабі сільську громаду (власне самоуправління, звичаї, культ предків тощо) [38, с. 209].

Сьогодні розуміння громади отримало нове смислове навантаження – це простір творення ефективного та гармонійного суспільства – суспільства-громади: рушійної сили та ядра суспільної активізації, яка покликана надати імпульс, організувати та скоординувати суспільство. Це можливість об'єднатися та спілкуватися з однодумцями, допомагати один одному та отримувати допомогу і захист від громади [52, с. 157].

З вищесказаного зрозуміло, що пояснення поняття «громада» можна знайти в енциклопедіях українського народознавства, історії України, політичній енциклопедії тощо. Зокрема, в **енциклопедії історії України** зазначається, що громада, община – стійка, здатна до самовідтворення форма соціальної організації людей, для якої характерні (різного ступеня) колективна власність на засоби виробництва, історично сформований тип самоврядування, суспільна та ідеологічна єдність (спільні збори, обряди, культові споруди тощо), а також функції захисту, регулювання землекористування й виробничо-матеріальних відносин [38, с. 210].

В енциклопедичному **словнику з державного управління** громада (община) (community) – сукупність людей, об'єднаних на основі спільних територіальних, етнічних, культурних, мовних, релігійних, виробничих та інших інтересів. Головна мета громади – досягнення добробуту. Як об'єднання людей громада формується на основі територіального або функціонального чинника через спілкування та інші види відносин між

людьми, серед яких переважають емоційно-особистісні, здійснення різних видів діяльності заради досягнення спільних цілей, що формує почуття солідарності та «духу громади», належності до громади, спільні правила, традиції [37, с. 119].

Поняття «громада» використовується і в політичних науках. У **політичній енциклопедії** громаду співставляють в синонімічний ряд з такими поняттями як суспільство, світ, община. Саме поняття «громада» визначають як нову якість суспільства, де люди, самоорганізувавшись, щоденно керуватимуть справами свого будинку, своєї вулиці, свого міста, своєї країни. Таке управління державними справами здійснюватиметься через скоординовану мережу самоврядних громад [52, с. 157].

Досить широке тлумачення громади знаходимо у енциклопедичному словнику з **політології**, де громада – група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів тощо; поземельне селянське об'єднання, а також збори цього об'єднання; стійка, здатна до самовідтворення форма соціальної організації людей, для якої характерні (різного ступеня) колективна власність на засоби виробництва, історично сформований тип самоврядування, суспільна та ідеологічна єдність (спільні збори, обряди, культові споруди тощо); це спільнота, співтовариство, територіальний, професійний колектив, засіб самоорганізації громадян [53, с. 109].

В **енциклопедії українського народознавства** громада («верв», «мир») розглядається вже як адміністративно-територіальна одиниця, яка мала свій уряд, органи самоврядування, певну власність і повноваження [47, с. 135].

У вітчизняній науковій думці до питання громади зверталися багато вчених, які розглядали громади під різним кутом зору. Зокрема, історик **М. Костомаров** досліджував громаду через її національну специфіку та особливості історичного розвитку, визначаючи поняття громада як певне об'єднання індивідів на основі принципу рівності та демократизму. Громадський діяч **Г. Андрузький** розглядав громаду як найнижчу ланку

адміністративно-територіального поділу. На думку вченого *В. Антоновича*, громада – соціальне утворення. Соціолог *С. Подолінський* визначав громаду як об'єднання людей для виконання виробничої функції і розв'язання громадських справ [53, с. 110].

Систематизовану концепцію місцевого самоврядування та створення територіальної громади запропонував *М. Драгоманов*. У теорії нової парламентської держави із створенням органів місцевого самоуправління, вчений приділив увагу двом головним питанням: самоврядуванню загальнодержавному та самоврядуванню місцевому, базисом якого повинна стати громада, як об'єднання на основі певного показника: території, національності, спільності інтересів, спільності поглядів на політичне життя. *М. Драгоманов* визначив громаду як основу місцевого самоврядування, без якого воно не зможе існувати та розвиватись [53, с. 111].

На стосунках і взаємодіях груп та осіб, належних до певної громади акцентує увагу **психологічний** дискурс. Зокрема, засновник індивідуальної психології *А. Адлер (A. Adler)* розглядає термін «почуття спільноти» – участь, яку ми беремо у справах інших людей не тільки заради досягнення власних цілей, а й з цікавості до інтересів інших людей. Вчений розглядав людину як самоцілісність, а також як частину більшої цілісності: сім'ї, друзів, суспільства, оскільки діяльність людини проходить в соціальному контексті. Почуття спільноти, пов'язане з соціальним інтересом – почуттям солідарності, пов'язує індивідуальне й соціальне [58, с. 144].

Ізраїльська дослідниця *Е. Садан (E. Sadan)* зазначає, що деяка відокремленість особи від громади існує, доки ця особа не усвідомить, що вона включена до соціальної структури, де сформувалися спільні завдання та довіра. Така громада науковцем визначається як територіальна і протиставляється спільнотам за ідеологічним чи професійним інтересом [72],[57, с. 188].

Американський вчений *Р. Баркер (R. Barker)* під громадами розуміє групи індивідів або сімей, члени яких: поділяють цінності, інтереси; або

користуються послугами одних організацій; або живуть в одній місцевості [70], [57, с. 189].

Питання громади вивчаються крім раніше згаданих наук і **соціологією**. Аналізуючи американський досвід, соціолог *А. де Токвіля* віддає первинну роль громади у формуванні республіки, оскільки американський суспільний проект починався «знизу піраміди» – саме з громади – на відміну від європейський країн, де політика починалася «згори» і далі поширювалася на всі ланки суспільства. Токвіль в громаді вбачав силу вільних народів, вважаючи, що громадські інститути відіграють важливу роль для становлення незалежності та свободи [62, с. 76].

Німецький вчений *Ф. Тьонніс*, використовував поняття «**спільноти**» (Gemeinschaft) до сільської громади, співвідносячи її з доіндустріальною епохою. В основі спільноти, на думку науковця, лежить сім'я та громада [63, с. 88].

У концепції соціальної диференціації *Г. Зіммеля* розкривається ідея об'єднання індивідів, які взаємодіють один з одним, у невеликі *групи й асоціації*, а з ускладненням взаємодії між ними відбувається утворення *соціальних кіл*. До того ж головний об'єкт соціології вченого є **соціалізації** – форма усупільнення, завдяки якій індивіди на основі різних інтересів утворюють єдності, де вони ці інтереси реалізують [51, с. 149].

Громада в значенні місцевої спільноти, середовища проживання є джерелом задоволення потреб особистості. Така ідея простежується у роботі «Господарство і суспільство» відомого німецького соціолога *М. Вебера*, який вважає, що незважаючи на особисті егоїстичні бажання, люди діють спільно, оскільки їх вчинки можуть бути раціональні, і вони усвідомлюють, що індивідуальні цілі краще й ефективніше досягати спільними діями. Це призводить до того, що людина діє в групах з іншими. Суспільно спрямована діяльність людини може бути орієнтована на забезпечення особистих потреб або на отримання прибутку. Так постає **спільнота**, названа в праці, господарська. [28; с. 67-68].

Разом з тим у стратифікаційній концепції М. Вебер розкриває фактори (економічні, престижні, владні, матеріальні), які визначають відмінності між *стратами* – групами, прошарками індивідів, які відрізняються статусом в соціальній ієрархії [51, с. 171].

Загалом, можна сказати, що сам термін «грумада» не у всіх класиків використовувався, проте за змістом громаді відповідали такі аналоги, як спільнота (Ф. Тьонніс), соціації (Г. Зіммель), господарська спільнота (М. Вебер).

В другій половині ХХ століття інтерес у зарубіжній соціологічній науці до поняття громада активізувався.

Про важливість асоціацій для втілення норм та цінностей представників громадянського суспільства наголошує американський соціолог *Р. Патнем* подібно до А. де Токвіля. На його думку, **асоціації** є необхідною передумовою ефективного самоуправління. Причому не обов'язково, щоб головна мета організації була політична, адже участь у будь-якій організації може привчити до самодисципліни та прищепити прихильність до успішного співробітництва [62, с. 120].

Соціологія як генералізуюча наука про становлення розвитку соціальних спільнот вивчає всі соціальні процеси громади – економічні, політичні, релігійні, етнічні, правові тощо. На сьогодні в соціології термін «грумада» розглядається в декількох значеннях. Найперше, громада – це об'єднання людей згуртованих спільністю інтересів, завдань, цілей. Крім того громада визначається як особлива форма суспільної взаємодії, яка ґрунтується на індивідуальному і колективному усвідомленні її значущості, наповненості для всіх і кожного важливими життєвими смислами. Тобто у громаді домінує така організація спільності, як єднання, згуртування, однакове становище, людей об'єднують у ній суттєві (нерідко – корінні) настанови, інтереси, цілі, почуття солідарності («Ми»), готовність до спільних дій. При цьому зберігаються сприятливі умови для самоідентифікації («Я») [61, с. 86].

Науковці в рамках соціології суттєвими ознаками громади виділяють такі:

- 1) спільна соціальна ситуація;
- 2) сформована ідентичність індивідів;
- 3) відчуття своєї належності до згуртованого особливими зв'язками;
- 4) цілісного й особистісно значущого соціального утворення, захищеності його колективною силою, усвідомлення своєї відповідальності перед ним;
- 5) вболівання за спільну справу;
- 6) спрямованість діяльності на зміцнення внутрішніх зв'язків;
- 7) примноження спільних надбань;
- 8) особистісний розвиток [61, с. 87].

Важливо звернути увагу на практичний аспект розвитку громад, розкритий в роботі учасників проекту розвитку громадянського суспільства. Автори зазначають, що «розвиток громади – це певний підхід до розв'язання людських потреб, який сприяє налагодженню стосунків на основі довіри, єдності та співпраці, необхідних людям для того, аби вони могли працювати разом над усвідомленням та аналізом своїх проблем, і знаходити справедливі та ефективні розв'язання цих проблем» [31; с. 29].

Тобто розвиток громади відповідно до цього визначення можна розглядати як стратегію вирішення соціальних проблем на основі довіри, взаєморозуміння і співпраці.

Отже, громада – складне утворення, і в кожній науці чи теорії увага зосереджена на окремій стороні досліджуваного феномену. Поняття «громада», відоме з часів первісного суспільства, дещо відрізняється від сучасних тлумачень. Спільною властивістю громади, що простежується практично у всіх вищезгаданих науках, є самоорганізація, соціальна організація людей на основі будь-якого чинника – територіального, етнічного, релігійного, спільних інтересів тощо. Разом з тим дещо відмінне

тлумачення можна знайти у сфері народознавства та частини представників вчених-істориків. Їх інтерпретація фокусує увагу на громаді як адміністративно-територіальній одиниці – основі місцевого самоврядування, тобто існування громади формально визначено, задокументовано на державному рівні, при цьому також спрямоване на вирішення питань місцевого значення, задоволення спільних інтересів. Дещо відмінний погляд на громаду представлений в психологічних концепціях, де її розглядають з позиції взаємодії людей, їх стосунків. Вчені-соціологи у своїх концепціях розглядають поняття громадських асоціацій, господарської спільноти, соціації тощо, які за змістом можна віднести в синонімічний ряд до громади. На думку соціологів, мережі громадських асоціацій та об'єднань є основними складовими громадянського суспільства, які є добровільними і через які громадяни можуть не лише захищати свої інтереси, а й контролювати владу. І якщо спочатку існування громади були основними територіально-адміністративними одиницями, то згодом стали осередками культурного та громадсько-політичного життя української інтелігенції. Тому загалом, поняття «громада» можна визначити як певну спільноту, що об'єднується на основі територіального показника чи для вирішення спільної проблеми (політичного, економічного, соціального, релігійного тощо характеру). При цьому, якщо об'єднання в громаду відбувається за територіальним показником, не виключено, а й навіть передбачено вирішення різного роду проблем локального характеру.

1.3. Основні характеристики та класифікації громад.

Територіальна громада

Теоретики різних наук поділяють громади за різними критеріями. У рамках певних наук можна виокремити характерну для них класифікацію та типи громад. Крім згаданих видів громад в історичному зрізі (великосімейна, територіально-великосімейна та територіальна), вчені-народознавці виділяють міні-громади, сформовані за визначеними ознаками: спільні

інтереси виробничого характеру, статево-віковий ценз, віросповідання тощо.

Відповідно до цих обмежень вчений *Г. Горинь* виділяє такі громади:

1) *виробнича* – об'єднання певної частини односельчан на основі соціальної спорідненості та спільних інтересів (рибалки, пастихи);

2) *молодіжні*, які складаються на основі статевого та вікового цензу з *громади дівочої* (традиційне об'єднання спільноти дівчат, сформоване для регулювання соціокультурного життя молоді) та *громади парубочої* (традиційне об'єднання частини сільської молоді з чіткою формою організації, певним порядком вступу, обов'язками якої було дбати про лад поміж своїх членів, відстоювати честь молоді серед інших спільнот, організовувати дозвілля тощо);

3) *сільська* – нижча суспільна група людей, що організована й діє у межах одного чи кількох сусідніх сільських поселень, регулювали громадське й індивідуальне землекористування, стежили за дотриманням мешканцями поселень громадського правопорядку, традиційних моральних устоїв життя, відповідали за використання полів, річок, лісів і боліт, збереження громадського майна, роботу школи, стан сільських доріг і мостів тощо;

4) *церковна* – громада, яка гуртувалася навколо свого храму відповідно до віровизнання (у моноетнічних селах збігалася з територіально-адміністративною) [47, с. 133-135].

У рамках **юридичних наук** оперують такими видами як *релігійна громада* – форма добровільного об'єднання віруючих певного релігійного напрямку, віросповідання з метою колективного задоволення релігійних потреб, здійснення культових дій. А також тут з'являється поняття *територіальна громада* – жителі об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [67, с. 622].

У сучасній **політичній науці** є кілька типологій громад, що можуть виникати відповідно до різних чинників: резидентних, ідентифікаційних, світоглядних. Громади за резидентною ознакою поділяються на:

- 1) місцеві можуть називатися окремі населені пункти разом з їх жителями;
- 2) територіальні – сукупність місцевих громад (до них можуть входити і громади, які об'єднані за різними показниками, не обов'язково територіальним, наприклад, за професійною приналежністю, за спільними інтересами, за статевою та віковою ознаками).

Основною ж ознакою ідентифікаційних громад є спільні цінності або ж характеристики (сфера зайнятості, вікові та статеві характеристики, приналежність до певного релігійного напрямку), які не обов'язково обмежуються територіальними напрямками.

Третя група громад (світоглядні) відзначається спільним світоглядом або ж групою інтересів – об'єднання, що виникає на основі спільної проблеми та необхідності її вирішення [53, с. 109-110].

Типологізують громади також на системно-екологічних рівнях на:

- 1) мікросистеми (студентські групи);
- 2) організації (установи, де люди працюють; релігійні спільноти);
- 3) локальні громади (міста, селища);
- 4) макросистеми (нації, етнічні групи) [57, с. 190].

Американські науковці **Д. Бернард** (*J. Bernard*) [71], **Р. Уоррен** (*R. Warren*) [73] поділяли громади на 3 види:

- 1) територіальна;
- 2) за інтересами;
- 3) локальна соціальна мережа (синтез двох попередніх).

Оскільки важливою ознакою громади залишається територіальна, то варто зазначити, що під **територіальною громадою** розуміються жителі села

чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ та міста [21, с. 6].

У правознавстві **територіальна громада** – це спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [54, с. 475].

Інше тлумачення акцентує увагу на тому, що **територіальна громада** – це самостійний вид територіальної спільноти, яка утворюється із жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців) відповідних адміністративно-територіальних одиниць (сіл, добровільного об'єднання у сільську громаду кількох сіл, селищ, міст), що постійно або переважно мешкають у їх межах, володіють у них певною нерухомою власністю, сплачують комунальні податки і збори тощо. Реалізуючи свої функції і повноваження, територіальна громада має право самостійно вирішувати усі питання місцевого значення, пов'язані з життєдіяльністю місцевих жителів, а також розвитком місцевого господарства [29, с. 881].

Я. Варда и **В. Клосовскі** пропонують розглядати територіальну громаду в Україні в таких якостях:

- як колектив самостійних суб'єктів права – фізичних осіб;
- як носія певного культурного надбання, якому можуть бути притаманні місцеві традиції та звичаї, носія духовно – інтелектуального потенціалу;
- як концентрацію трудових ресурсів;
- як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та елемент системи місцевого самоврядування;
- як суб'єкта права комунальної власності;
- як суб'єкта бюджетного права, за яким визнаний відповідний бюджет місцевого самоврядування [68; с. 43].

Увагу до ідеї громад в сучасності, зокрема в українському суспільстві, пов'язують зі здійсненням регіональної соціальної політики (*М. Яценко*) [69], з розвитком місцевої демократії та формуванням громадянського суспільства (*І. Лисенко, О. Батанов*) [44]. Крім того зростання процесів децентралізації стимулює перетворення територіальних громад на потужний ресурс вирішення соціальних проблем населення.

Основними ознаками територіальних громад як людських спільнот є [21, с. 7]:

- приналежність до території з абсолютно визначеними межами;
- відокремленість місця проживання, що дозволяє виділити його в окреме місто, селище, село;
- постійність проживання;
- відображення населеного пункту в адміністративно-територіальному устрої держави.

О. Батанов виділяє такі ознаки територіальної громади:

1) демографічна ознака, виділення якої зумовлене тим, що саме за належністю до відповідних територіальних громад громадяни України реалізують своє право на місцеве самоврядування;

2) територіальна ознака, тобто простір у межах певних кордонів (село, селище, місто), що свідчить про чітко виражений локально-територіальний характер місцевого самоврядування. Тобто право самостійно вирішувати питання місцевого значення визнаються лише за територіальними колективами жителів цих адміністративно-територіальних одиниць;

3) інтелектуально-вольова ознака, сутність якої полягає у наявності соціальної взаємодії поміж жителів (сусідських відносин, спільних правил і норм поведінки, спільного врядування, громадських послуг). Чинниками такого інтелектуально-вольового відчуття громади є відчуття належності й емоційної безпеки; впливовість, тобто можливість усвідомлювати себе вільним, випробувати при цьому відчуття злитості зі спільнотою і

дотриманості її цінностей та інтересів; інтегрованість та здійснюваність особистих бажань людини, тобто відчуття єднання з іншими людьми, яке базується на цінностях, які відповідають як інтересам спільноти, так і інтересам індивіда; розділений емоційний зв'язок, тобто відчуття спільності долі, включаючи ступінь і характер взаємодії членів громади;

4) економічна правосуб'єктність територіальної громади, яка проявляється у можливості територіальної громади здійснювати господарські операції, стягувати податки і збори зі своїх членів на задоволення спільних потреб;

5) наявність соціально-зумовлених інтересів оскільки суб'єкти у своїй діяльності виходять передусім з інтересів населення відповідної території (локальних інтересів) [30, с. 435-436].

Отже, поділ громад на певні типи відбувається відповідно до історичного періоду або сфери вивчення. В певні історичні періоди виділяли громади молодіжні (дівочі і парубочі) за статево-віковою ознакою, релігійні (церковні, які в певний часовий період збігалися з територіальним поділом), виробничі (професійні), сільські (найбільш наближені до територіальних). На сьогодні в різних науках можна знайти аналоги певних видів громад, суть яких дещо видозмінилася відповідно до вимог часу. Такою є територіальна громада (яку в різний історичний період ототожнювали з сільською чи навіть церковною у моноетнічних селах), створена з метою ефективного вирішення питань місцевого значення, об'єднана на основі історичних, культурних, соціально-економічних чи інших місцевих особливостей.

1.4. Теоретико-методологічна основа дослідження об'єднаних територіальних громад

У своїй роботі ми звертаємо увагу на громади, зокрема територіальні громади, які вважаємо важливими елементами громадянського суспільства. Саме тому свою роботу базуємо на концепції громадянського суспільства А. де Токвіля, який ще у праці «Демократія в Америці» конструє ідеально-

нормативний тип громадянського демократичного суспільства, а також на концепції самоврядної громади М. Драгоманова, яка дозволяє деталізувати поняття «громади», визначає специфіку відносин між громадою та владою, що актуально при вивченні ОТГ. На основі цих двох підходів ми розробили моделювання, представлене на *рисунку 1.4.1.*

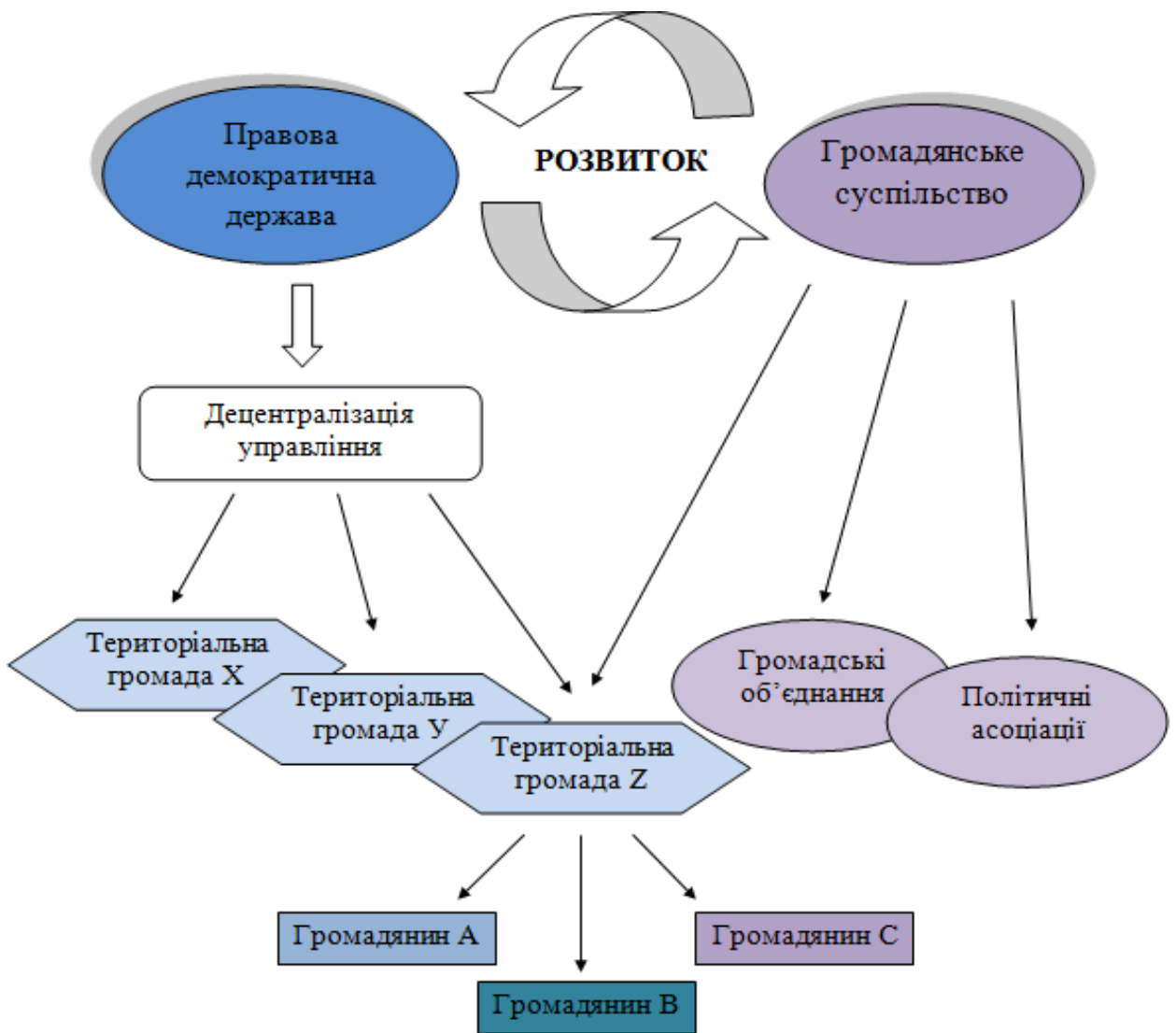

Рис.1.4.1. *Моделювання громадського устрою з використанням концепції громадянського суспільства А. де Токвіля та концепції самоврядної громади М. Драгоманова*

Однією з важливих ознак громадянського суспільства за Токвілем є «самоврядування громад», «народовладдя» або «вільна асоціація громадян». Вчений відзначає первинну роль громади у формуванні федеральної

республіки, вважаючи, що в громаді – сила вільних народів і додає, що громадські інститути відіграють важливу роль для становлення незалежності та свободи. У своєму дослідженні Токвіль розділяє поняття держави чи уряду (government) та громадянського життя (civil life). Держава чи уряд включає міністерства, суди, поліцію та збройні сили. Громадянське життя належить до публічного життя поза межами домогосподарств і характеризується поширеністю добровільних асоціацій людей (сьогодні – недержавних або неурядових організацій), які об'єднуються для досягнення спільних цілей. Таким чином, громадські асоціації створюються для реалізації приватних, економічних, виробничих інтересів у громадянському суспільстві. Значення таких асоціацій як політичні Токвіль вбачає в тому, що вони виступають вільними школами демократії, де громадяни вчаться формулювати власну позицію, захищати свої громадські інтереси та контролювати уряд [22, с. 424].

Оскільки модель громадянського суспільства А. де Токвіля втілюється на практиці у досвіді самоорганізації громад, здатності громадян до численних об'єднань, то його теоретичний внесок є актуальним для концептуалізації громадянського суспільства [62, с. 77-79]. Зокрема, актуальним для нашого дослідження є підхід Токвіля до демократизації суспільств, у яких за умов авторитарного режиму склалася політична традиція централізованого державного управління. На його думку, такі суспільства потребують лібералізації, поступового реформування політичної системи в напрямку до демократичних цінностей. Як зазначалося, важливим демократичним інститутом та запобіжником владного деспотизму є розвинене громадянське суспільство, основними структурними елементами якого є мережі громадських асоціацій та об'єднань, що не лише задовольняють інтереси громадян, а й дозволяють контролювати державну владу. Положення вченого є особливо доцільними для українського суспільства періоду децентралізації, що дозволить формувати відповідальні громадські практики при переході до розвиненої демократії.

У концепції самоврядної громади М. Драгоманова важливе місце відведено питанням місцевого самоврядування, зокрема проблемі об'єднання населення в громади й територіальної організації громадян. Громада є первинною ланкою організації суспільного життя. Стосунки між громадами, на думку науковця, мають базуватися на федеративних засадах в результаті децентралізації управління державою, що сприяє обмеженню можливого свавілля з її боку. Тобто основу федеративної демократичної держави складають громади – вільні спілки вільних осіб, об'єднаних для спільної справи [59, с. 280-283].

Ефективність громади, за Драгомановим, буде лише в тому випадку, коли вони будуть об'єктивними, без зовнішнього впливу та створюватися на основі дотримання прав людини і громадянина, тобто ніхто не може бути долучений до певної громади примусово, окрім добровільного бажання реалізувати право на ініціативу та захист прав [39, с. 34].

Драгоманов прирівнює поняття «громада», «товариство» і «народ», зазначаючи, що Україна має стати «товариством товариств», спілкою невеликих громад, об'єднаних на основі спільного інтересу і прагнення до колективного вирішення проблеми [33, с. 161]. В нашому випадку громаду формують жителі кількох населених пунктів, об'єднаних спільним адміністративним центром, тобто об'єднання відбувається на основі територіального показника.

Створюючи моделювання громадського устрою (див. *Рис.1.4.1*), ми визначаємо його складовими громадянське суспільство та правову демократичну державу. Проявляється їх взаємозалежність, оскільки розвиток громадянського суспільства спричиняє рух до правової держави, а розвиток правової держави передбачає зміцнення засад громадянського суспільства. У свою чергу, громадянське суспільство ми розуміємо як суспільство вільних індивідів, основними структурними елементами якого є добровільні об'єднання громадян (громадські, політичні асоціації, об'єднання, територіальні громади), метою яких є задоволення інтересів громадян та

контроль за діями влади. Правова демократична держава – форма організації публічної влади, яка, завдяки реформі децентралізації, систематизує суспільство за територіальним показником, створюючи територіальні громади, для ефективного управління. У свою чергу структурними одиницями кожної територіальної громади є вільні громадяни, об'єднані для спільної мети. У зв'язку з цим, для більш ґрунтовного вивчення особливостей функціонування ОТГ ми вважаємо доцільним взяти до уваги думки громадян щодо розвитку конкретної громади.

Аналізуючи вищезгадані підходи, ми дійшли висновку, що саме вони представляють найбільш повну характеристику громади та територіальної громади, які нас цікавлять, в контексті громадянського суспільства, яке ми розуміємо як суспільство, основними структурними елементами якого є сукупність громадських асоціацій та об'єднань, в нашому випадку – територіальних громад, створених для ефективного вирішення локальних проблем. Саме на цей аспект ми звернемо нашу увагу в наступних підрозділах наукової роботи.

Висновки до розділу 1

Вищезазначені визначення дозволяють зробити висновок, що поняття «громада» й «територіальна громада» найперше розглядалися в рамках юридичних та політологічних наук, де ґрунтовно описані й пояснені, менше – в рамках інших наук. Що стосується соціології, то в соціологічних словниках присутній лише розгляд поняття «громада», а для вчених-соціологів характерним є розгляд громади як спільноти, соціального кола, соціації в контексті громадянського суспільства. Варто зазначити, що в сучасному розумінні взаємозв'язок усіх категорій можна представити наступним чином: громадянське суспільство – громада (територіальна, зокрема) – громадські об'єднання (рухи, асоціації) – громадяни.

Хоч виникнення громади, общини приписують первісному суспільству, де створення общини базувалося на кровній спорідненості, громада завжди

розумілася як об'єднання людей, проте це об'єднання, за тлумаченням різних наук, базувалося на відмінних показниках. У сфері політології це об'єднання вбачають на основі професійної ознаки чи спільних проблем, в рамках соціології громади об'єднуються на основі спільних інтересів, цілей чи завдань. Більш наближений до нашої теми критерій визначений у народознавстві, а саме: адміністративно-територіальна ознака. Територіальний показник входить у перелік критеріїв виділення громад у теорії нової парламентської держави М. Драгоманова поряд з національністю, спільністю інтересів, спільністю поглядів на політичне життя. І аналогічно більший перелік критеріїв можна знайти у сфері державного управління, де всі ознаки поділяються на територіальні або функціональні (етнічні, культурні, мовні, виробничі інтереси). Відповідно до цих критеріїв і поділяють громади на різні типи: виробничі (професійні), молодіжні, релігійні тощо. Тобто громади – це складне явище, що дає підстави для множинних інтерпретацій. Зокрема, політико-правовий дискурс звертає увагу на права територіальних громад як територіально-адміністративних одиниць на управління своїми ресурсами, територією, пов'язаний з процесами демократизації та розвитком громадянського суспільства. Соціально-психологічний аспект зосереджений на відносинах і взаємодії осіб, що належать до певної громади. Соціологічний розкриває громаду через соціальні практики, соціальні відносини, характерні для певних груп як всередині громади, так і у відносинах зі зовнішнім середовищем.

Для нас актуальною залишається територіальна ознака, за якою виділяють локальні осередки місцевого самоврядування – територіальні громади – жителів, об'єднаних проживанням у межах села, селища, міста або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Відповідно до цього, у своїй роботі ми спираємося на концепції громадянського суспільства А. де Токвіля, а також на концепції самоврядної громади М. Драгоманова при моделюванні громадського

устрою, і це дозволяє розглянути територіальну громаду як найменшу структурну одиницю як держави, так і громадянського суспільства.

Еволюція суспільства до демократизації сприяє змінам, реформам, що орієнтовані на людину і громадянина. Це свідчить про те, що адміністративна реформа з'явилася логічно й паралельно лібералізуючим процесам, тому є сенс її проводити й вивчати. До того ж, на сучасному етапі розвитку нашої держави створення територіальних громад займає чільне місце як один із напрямків децентралізації, тому саме ОТГ і стануть об'єктом більш детального розгляду в наступних розділах.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Для ефективного здійснення управлінських функцій, надання населенню якісних послуг, підвищення рівня і якості життя загалом в Україні актуалізувалося питання децентралізації влади, що передбачає передачу значних повноважень та фінансів від центральної влади до органів місцевого самоврядування. Децентралізація є однією з форм прояву демократії, що дозволяє населенню брати участь і самостійно вирішувати потреби та інтереси локального масштабу. З метою створення безпечного та комфортного середовища для життя людей в Україні шляхом побудови ефективної системи влади у 2014 році було ініційовано комплекс реформ під назвою «Національний проект «Децентралізація»», що передбачав створення об'єднаних територіальних громад як важливої ланки для успішного впровадження запланованих змін. В контексті цього розглянемо основні аспекти проекту «Децентралізації» та звернемо більш детальну увагу на здійснення саме адміністративної реформи як в Україні, так і закордоном. Дослідження об'єднаних територіальних громад (ОТГ) займає чільне місце серед численних організацій. У соціології дослідження, що стосуються ОТГ, проводять такі компанії, як Київський міжнародний інститут соціології, GfK Ukraine, Соціологічна група «Рейтинг», Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова тощо.

2.1. Міжнародний досвід функціонування об'єднаних територіальних громад

В умовах децентралізації влади України та розвитку місцевого самоврядування важливим є вивчення та застосування досвіду тих європейських країн, які пройшли реалізацію реформи децентралізації, оскільки їх досвід може бути корисним для українського суспільства при співставленні з українськими реаліями. У кожній країні децентралізація

пов'язана з історією, економікою, політикою, культурою, соціальним досвідом, проте подібність полягає в підвищеній ролі регіонального рівня.

Зміни в напрямку адміністративної, фінансової децентралізації здійснили країни західної, ліберально-демократичної традиції і, навпаки, місцеве самоврядування відсутнє в Китаї, в Росії та Білорусі більшість голів рад призначаються урядом. Також децентралізація більш характерна для багатих країн [20]. Ці зміни в державах Центрально-Східної, частково Західної Європи, Латинської Америки відбувалися з різних причин: реакція на провал централізованої комуністичної системи; уникнення міжрегіональних конфліктів або, навпаки, відбудовування регіонів після конфліктів; мобілізація місцевих ресурсів; тиск міжнародних, фінансових, донорських інституцій (ЄС, Світовий банк) тощо. Запровадження реформи відбувалося через ухвалення законодавчих актів. Країни, які намагалися проводити реформу добровільно, не змогли завершити без «примусового» етапу. Шляхом значного укрупнення територіальних громад посилили систему місцевого самоврядування Данія, Фінляндія, Латвія [26, с. 5-6].

Відповідником терміну «територіальна громада» в європейських країнах є «гміна», «комуна», «муніципалітет» залежно від історичних, культурних чинників розвитку. Однією з перших країн, що запровадила адміністративну реформу була Німеччина, в якій громада є найменшою одиницею адміністративного поділу в дволанковій (громада-район) та триланковій системі (громада-район-округ). Їх особливістю є те, що громади мають бути добре заселені та великі за площею. До функцій німецьких громад можна віднести наступні:

- впорядкування (забудова, захист довкілля);
- планування (розвитку, фінансів);
- створення та надання в користування суспільних закладів (школи, дитячі садки, догляд за людьми похилого віку, спорт, культура, транспорт, системи життєзабезпечення та утилізації);
- розвитку (економіки, зайнятості, сільського господарства);

- забезпечення населення енергією та водою, а також дороги місцевого значення [66, с. 10-11].

Органи самоврядування німецьких громад мають певні права у сфері:

- фінансів (встановлення розміру місцевих податків, тарифів);
- планування (розробка концепцій місцевого розвитку, утверджувати плани забудов);
- культури (створення культурних закладів, їх розвиток);
- організації громади (регулюють діяльність на власний розсуд) [56, с. 182-183].

Варто зазначити, що для населення громад Німеччини характерний високий ступінь волевиявлення (див. Табл. 2.1.1.) [27, с. 7]. Це свідчить про демократичність впровадження реформ.

Таблиця 2.1.1.

Особливості волевиявлення громадян Німеччини та України¹

№	Німеччина	Україна
1. Підтримка місцевої ініціативи	1 % громадян громади	Не менше 10 тис. жителів громади
2. Скликання зборів громади	Вимога 2,5 % громадян громади	Не менше 10 тис. жителів громади

Разом з тим, успішність створення громад Німеччини базується на добровільності об'єднання (навіть якщо ініціатива належала державі), вивчення суспільної думки з метою виявлення уподобань та історичних, культурних, господарських зв'язків населення [27, с. 8].

¹ Бібік Н. В., Шаповал Г. М. Аналіз міжнародного досвіду розвитку територіальних громад та визначення напрямків його впровадження в Україні. Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості. 2019. № 2 (8). С. 9.

У Франції для означення територіальної громади використовують термін «комуна» в складному п'ятиланковому устрої (комуна-кантон-округ-департамент-регіон), проте саме територіальні громади лише три (комуна, департамент, регіон). Існуючий адміністративний устрій Франції є результатом тривалої еволюції починаючи з XVIII ст. від Наполеона. На сьогодні у Франції існує 36 565 комун. Однак близько 80% з них мають населення менше 1000 населення [27, с. 8]. Зрозуміло, що такі комуни не завжди в змозі забезпечити ефективне здійснення покладених на них обов'язків. За необхідності використовують такі підходи: співробітництво або злиття кількох дрібних комун в одну потужну.

Представницьким органом комуни є муніципальна рада, яку очолює обраний мер. До сфери його компетенції належать школи, благоустрій міста, громадська активність, мережа доріг, шкільний транспорт, збір сміття в місті, медичне забезпечення [56, с. 185].

Разом з тим у Франції існує досить жорстка система контролю за діяльністю комун. Уряд через своїх представників може призупиняти виконання рішень муніципальних рад у разі їх невідповідності законам [32, с. 36].

Цікавим для аналізу є досвід Польщі, що межує з нашою країною та входить до складу Європейського Союзу. Крім того експерти Ради Європи визнали, що Польща вважається взірцем по впровадженні ряду адміністративних реформ в Центрально-Східній Європі. При впровадженні адміністративної реформи Польща керувалася принципами Європейського Союзу, а саме: побудова громадянського суспільства, прозорість, підзвітність, ефективність, субсидіарність (делегація частини функцій на місцевий рівень), гнучкість. Загалом існує три види децентралізації: політична (передача влади на нижчий рівень), фіскальна (децентралізація збору податків) та адміністративна (передача повноважень, відповідальності та ресурсів). Проведення реформи децентралізації в Польщі відбувалося у двох напрямках: політичному (демократизація) та адміністративному

(перебудова структурних елементів). Найнижчою адміністративною одиницею Польщі стала гміна (територіальна громада в Україні, відповідно), що об'єднує декілька громад, в рамках впровадження триступеневого поділу (воєводство – повіт – гміна) [36, с. 103-105].

Польські гміни мають широке коло повноважень у сфері:

- самоврядування (рішення приймаються за допомогою виборів або місцевого референдуму);
- земельних відносин (зникла монополія на власність; все майно і земля знаходяться в розпорядженні гмін);
- фінансів (за місцевими громадами закріплені гарантовані доходи – податок на нерухомість (землю, будинки), податок на прибуток підприємств на території гміни та частина податку з доходів фізичних осіб (оскільки громадянин сам вирішує, який регіон підтримати своїм податком);
- інфраструктури (транспорт, утримання і будівництво доріг, прибирання і освітлення вулиць, дозволи на будівництво);
- охорони здоров'я (гміна створює умови для праці лікаря);
- освіти (місцева влада є власником шкіл, створюють програми, організовують навчальний процес);
- соціальній (соціальне забезпечення громадян похилого віку, безпритульних, осіб з обмеженими можливостями) [56, с. 186-187].

Основна реформа місцевої влади в *Польщі* відбулась у 1989–1990 роках і, на відміну від України, територіальна основа для їх ефективної роботи вже існувала (гміни були утворені у 1973 році, за часів комуністичного режиму). Станом на 2018 рік у Польщі з населенням 38 млн. осіб функціонує 2 478 гмін, коли в Україні в 2014 році було близько 12 тис. територіальних громад [26, с. 6].

Дещо відмінний від згаданих країн досвід Великої Британії. Базовою ланкою адміністративно-територіального устрою Англії є муніципалітет. Характерною рисою британської концепції місцевого самоврядування є

поняття «нецентралізації». На відміну від децентралізації інших країн Європи, яка передбачає делегування більшості повноважень, система Великої Британії передбачає визначений перелік завдань органів місцевого самоврядування. Така особливість англійського самоврядування пояснюється традиційним сприйняттям місцевого самоврядування як соціального інституту, а не елементу механізму держави. Тобто місцеві інституції сприймаються як територіальні підрозділи і діють від імені центрального органу влади. У сфері компетенції муніципалітету знаходиться житлове будівництво, охорона здоров'я, запобігання забрудненню повітря, територіальне планування, забудова, підтримка музеїв, парків, переробка побутових відходів тощо [32, с. 11; 49].

Отже, метою децентралізації є підвищення ефективності надання послуг та наближення влади до людей. Зважаючи на досвід європейських країн, можна визначити, що важливим аспектом ефективності створення ОТГ є інформування населення, щодо сутності децентралізації, врахування суспільної думки, особливостей та потенціалу регіонів, добровільність об'єднання. Для деяких українців досі така система не до кінця зрозуміла, оскільки за кордоном впровадження децентралізації обумовлене історичним досвідом з врахуванням особливостей розвитку конкретної держави. Саме тому вивчення досвіду європейських країн має значення для вдосконалення все ще недостатньо ефективної системи місцевого самоврядування України.

2.2. Український досвід проектної діяльності щодо ОТГ

Кожен мешканець села чи міста має право на сучасну медицину й освіту, доступні та якісні адміністративні, комунальні, соціальні послуги, гарні дороги, чисті й освітлені вулиці. Але люди можуть впливати на якість цих послуг лише тоді, коли відповідальні за їх надання знаходяться близько. Найближчою до людей владою є органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради. Відповідно, саме вони повинні мати широкі повноваження і достатньо коштів, щоб бути спроможними вирішувати усі

місцеві питання і нести за це відповідальність. Для цього в Україні відбувається *децентралізація* – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування.

Ефективною формою прояву децентралізації є об'єднані територіальні громади (ОТГ). Мешканці об'єднаних громад мають поруч владу, яку самі обирають і на діяльність якої можуть впливати. Як наслідок – у містах і селах громади доступніші та якісніші послуги, більш сприятливі умови життя. Відповідно, в рамках «Національного проекту «Децентралізація»» створюються українські та міжнародні програми і проекти для ефективного здійснення реформ на основі зарубіжного досвіду. Ці проекти можна класифікувати за певними ознаками, зокрема:

1. За країною взаємодії [5]:

1.1. Зі Швецією (проекти «Гендерне бюджетування в Україні», «Підтримка децентралізації в Україні» та «Міське самоврядування та верховенство права в Україні»).

1.2. З США (проект «Розвиток громад» (PEACE CORPS), «ПУЛЬС» та «DOBRE»).

1.3. З Канадою («Експертна підтримка врядування та економічного розвитку» (EDGE) та «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС / PLEDDG)).

1.4. З країнами Європейського Союзу («U-LEAD з Європою», EGOV4UKRAINE, Програма Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» та «Децентралізація приносить прозорість та ефективність в освіті та медицині» (ДІЄМО)).

2. За напрямком діяльності [4]:

2.1. Економічні: метою яких є створення сприятливого середовища для економічного розвитку; спрямовані на поліпшення

рівня добробуту та життя найбільш уразливих груп населення у Чернівецькій та Одеській областях України; сприяють розвитку малих ферм та несільськогосподарських підприємств у сільських та приміських районах для підтримки малого бізнесу; сприяють підвищенню економічної ефективності витратків бюджету через врахування потреб різних груп жінок та чоловіків в Україні; спрямовані на ефективне використання даних у сфері фінансів; передбачають створення короткострокових (1-3 роки) та середньострокових (3-5 років) планів розвитку з врахуванням місцевих ресурсів, існуючих галузей економіки; передбачають допомогу ОТГ розробити кращу практику бюджетування та управління фінансами для побудови довіри з боку громадян (проект ПРООН «Сталий місцевий розвиток у сільських районах Чернівецької та Одеської областей», проект «Гендерне бюджетування в Україні», проект «Підтримка децентралізації в Україні», проект «Експертна підтримка врядування та економічного розвитку» (EDGE), проект «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС / PLEDDG), програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)).

2.2. Правові: відбувається формування правового поля щодо проведення децентралізації в Україні; проекти передбачають удосконалення законодавства, політики у відповідності до стандартів Ради Європи та з урахуванням кращих практик; дотримання принципів етики при прийнятті рішень, підтримка прозорого, підзвітного та орієнтованого на громадян місцевого врядування для покращення якості демократії на місцевому рівні в Україні (програми Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» та «Сприяння розвитку місцевої демократії в Україні», Проект «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» (ПУЛЬС)).

2.3. Інформаційні: забезпечують кращу систему інформування громадян щодо діяльності громад, планів та результатів реформи; сприяють підвищенню рівня поінформованості населення про переваги реформи завдяки журналістам, соціологічним дослідженням тощо; відбувається поширення інформації про досвід європейських країн, кращі практики ОТГ; передбачають надання компетентних спеціалістів для задоволення потреб у технічній кваліфікації, заохочують навчання та вдосконалення існуючих практик з управління проектами; відбувається посилення професійного рівня усіх долучених до реформи груп (програма Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні», проект «Підтримка децентралізації в Україні», проект «Розвиток громад» (PEACE CORPS), проект «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» (ПУЛЬС), програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)).

2.4. Соціальні: передбачають започаткування моделей децентралізованих комунальних послуг на місцевому рівні; підвищують надання якісних послуг громадянам завдяки створенню та модернізації центрів надання адміністративних послуг, введення IT-рішень в процес надання адміністративних послуг на рівні громад і міст для більш ефективної та прозорої роботи; відбувається створення онлайн-методів для оцінки ефективності витрат у галузях охорони здоров'я та освіти з метою мінімізації поширення корупції; відбувається створення фондів для інфраструктурних проектів, заохочувальних грантів для тих, хто демонструє найбільше покращення (програма «U-LEAD з Європою», проект «Підтримка електронного врядування для децентралізації в Україні (EGOV4UKRAINE), проект «Децентралізація приносить прозорість

та ефективність в освіті та медицині» (ДІЄМО), проект «Місцеве самоврядування та верховенство права в Україні», програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)).

Отже, реалізація створених проектів та програм повинна сприяти успішній децентралізації в Україні. Представлені проекти та програми реалізуються завдяки взаємодії з країнами Європи та Америки. Вони охоплюють такі сфери, як економічна, юридична, соціальна та інформаційна. Оскільки в них враховується міжнародний досвід країн, які вже запровадили відповідні реформи у своєму суспільстві, імплементація децентралізації може пройти менш болісно і більш ефективно.

2.3. Особливості створення ОТГ в контексті «Національного проекту «Децентралізація»»

У відповідь на національні та глобальні виклики держава удосконалює свій апарат з метою оптимізації діяльності. Тенденціями, що визначають необхідність реформувати місцеву владу є демографічні зміни та розвиток технологій [26, с. 4]. Це стає причиною збільшення урбанізації, старіння населення, міграції тощо. В Україні, зокрема, до початку реформи в 2014 році, кількість населення зменшилася, а кількість сільських рад, до прикладу, збільшилася. Разом з тим існувало близько 12 тисяч територіальних громад, серед яких близько в 6000 громадах населення становило від 500 осіб до 1 тисячі. В таких громадах низька зайнятість, зменшується кількість населення, відповідно, зростає кількість покинутого житла, слабкий бюджет й інфраструктура тощо. Тому основними проблемами, які повинна вирішити реформа децентралізації, є:

- 1) погіршення якості послуг через бюджетну неспроможність;
- 2) незадовільна демографічна ситуація сільських територій;
- 3) невідповідність місцевої політики реальним інтересам громадян;

4) низька ефективність використання ресурсів, низька привабливість територій для інвестицій внаслідок закритості, непрозорості діяльності органів місцевого самоврядування [26, с. 5] тощо.

Децентралізація виступає однією з форм розвитку демократії, що дозволяє створити більш ефективну систему влади, підвищити якість послуг та конкурентоспроможність регіонів, активізувати населення на вирішення власних потреб та інтересів з одночасним контролем за їх виконанням, тобто відбувається передача не лише владних функцій, а й відповідальності. За такої організації влади органи вищого рівня не втручаються в діяльність органів нижчого рівня, тобто відбувається делегування повноважень у визначених питаннях, що сприяє посиленню відповідальності, самостійності, підвищенню рівня кваліфікації [36, с. 7].

В Україні децентралізація реалізується завдяки реформам, які об'єднуються в «Національний проект «Децентралізація»» [2]. Даний проект включає низку реформ, зокрема адміністративну (трирівнева система місцевого самоврядування – область (або регіон), район і громада, що об'єднує декілька населених пунктів); фінансову (підвищення фінансової спроможності ОТГ); освітню (оптимізація освітньої мережі – забезпечення однакового доступу до середньої освіти мешканців усіх населених пунктів) та медичну (забезпечення однакового доступу до медичних послуг кожного українця). Завдання кожної з цих реформ реалізуються в межах адміністративних одиниць, відповідно, першочерговою для нас залишається адміністративна реформа, що передбачає створення ОТГ, на основі якої ми будемо вивчати ефективність функціонування територіальної громади.

Польський професор Є. Рушковський, аналізуючи територіальну децентралізацію, виокремлює три її компоненти:

1. Децентралізація політична (відповідний устрій).

2. Децентралізація адміністративна (на органи місцевого самоврядування покладено завдання, функції і повноваження щодо задоволення публічного інтересу в межах відповідної території).

3. Децентралізація фінансова (наявність власних фінансових та матеріальних засобів і можливість розпорядження ними) [32, с. 11].

Відповідно до цих компонентів основними характеристиками децентралізації є поділ території держави на об'єднані територіальні громади, що забезпечать задоволення актуальних потреб населення за допомогою фінансових ресурсів, що надаються в їх власність.

Реформу децентралізації в Україні вважають однією з найбільш успішних разом з українськими посадовцями (про що йдеться у звіті результатів діяльності національної ради реформ України за 2015 рік²) і іноземні політики й дипломати, зокрема про це заявив і посол Євросоюзу в Україні у 2018 році³. Тому можна виокремити переваги децентралізації:

- час і місце прийняття рішення відповідають очікуванням з боку громадськості;
- спрощується процедура прийняття рішення, його реалізація відбувається за участі суб'єкта прийняття рішення;
- прозорість і відкритість процедур прийняття рішення та процесу його реалізації, що призводить до підвищення ефективності адміністративної діяльності, виявлення помилок, джерел їх походження тощо;
- коротший період часу для надходження інформації від виконавця до рівня прийняття рішення і навпаки;
- підвищення відповідальності за прийняті рішення;
- мінімізація бюрократизму через відчуття «спільної справи» в обох сторін – громадянина та адміністрації;

²https://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/broshura_a4_ukr.pdf?fbclid=IwAR2dU4uOIEGP7XQzZ29-LIUrvz531m2mLgIglXnEmvwv-rkCWW3SHXQhE3E

³ https://dt.ua/POLITICS/posol-yes-nazvav-odnu-z-nayuspishnishih-reform-v-ukrayini-277216_.html

- гнучкість, що дозволяє швидше пристосовуватися до зовнішніх чи внутрішніх змін;
- підвищення ініціативності працівників нижчого рівня, більш повне та ефективне використання людського потенціалу, підвищення мотивації праці;
- територіальна децентралізація передбачає наближеність до громадян публічних послуг тощо [32, с. 13]

Поряд з позитивним наслідками децентралізації можна виокремити певні недоліки:

- ризик реалізації одиничних амбіцій;
- ускладнення координації, труднощі узгодження цілей;
- зростання ризиків на прийняття рішень неналежної кваліфікації посадовців, оскільки свобода прийняття ними рішень є досить великою [32, с. 14].

Щодо України, то початок реалізації реформ припав на 2015 рік, коли був прийнятий законопроект, який регулює об'єднання громад. За 5 років станом на жовтень 2020 року було створено 1469 об'єднаних територіальних громад, що покрили територію всієї України [4].

Оскільки реформа децентралізації реалізується протягом 5 років, важливим аспектом для нас залишається аналіз її ефективності. Саме тому ми розглядаємо дослідження, проведені соціологічними компаніями, починаючи з 2015 року. Реформа децентралізації отримала підтримку серед громадян України (найвища підтримка у регіонах, що є лідерами у формуванні ОТГ).

Зокрема, за даними опитувань Kantar TNS для Національної ради реформ у березні 2017 року, більше половини опитаних (55%) підтримують впровадження децентралізації, 15% – не підтримують. Разом з тим з грудня 2015 року зменшилась частка тих, хто повністю підтримує децентралізацію (18%) (див. Рис. 2.3.1). Найбільше прихильників реформи у Західному регіоні України, так само як і створених ОТГ. Це може бути свідченням того, що

досвід створення ОТГ позитивно впливає на сприйняття реформи (перші три регіони, що позитивно оцінюють децентралізацію мають найбільшу кількість створених ОТГ).⁴

Рис. 2.3.1. Ставлення до впровадження децентралізації⁵

У червні 2018 року Центр Разумкова проводив опитування щодо рівня поінформованості населення України про реформи та їх вплив на особисте становище громадян.⁶ Дані опитування показали невисокий рівень обізнаності населення з реформами місцевого самоврядування та децентралізації. Зокрема, частка тих, хто «знає багато» становить 10% на противагу тим, хто «не знає нічого» – їхня частка становить 32% (відповідно, 58% тих, хто «дещо знає»).

⁴ Децентралізація на власному досвіді: в яких регіонах найбільш позитивно оцінюють реформу? / Сайт Національної ради реформ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tns-ua.com/news/detsentralizatsiyna-vlasnomu-dosvidi-v-yakih-regionah-naybilsh-pozitivno-otsinyuyut-reformu>

⁵ <https://tns-ua.com/wp-content/uploads/2017/05/mal1.png>

⁶ Загальнонаціональне опитування населення України було проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 21 по 27 червня 2018 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2021 респондента віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%

Оцінюючи вплив реформи децентралізації на своє особисте становище, простежується незначне переважання позитивних оцінок над негативними (23% проти 20%).

Важливим аспектом є те, що оцінка впливу реформи залежить від рівня поінформованості респондентів про неї. Серед респондентів, які нічого не знають про децентралізацію і реформу місцевого самоврядування, позитивний вплив зауважують 5% опитаних, серед тих, хто дещо знає – вже 26%, а серед добре обізнаних – 60% (див. Рис. 2.3.2). Тобто зі збільшенням рівня обізнаності значно зростає частка тих, хто відчуває позитивний вплив реформи.

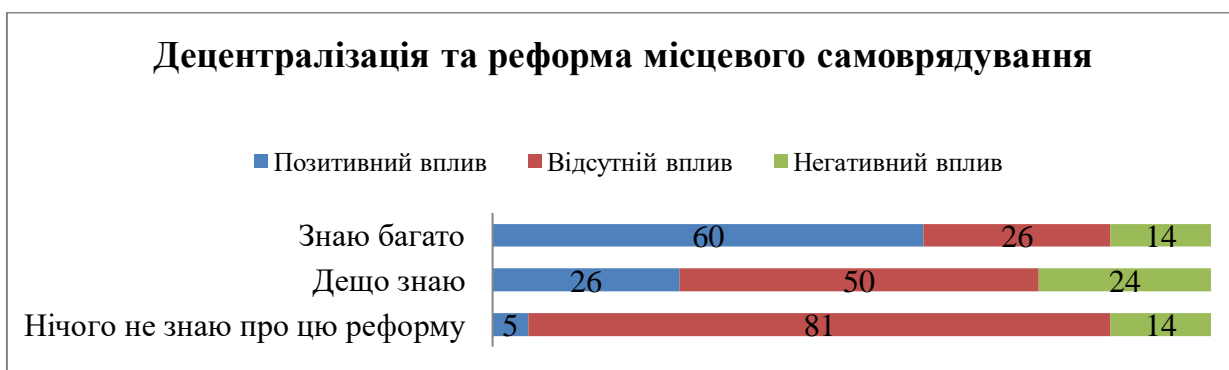

Рис. 2.3.2. Співвідношення рівня поінформованості громадян з оцінкою впливу реформи на особисте становище

З одержаних результатів можна зробити висновок, що рівень інформування населення України про зміст і бажані результати реформи децентралізації недостатній, що впливає на сприйняття реформи суспільством.

Починаючи з 2015 року на замовлення Програми Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні» щорічно Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) проводить всеукраїнське соціологічне дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування».⁷ Оскільки дане опитування здійснюється на регулярній

⁷ Дослідження проводяться КМІС серед дорослого населення, яке постійно проживає на території України. До вибірки не включалися території, які тимчасово не контролюються владою України, – АР Крим, окремі

основі та дозволяє більш ґрунтовно вивчити питання децентралізації, то ми зупинимося на ньому більш детально.

Щодо *актуальності реформи* місцевого самоврядування та децентралізації, то більшість населення вважає потрібною дану реформу (58%, але з них лише 20% тих, хто вважає її безумовно потрібною) (Рис. 2.3.3)

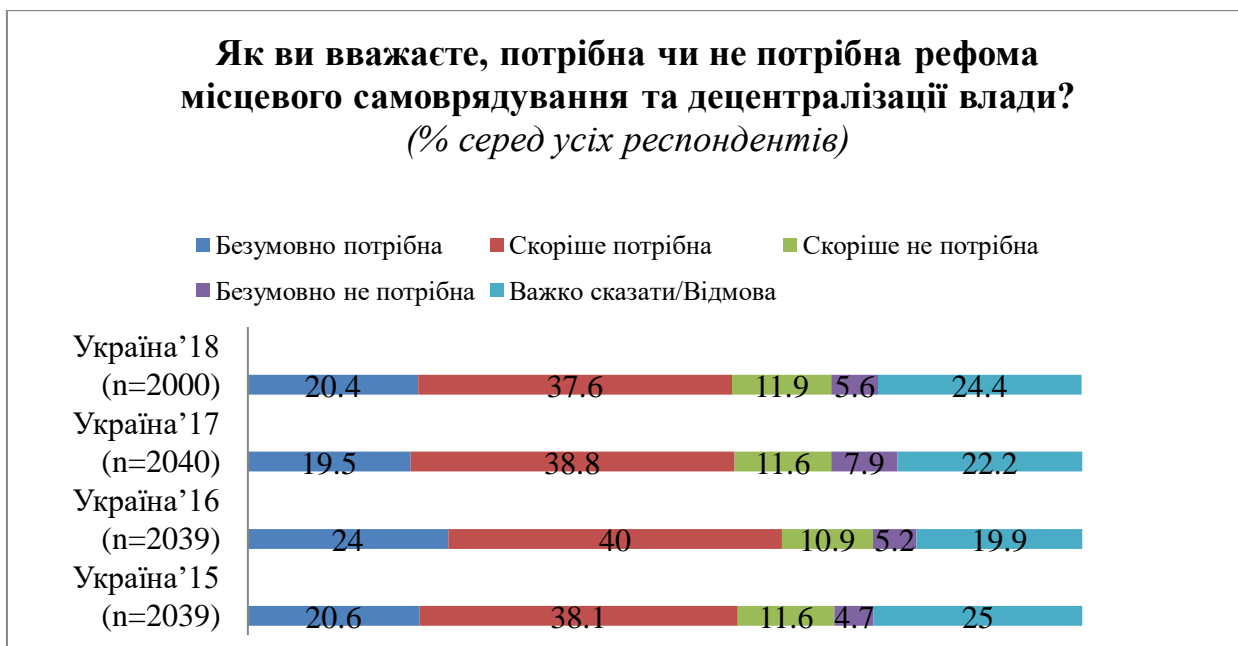

Рис. 2.3.3. Актуальність реформи місцевого самоврядування та децентралізації⁸

Разом з тим, *рівень обізнаності* з реформою місцевого самоврядування та децентралізації практично не змінився з 2015 року. 80% респондентів знають про реформу, проте всього 17% стверджують, що дуже добре обізнані з нею (Рис. 2.3.4).

райони Донецької і Луганської областей. Польовий етап останнього дослідження тривав з 23 листопада по 3 грудня 2018 року. Статистична похибка з врахуванням дизайн-ефекту вибірки не більше 1.5%.

^{8,9} http://kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decentr_ukr.pdf

Рис. 2.3.4. Рівень обізнаності з реформою місцевого самоврядування та децентралізації⁹

Варто зазначити, що існує сильний зв'язок між поінформованістю респондентів та доцільністю реформи децентралізації в Україні. Серед тих, хто добре обізнаний з реформою 81% вважає, що реформа потрібна і 13% – що не потрібна; серед тих, хто дещо чув про реформу співвідношення вже 62% до 19%; а серед тих, кому зовсім не відомо про реформу децентралізації 54% не мають сформованої думки стосовно її необхідності, 26% вважають її потрібною та 20% – не підтримують її проведення. Тобто можна зрозуміти, що для підтримки населенням України реалізації реформи децентралізації важливим аспектом залишається підвищення рівня обізнаності з реформою.

В результаті зростання доходів місцевих бюджетів певні зміни на краще відзначали 19% опитаних у 2015 році, а вже у 2016 році частка таких людей зросла до 46% (у 2,5 рази). Разом з тим, до 2018 року така частка знизилася до 39,5%, що може бути наслідком звикання до покращення ситуації.

За даними останнього дослідження найбільш помітними змінами продовжує залишатися ремонт покриття вулиць, дворів (про це зазначають 73% тих, хто помітив чи почув про зміни у своєму населеному пункті). Також

⁹ http://kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decentr_ukr.pdf

57% респондентів відзначили позитивні зміни з освітленням, 39% – з ремонтом бюджетних приміщень (клубів, дитячих садків, шкіл, лікарень тощо), 38% – з облаштуванням соціальної інфраструктури.

Існує залежність між обізнаністю та оптимізмом щодо результатів реформи децентралізації. У випадку тих, кому зовсім не відомо про реформу децентралізації, 19 % вважають, що ситуація покращиться (проти 54%, які вважають, що не зміниться) і 20% – що це сприятиме розвитку громади (проти 37%, які не вірять). Серед тих, кому добре відомо про реформу, 53% вважаю, що ситуація покращиться і 69% вважають, що це сприятиме розвитку громад (проти 24%, що не вірять).

Щодо обізнаності населення про об'єднання територіальних громад, то більшість українців знає про об'єднання (71% у 2018 році, з них лише 11% добре обізнані, решта дещо чули) (Рис. 2.3.5).

Рис. 2.3.5. Рівень обізнаності населення про об'єднання територіальних громад¹⁰

Щодо підтримки об'єднання територіальних громад, то за даними 2018 року (серед жителів населених пунктів, які не проходили процес об'єднання з іншими населеними пунктами в одну ОТГ):

¹⁰ http://kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decentr_ukr.pdf

- серед жителів міст 47% підтримають або скоріше підтримають об'єднання (18,5% не підтримають);
- серед жителів сіл і СМТ 62% підтримають об'єднання, якщо їх населений пункт стане центром нової громади (20% проти);
- серед жителів сіл і СМТ 36,5% підтримають об'єднання, якщо їх населений пункт не стане центром ОТГ (40% не підтримають).

За 2017-2018 роки знизилася зі 75% до 56% частка тих, хто вважає, що об'єднання має відбуватися за рішенням населення громад. Натомість зросла частка тих, хто підтримує об'єднання за рішенням держави (з 3% до 9%) та тих, які вважають, що об'єднання має відбуватися за рішенням депутатів місцевих рад (з 8% до 14%).

Зважаючи на те, що створення територіальних громад не вдалося завершити добровільним рішенням громадян, а потребувало адміністративного втручання, то з одного боку – це може свідчити про недостатню поінформованість людей з боку представників влади стосовно децентралізації, а з іншого – про неготовність громадянського суспільства до таких реформ.

Отже, основним завданням реформи децентралізації є конкретні кроки, що стосуються підвищення якості життя в громадах завдяки передачі більшості повноважень органам місцевого самоврядування. Враховуючи певні успіхи в процесі реалізації децентралізації, можна виділити її переваги – спрощення, відкритість процесу прийняття рішень; пришвидшення їх реалізації; зменшення рівня бюрократії. Разом з тим існують певні недоліки, які, в основному, пов'язані з ризиком неналежної компетентності посадовців та відсутності їх зацікавленості в розвитку ОТГ. Як показують результати досліджень, важливим аспектом у впровадженні реформи децентралізації є рівень обізнаності з реформою. Чим вищий рівень поінформованості населення, тим доцільнішою вважають реформу. Зі зростанням рівня обізнаності зростає рівень оптимізму (збільшується частка тих, хто вірить в позитивний вплив реформи та розвиток громад). Виходячи з цього, для

успішної реалізації реформи децентралізації необхідно докласти зусиль до інформування населення стосовно реформи та досвіду вже створених ОТГ, які схильні позитивно оцінювати децентралізацію.

Висновки до розділу 2

У підсумку можна сказати, що при впровадженні реформи децентралізації доцільним є врахування досвіду деяких європейських країн, що дозволяє уникнути певних ризиків і труднощів при об'єднанні територіальних громад (ОТГ). Найперше, міжнародний досвід вказує на те, що реформа децентралізації має базуватися на добровільному об'єднанні населених пунктів в громади. Важливим напрямком є інформування населення, щодо реформи, а також врахування суспільної думки та потенціалу регіону, його фінансовій потужності.

Аналіз міжнародного досвіду відображається в реалізації створених проектів та програм. Ці проекти можна класифікувати за країною взаємодії (з Швецією, США, Канадою, країнами ЄС) та напрямком діяльності (економічні, правові, інформаційні, соціальні). В цих проектах враховується досвід, що дозволяє Україні впроваджувати подібні реформи більш ефективно з меншими втратами.

Загалом, децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня в рамках створених ОТГ. Цей процес відбувається 5 років та за попередніми даними мав завершитися весною 2020 року, проте тривав до жовтня 2020 року, що може свідчити про виникнення певних труднощів у процесі реалізації проекту децентралізації.

Досить важливим аспектом в цьому є рівень обізнаності населення з реформою. Про це свідчать і дослідження Центру Разумкова, КМІСу, які показують, що поінформовані громадяни розглядають реформу як потрібну, вважають, що вона може допомогти в розвитку громади. Результати

показують, що рівень інформування громадян України про реформу децентралізації, її суть та результати недостатній, і це впливає на сприйняття реформи суспільством. Відповідно до цього вважаємо доцільним дізнатися думку мешканців конкретної громади стосовно реформи децентралізації, обізнаності з нею, різних аспектів функціонування об'єднаних територіальних громад для створення найбільш оптимальних індикаторів ефективності ОТГ. До того ж, після проведення виборів у жовтні 2020 року та остаточного утворення територіальних громад, які покривають всю територію країни, актуальність дослідження та розробки індикаторів не втратилася, а, навпаки, посилилася. Оскільки близько 500 громад тільки створилися, для мешканців цих громад такі зміни ще невідомі, представники місцевого самоврядування тільки починатимуть свою діяльність, то наша робота є доцільною, що дозволить використати її результати для кращої адаптації новостворених ОТГ.

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Для всебічної оцінки результативності функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) необхідно ввести ряд індикаторів, що могли б візуалізувати отримані результати. Індикатори створюються на основі об'єктивних даних з одного боку (стратегія та план соціально-економічного розвитку) та на основі суб'єктивних – з іншого (громадська думка).

3.1. Індикатори та методи МіО ефективності функціонування ОТГ

Ми вважаємо доцільним створення індикаторів оцінювання об'єднаних територіальних громад з врахуванням думки зацікавлених сторін для визначення ефективності ОТГ з можливістю екстраполяції досвіду на інші територіальні громади, які перебувають в процесі створення. Саме для цього ми створили індикатори оцінювання ефективності функціонування ОТГ.

Система індикаторів для моніторингу адміністративної реформи в рамках децентралізації базується на власному дослідженні стану реформи з децентралізації в Україні на основі інформації з відкритих джерел:

- нормативно-правові акти щодо питань створення ОТГ;
- експертна думка, думка громадськості тощо.

Походження індикаторів

- наявні дослідження;
- документи ОТГ;
- опитування (інтерв'ю) зацікавлених сторін.

Цільова аудиторія – представники органів місцевого самоврядування та населення громади.

Зацікавлені особи – керівництво органів місцевого самоврядування ОТГ.

Вигодонабувачі – місцеві мешканці.

Мета роботи:

Створити систему індикаторів для оцінки ефективності функціонування ОТГ.

Завдання роботи:

- 1) дослідити стан функціонування ОТГ;
- 2) провести інтерв'ю зацікавлених сторін з метою визначення ефективних індикаторів;
- 3) сконструювати найбільш доцільну систему індикаторів.

Об'єкт моніторингу:

Об'єднана територіальна громада.

Продукт роботи:

Система індикаторів функціонування ОТГ в табличній формі.

Методика створення системи моніторингу:

- Базове дослідження стану функціонування ОТГ, включаючи аналіз документів органів місцевого самоврядування (стратегії розвитку громади, плану соціально-економічного розвитку).
- Індивідуальні інтерв'ю жителів ОТГ та представники органів місцевого самоврядування для визначення індикаторів ефективності.
- Конструювання індикаторів.

Інструменти створення системи моніторингу:

- Аналіз документів.
- Індивідуальні глибинні інтерв'ю.
- Порівняльний аналіз.

Професійні уміння, які знадобилися фахівцю під час оцінювання:

Під час цієї роботи були затребувані навички якісного: аналізу текстів; глибинних індивідуальних інтерв'ю; оцінки адекватності індикаторів; зіставлення змісту індикаторів.

Важливо зазначити, що до створення та обговорення системи моніторингу залучаються фахівці, які мають спеціальні знання, досвід роботи в органах місцевого самоврядування. Створення системи моніторингу виявилось мультидисциплінарним завданням.

Для розробки об'єктивних індикаторів ефективності ОТГ ми обрали кілька громад, а саме: Гніздичівську, Заболотцівську та Лопатинську, які знаходяться у Львівській області та мають певний рівень розвитку залежно від визначених пріоритетів. На основі стратегій розвитку та планів соціально-економічного розвитку громад ми спробували відобразити найбільш повний набір індикаторів, так звану «ідеальну модель», яка включатиме максимальну кількість показників, за якими можна оцінити ефективність тієї чи іншої громади. Коригування переліку індикаторів залежатиме від особливостей розвитку конкретної громади. Створення індикаторів базувалося на стратегічних та оперативних цілях, які ставили перед собою громади (*див. додаток А*). Ми виділили 12 стратегічних цілей, серед яких:

- 1) розвиток освіти, культури, спорту, духовного середовища та патріотичного виховання;
- 2) розробка інвестиційних програм та проектів;
- 3) розвиток інфраструктурних програм та проектів;
- 4) розвиток підприємницької діяльності, малого та середнього бізнесу;
- 5) розвиток сільськогосподарського виробництва;
- 6) досягнення якісних показників щодо стандартів навколишнього середовища;
- 7) впровадження системи збирання та утилізації побутових відходів, системи озеленення;
- 8) охорона здоров'я, профілактика захворювань мешканців;
- 9) формування системи соціального захисту населення;
- 10) формування умов безпечного середовища проживання і праці;
- 11) підтримка програм і проектів здорового способу життя, розвитку спортивних секцій. Сприяння проведенню заходів попередження злочинності, дотримання правопорядку;
- 12) розвиток туризму.

В рамках кожної стратегічної цілі ми виокремили від двох і більше оперативних цілей, які дозволили сформувати розширений перелік індикаторів оцінювання. Застосування кожного окремого індикатора дозволить моніторити стан виконання оперативних, а відповідно, стратегічних цілей, а також оцінити ефективність функціонування ОТГ.

Оскільки загальною метою створення об'єднаних територіальних громад є покращення якості життя громадян, то при визначенні індикаторів ми вважаємо доцільним врахування думки людей стосовно ефективності функціонування ОТГ. Для докладнішого вивчення уявлень про ефективність функціонування територіальної громади у жовтні 2020 року опитано 14 мешканців Лопатинської ОТГ методом напівструктурованого інтерв'ю яке поєднує елементи структурованого інтерв'ю та вільної бесіди (див. Додаток В, Г). Це опитування дозволило виокремити суб'єктивні індикатори оцінювання, що в свою чергу допомогло доповнити перелік індикаторів, представлений в додатку А.

Отже, ми створили комплексну систему індикаторів оцінювання на основі стратегічних документів громади з одного боку, а також за допомогою опитування мешканців громади – з іншого. Це дозволило створити так звану «ідеальну модель», яку можна застосовувати при оцінюванні ефективності об'єднаної територіальної громади, обираючи найбільш доцільну систему індикаторів.

3.2. Оцінка ефективності функціонування об'єднаної територіальної громади

У своїй роботі, крім розробки індикаторів, ми поставили завдання оцінити ефективність функціонування об'єднаної територіальної громади. Використовуючи розроблені індикатори, можна провести моніторинг та зробити оцінку ефективності ОТГ за результатами оприлюдненого звіту по реалізації стратегії розвитку громади. При проведенні оцінки ми зосередилися на конкретній громаді, а саме Лопатинській ОТГ, створеній у

2018 році, що знаходиться у Львівській області. На момент написання роботи на сайті Лопатинської громади не були опубліковані звіти стосовно реалізації стратегії, що ускладнювало проведення оцінювання. Тому ми вирішили провести опитування цільової групи, на яку спрямовувався проект децентралізації, застосовуючи створені індикатори і таким чином оцінити результат створення ОТГ.

Оскільки ми зосереджуємося на оцінці ефективності функціонування ОТГ, то відбір учасників дослідження специфікується за місцем проживання. Відповідно до цього, ми обирали мешканців ОТГ відносячи їх до двох груп: представників органів місцевого самоврядування як компетентних осіб, зацікавлених в ефективності впровадження реформи та пересічних громадян, які є вигодонабувачами. Зафіксовані відповіді було опрацьовано за допомогою якісних методів аналізу. Опрацювавши одержані дані, ми виділили й опишемо рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ та, власне, оцінку ефективності ОТГ. Кожному респонденту в межах запитальника був запропонований перелік оперативних цілей, зазначених в стратегії розвитку громади. Оцінка розвитку громади в рамках кожної з них дозволила визначити результативність функціонування ОТГ.

Проаналізувавши думки громадян та представників органів місцевого самоврядування, можна зробити деякі узагальнення. Обізнаність стосовно децентралізації та реформи місцевого самоврядування можна спостерігати у двох груп респондентів. Представники місцевої влади більшою мірою зосереджуються на законодавчих та правових аспектах реформи (*«реформа почалася в 2014 році, в 2015 році був прийнятий Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Метою децентралізації є передача повноважень з центру більше до місцевих органів самоврядування, щоб покращити якість публічних послуг для громадян» [8]*).

Уявлення пересічних громадян, у свою чергу, обмежуються переважно знанням про покращення рівня життя та можливості формувати бюджет для вирішення місцевих проблем (*«громада створюється для того, щоб підняти*

рівень і життя, і людей громади, щоб люди могли самі управляти у своїй громаді, бо вони більше знають свої проблеми, питання, які треба вирішувати» [7], «люди мають можливість формувати свій бюджет і розподіляти кошти на місця»[13]). Також представники органів місцевого самоврядування вважають себе більш обізнаними з ідеєю, метою і ходом реформи у порівнянні з пересічними громадянами. Варто сказати, що для представників місцевої влади проводилися тренінги в районній чи обласній адміністраціях, велася роз'яснювальна робота з Львівського центру розвитку місцевого самоврядування, проводяться онлайн-семінари, менше інформації черпають з інтернету. В той час як для мешканців громади саме інтернет є основним джерелом отримання інформації, тому актуальним питанням залишається розвиток офіційних сторінок та сайту Лопатинської громади.

Для представників органів місцевого самоврядування основними перспективами Лопатинської громади є аудит території для вибору оптимальних шляхів розвитку, наближення послуг до людей, *«багато повноважень з району, області буде передано на місця, що дасть змогу людям з сіл приїхати сюди і вирішувати тут питання» [8],* контроль за використанням фінансів. Це передбачено, на думку представників влади, завдяки переходу на реальні засади демократії, оскільки створюється саморегулююча система управління на місцях, що заставляє виборних посадовців працювати на благо громади, оскільки на них лежить вся відповідальність за її розвиток (*«головне завдання децентралізації – створити таку систему на місцях, щоб вона самоочищувалася. Якщо голова не хоче думати – до побачення, якщо директор школи не хоче думати, то дякую і до побачення» [18]).* Можливим небажаним наслідком для Лопатинської громади представники влади зазначають її злиття з більш спроможною громадою через ризик особистої фінансової неспроможності (*«якщо вона буде фінансово неспроможна, то є загроза того, що населений пункт перейде в іншу громаду» [6]).*

Мешканці громади виділяють такі перспективи, як керування власними коштами та можливий розвиток інфраструктури. Разом з тим, громадяни Лопатинської ОТГ більшою мірою схильні ставити під сумнів можливості розвитку. Вони визначають такі негативні аспекти громади, як відсутність виробничої бази, підприємств, організацій, а відповідно – надходжень до бюджету, що ускладнює не лише розвиток громади, а навіть її утримання (*«коли громада складається з сіл, де взагалі немає ніяких організацій, виробництв, щоб приносити якісь доходи, то проблем є ще більше, як було фінансування зверху»* [7], *«Лопатинська ОТГ переважно аграрного спрямування, доходи від землі невеликі, мізерні»* [19], *«перспективи плачевні, бо якщо всі кошти перенесуть на громаду, треба утримувати робочі місця, організації. Від того, що нема доходу в громаді, наслідки будуть не дуже хороші»* [13]). Можна сказати, що пересічні громадяни бачать менше перспектив розвитку, ніж представники місцевого самоврядування. Можна припустити, що така ситуація виникає через рівень обізнаності з особливостями розвитку громади: представники влади більш обізнані, тому бачать більше можливостей розвитку, тому що будь-яка влада передбачає доступ до інформації. Хоча створення та розвиток громади передбачає залученість мешканців, оскільки саме жителі, як планувалося, будуть рушійною силою на шляху створення ОТГ, проте в дійсності ситуація відрізняється.

Стосовно громадського обговорення проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад, то воно, за словами представників місцевої влади, відбувалося різними способами, а саме: на сесіях в межах депутатського корпусу, з представниками аграрного бізнесу; з сільськими головами, які доносили інформацію мешканцям на зборах громади; пізніше – через офіційну сторінку Лопатинської громади у Facebook та на сайті громади (*«ми робили обговорення з головами сільських рад, які мали зробити схід села. Потім відкритим голосуванням мали сказати «за» чи «проти» приєднання до ОТГ. Також з тими людьми, які мають аграрний*

бізнес» [10]; «в депутатському корпусі, потім на громадські слухання було винесено» [6], «є фейсбук-сторінка, сайт Лопатинської громади, кожне рішення висвітлюється на сайті громади» [15]). В той час серед громадян половина не брала участі в таких заходах або не була з ними обізнана.

Громадяни зазначають, що більшість інформації отримували неформально, тобто в своєму оточенні («я дізнався про це в колі друзів» [12], «почули, що ОТГ будуть створювати, і люди між собою говорять, на робочих місцях говорили» [17]). Таку тенденцію можна пояснити, з одного боку, відсутністю зацікавлення проведенням подібних слухань. Це підтверджують і представники влади, відзначаючи пасивність громадян («не дуже люди були зацікавлені, бо на слухання мало приходило жителів» [6]). А з іншої сторони – громадяни зневірилися в можливості розвитку і в те, що їх думка буде почута («люди зневірені, не такі активні, як раніше, не вірять в зміни, покращення добробуту села, менше цікавляться чимсь новим» [13], «я про таке не чула, що хтось з мешканцями радиться» [17]).

Консультації з мешканцями стосовно подальшого розвитку громади не проводяться, хоча усі респонденти вважають за потрібне налагодити такі консультації. Цікаво, що самі громадяни підтримують таку думку, проте не всі виявляють зацікавлення в безпосередній участі («мені здається, людям комфортніше, коли за них вирішують і коли не треба брати відповідальність на себе і висловлювати свою думку перед іншими» [9]). Загалом, ситуацію можна розглядати з двох сторін, тобто ініціативи людей не є визначальними не тільки тому, що їх не вітають, але й тому, що люди самі їх не проявляють. Це може свідчити про низький рівень сформованості громадянського суспільства.

Респонденти зазначають, що у процесі створення Лопатинської ОТГ виникали проблеми, пов'язані з бажанням деяких навколишніх сіл обрати більш перспективний і фінансово спроможний центр громади («люди хотіли в Броди, Радехів, де-небудь, але не в Лопатин, бо там хоч є гроші, вони розуміють, що громада бідна і приєднуються бідні села» [11]). Іншими

причинами виникнення проблем в процесі об'єднання були хвилювання периферійних громад стосовно концентрації фінансів у центрі ОТГ (*«можливо, жителі думають, що коли йде фінансування з бюджету держави, то воно буде більше спрямовуватися на центр ОТГ, а не на їхні села. І жителі, думаю, стараються зберегти те, що є, а не йти за чимось їм невідомим»* [9]) та неприйняття змін (*«бо то було нове, вони хотіли подивитися, як то люди будуть жити в громаді»* [19], *«деякі люди кажуть, що вже привикли до того району, а тепер знов щось міняють»* [8]).

Загалом, можна сказати, що помітний зв'язок між активністю громадян та рівнем їх обізнаності з реформою і процесом створення ОТГ: чим активніші мешканці громади, тим більш обізнані з ходом реформи та її результатами. Настрої громадян стосовно перспектив розвитку Лопатинської ОТГ менш оптимістичні у порівнянні з представниками влади, що перешкоджало приєднанню деяких сіл в Лопатинську громаду. Причину такої ситуації можна розглядати з двох сторін: брак інформування населення зі сторони представників місцевого самоврядування, що необхідно для позитивного сприйняття реформи громадянами та усвідомлення перспектив розвитку. В той же час, певні труднощі викликає низька спроможність Лопатинської громади. Стосовно показників, які визначають спроможність територіальних громад (за даними Мінрегіону¹¹), за такими критеріями, як чисельність населення та площа Лопатинська громада належить до середнього рівня спроможності, проте за індексом податкоспроможності та частки місцевих податків і зборів – до низького, що ускладнює утримання громади, не говорячи про розвиток (*«не враховані інтереси самих громад, не проаналізовано, чи та громада може заробляти кошти»*) [13]. Відповідно, навколишні села розглядали варіанти приєднання до більш спроможних громад. Проте необхідність дотримання таких критеріїв об'єднання, як географічна цілісність території, наявність загальноосвітнього закладу I-III ступенів навчання та 250 дітей шкільного і 100 дітей дошкільного віку,

¹¹ https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Metod.recom_.spromozhnist.gromad.pdf

звужувала можливості деяких населених пунктів при виборі центру ОТГ. Це призвело до того, що в жовтні 2020 року таке об'єднання стало можливим під впливом адміністративного рішення.

Вивчаючи думку респондентів стосовно ефективності ОТГ, ми також дізналися уявлення про мету створення громади. Для представників органів місцевого самоврядування основною метою створення громади є наближення коштів до людей («щоб фінансові ресурси не розпорозувалися на райони і області» [18]) та регулювання фінансових видатків («щоб люди навчилися витратити свої гроші самі» [10]). Також важливим аспектом виділяють наближення послуг до людей та формування почуття особистої відповідальності за розвиток громади («щоб кожен громадянин відчував особисту відповідальність за громаду, що він бере активну участь в керуванні» [8]).

Пересічні мешканці громади виділяють такі сприятливі для розвитку цілі створення громади, як зменшення адміністративних одиниць, відповідно, покращення якості надання послуг («щоб зменшити кількість районів, міст, щоб ті послуги надавалися більше на місцях» [9]), більш цільове використання коштів («коли ти сам керуєш коштами, ти сам бачиш проблему, яка назріває, кошти сама громада ділить на проблеми» [7]), покращення медицини, якості освіти, транспортного сполучення між населеними пунктами. Разом з тим, деякі респонденти метою створення ОТГ відзначають скидання обов'язків з держави на місця («була сільгосптехніка, міжколгоспбуд, бетонний цех, торфобрикетний, спиртзавод – все це практично не розвивалося, а опускалося, щоб порізати і продати. А коли вже практично нічого нема, коли треба щось робити по-новому, то державі на той момент було краще, щоб громада займалася. Нема нічого, ніякого підприємства, а тепер думайте, як ті підприємства робити» [19]) чи отримання коштів з Європи («з-за границі беруть ті кредити, уряд мусить робити якісь реформи і роблять, придумують, чи потрібне воно чи ні. От мета – получить з Європи гроші» [17]). Тобто пересічні мешканці, на

противагу представникам влади, мету створення ОТГ розглядають не тільки в позитивному контексті.

Подібна ситуація при оцінці перспектив розвитку ОТГ. Представники місцевого самоврядування бачать більше перспектив розвитку громади, в тому числі, і у зв'язку з можливістю писати проекти (*«в громаді більше. Ми зараз маємо повне право писати проекти – 14 проектів є, по освіті 8, а то велике» [10]*). Загалом, на думку представників місцевого самоврядування, створення об'єднаної територіальної громади сприятиме сталому розвитку громади.

Більшість опитаних громадян, навпаки, сумніваються в перспективах розвитку або їх не бачать (*«в нас не було і до створення перспектив, бо все було розвалено, і створилося ОТГ, а щоб перспективи великі були, тож не має» [13]*), (*«я не бачу розвитку громади. До створення громади розвитку не було теж. Це залежить від керівника, голови ради. Якщо очолює господар, зацікавлений розвивати, а не просто пересиджувати, значить він працює, і видно цей розвиток» [7]*). Теоретично вважають, що створення ОТГ спрямоване на сталий розвиток громади, проте фактично – для цього недостатньо фінансів, тому важливо, щоб був керівник громади був зацікавлений у розвитку, залученню інвесторів, мотивуванню мешканців ОТГ до написання проектів (*«теоретично воно має сприяти сталому постійному розвитку. Але багато залежить від керівників ОТГ, відповідних вмінь, навичок, хисту і організаторських здібностей, як розпоряджатися бюджетом» [9]*; *«сталий розвиток відбудеться тільки тоді, коли щось зміниться з доходами. Сама громада без залучення інвестицій справитися не зможе» [13]*).

Можна помітити низький рівень оптимізму серед мешканців, що теж можна оцінити неоднозначно. З одного боку, це може свідчити про низький рівень довіри до інших, в тому числі до представників місцевої влади. З іншого боку, громадяни самі не включаються в процеси розвитку ОТГ. Тому важливим аспектом залишається залучення мешканців громади в діяльність

ОТГ. В цьому напрямку важлива активна діяльність представників місцевого самоврядування. Залученість громадян можлива через зміцнення рівня довіри до місцевої влади, що залежить від наявних результатів їх діяльності. Також доцільно було б проводити опитування жителів з різних питань розвитку громади, щоб люди висловлювали, що їх турбує найбільше та які б враховувалися під час розробки стратегії громади; дотримуватися цілей стратегічного документа та працювати на результат; проводити тренінги для місцевих жителів та активістів стосовно написання соціальних проєктів, оскільки ці проєкти люди вважають своїми особистими і схильні берегти результати цієї роботи.

Зважаючи на деякі сумніви щодо перспектив розвитку Лопатинської громади, ми дізналися перелік проблем, які респонденти вважають актуальними станом на сьогодні. Для представників влади більшість проблем пов'язані з економікою та наповненням бюджету, серед них респонденти називали такі: відсутність фабрик, заводів, підприємств, організацій (*«не відкриваються заводи, фабрики, люди змушені виїжджати десь» [8]*); брак малого і середнього бізнесу (*«не вистачає розвитку малого, середнього бізнесу. На більше 9000 населення в громаді 1 заправка, нема заводів» [6]*); недостатнє фінансове забезпечення (*«ми є дотаційна громада, бо ми не повертаємо назад в бюджет, а ще нам додають, бо багато бюджетних установ, які треба фінансувати, а заводів, фабрик нема» [8]*); відсутність інвесторів (*«в нас інвестор не заходить, бо погані дороги. Купа будівель в нас пустує, всі приходять обіцяють, але все зупиняється на обіцянках» [10]*); сплата ПДФО не по місцю проживання (*«В нас приблизно 200 людей працює в Бродах, Радохові, Буську, а це 2 великих підприємства. Тобто наш бюджет недоотримує порядну суму грошей» [18]*). Крім того, певними недоліками вважають відсутність ЦНАПу та незадовільні дороги і транспортне сполучення (*«на сьогодні проблеми – це дороги. Багато сіл відлучені від сполучення з центром» [18]*).

Громадяни також до проблем відносять певні економічні моменти, а саме: відсутність фінансів (*«не хватає коштів, фінансового забезпечення» [12]*), інвесторів (*«звичайно, треба, щоб були інвестори, бо щоб щось розбудувати треба залучати кошти» [14]*), робочих місць (*«бракує робочих місць і можливості себе реалізувати» [13]*). Разом з тим, актуальними проблемами називають відсутність дозвілля для молоді та людей старшого віку (*«закладів, де б могла культурно відпочивати молодь, де б могла змістовно проводити свій час; гуртків для категорії старших школярів і студентів; для старших людей, єдина їх соціалізація – це похід до церкви в неділю, а так вони сидять вдома і вийти тут нема куди» [9]*); відсутність належних медичних послуг; транспортного сполучення між населеними пунктами (*«в ОТГ по селах то страшні дороги, транспортного сполучення нема» [16]*). Крім вищезгаданих, більшість громадян проблемою вважають брак кваліфікованих кадрових ресурсів (*«команди кваліфікованої, яка б хотіла працювати, цікавилася проблемами і шукала шляхи їх подолання. Зараз такої команди немає» [7]*, *«так, як в нас ОТГ селищина, переважно молоді люди стараються виїхати в більші міста, а коли є робочі місця, то все одно зарплата не влаштовує молодь, вони вважають більш доцільно виїхати або в обласний центр, або закордон» [9]*, *«кадровий персонал важливий у всіх сферах. Коли буде розумний кадровий осередок на своєму місці, тоді і перспектива розвитку буде хороша» [13]*, *«професійного керівництва» [17]*).

Завдяки уявленню респондентів про ефективність ОТГ та модель ідеальної громади, ми вивели критерії ефективності громади для представників місцевого самоврядування та пересічного громадянина, які зіставили з критеріями ефективності відповідно до стратегії розвитку Лопатинської ОТГ (див. Таблицю 3.2.1).

Таблиця 3.2.1.

Критерії ефективності Лопатинської ОТГ

	<i>Критерії ефективності відповідно до Стратегії розвитку Лопатинської ОТГ</i>	<i>Критерії ефективності для представників влади</i>	<i>Критерії ефективності для пересічного громадянина</i>
	Розширення можливостей для забезпечення культурних потреб	<i>«Розвинена мережа закладів культури, місце, де подітисся ввечері» [8]</i>	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток культури («як ми не будемо знати своєї історії, культури, обрядів, то ми не будемо українці» [17]); • відкриття культурних закладів («багато відпочинкових зон, де можна піти в кав'ярню з колежанками» [13])
	Розширення можливостей для забезпечення здорового способу життя		

	<p>Підвищення якості послуг закладів охорони здоров'я</p>	<p>Медична сфера;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>«важливо зберегти медичні заклади, ФАПи» [6];</i> • <i>якісна і доступна медицина («такі села Увин, Барилів, населення від 60 до 90 років, їм необхідно, щоб сімейний лікар приїхав раз в тиждень поміряти тиск і температуру, бо вони не мають чим добратися і вже здоров'я нема» [10])</i> 	<p>Якісна первинна медицина (<i>«коли можна буде зробити діагностику, встановити діагноз, щоб на КТ не треба було їхати у Львів, щоб лікарі хоча б були на своїх робочих місцях» [11])</i></p>
	<p>Підвищення поінформованості сільського населення</p>		
	<p>Підвищення самоорганізації</p>		

	сільського населення		
	Розробка програми функціонування на території громади пожежної служби		
	Створення центру надання адміністративних послуг	<ul style="list-style-type: none"> • створення ЦНАП, <i>«щоб люди нікуди не їхали, все мали на місцях» [15];</i> • якісне і швидке надання адміністративних послуг (<i>«щоб я прийшла в кабінет, сказала, що мені потрібно, а мені сказали, який перелік документів, я їх дала, і за 1-2 дні чи години прийшла і отримала» [15]</i>) 	

	Створення нових робочих місць	Створення робочих місць («коли ми забезпечимо хоч 90% громадян робочими місцями – тоді можна говорити про самодостатню економічно сильну громаду. Це був би ідеальний варіант, ми б мали обігові кошти на перспективні ідеї, плани, можна було б реалізовувати різного роду проекти» [18])	Створення робочих місць («... в різних сферах, де б молоді люди розуміли, що їм не треба їхати і шукати щось, бо можна розвиватися, працювати і тут» [9])
	Створення комунального підприємства	Покращення благоустрою (впорядкування вулиць, реконструкція доріг) («маємо критичну дорогу «Стремільче-Куликів, Синьків», багато сіл відлучені від сполучення з центром. Поки не буде доріг, приватники не поїдуть» [18])	Покращення благоустрою («гарні дороги, освітлення, щоб і в центрі, і в селах був порядок» [16])
	Підсилення спроможності громади у		

	соціальному розвитку		
	Активізація громадського життя	Кількість жителів, які беруть участь у прийнятті рішень	Кількість працюючої в громаді молоді (<i>«треба ставити завдання, щоб залишати молодь, створити громадські організації молодих людей, бо буде розвиватися тільки та громада, де молоді люди, перспективні і захочуть щось змінювати» [13]</i>)
	Розробка програм підвищення туристичної привабливості території	Розвиток туризму (<i>«туристичний напрям, бо сама територія дуже приваблива» [6]</i>)	
	Популяризація туристичних маршрутів		
	Розробка транскордонної співпраці		

		<p>Економічна сфера:</p> <ul style="list-style-type: none"> • економічний розвиток («в тій громаді економічна гілка слабенька» [6]); • розвиток «великих підприємств, великого бізнесу» [10]; • залучення інвестицій (розвиток – коли прибутки набагато перевищують видатки [10]), («справедливих аграріїв нам треба, щоб вели відкрити політику, не боялися показати прибутки, бо то не для сусіда, а 	<p>Економічна сфера:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розвиток підприємництва («місцеве підприємництво (які заводи закриваються, відкриваються)» [9]); («проблема з продуктами, якщо немає магазинів, немає навіть хліба» [7]); • залучення інвестицій («громада має мати надходження» [19]); • «отримувати гідну зарплату, а не таку підходящу в межах проживання в селі і селищі» [9])

		<p>для власної громади» [10]);</p> <ul style="list-style-type: none"> • «гідна зарплата» [8]) 	
		Показник міграції	Покращення демографічної ситуації («коли успішне ОТГ, молоді люди розуміють і не хочуть покидати таку ОТГ, залишаються тут» [9])
		<p>Сфера освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • покращення показників випускників на ЗНО; • «розвинена мережа дошкільних і навчальних закладів» [8]; • належні умови в навчальному закладі («хочу, щоб дитина навчалася належно, щоб в 	<p>Сфера освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • покращення показників випускників на ЗНО («як здавали учні до створення Лопатинської ОТГ, які в них були показники з таких основних предметів, як українська мова, історія, іноземна і математика, і які після» [9]); • збільшення кількості молодих

		<i>школі було тепло, щоб та їдальня була відповідна» [15])</i>	спеціалістів («я б хотіла, щоб мої діти ходили в школу, і їх вчили молоді енергійні кваліфіковані спеціалісти» [11])
		Покращення транспортного сполучення («сполучення нема, люди не можуть добратися» [10])	Покращення транспортного сполучення («доїзд дітей до школи, інших працівників з навколишніх сіл» [12])
			Розвиток соціальної інфраструктури – школи, лікарні, дитячого садка, «багато дитячих майданчиків» [13]

Опрацьовуючи таблицю можна помітити, що існують сфери, представлені в стратегії розвитку громади, які не виділили ні представники місцевого самоврядування, ні представники мешканців громади. Серед них можна визначити такі: розширення можливостей для забезпечення здорового способу життя, підвищення поінформованості населення, підвищення самоорганізації населення, розробка програми функціонування на території громади пожежної служби, підсилення спроможності громади у соціальному розвитку, популяризація туристичних маршрутів, розробка транскордонної

співпраці. Мешканці громади також не зазначили актуальності створення ЦНАП та розробки програми туристичної привабливості території. Можна припустити, що ці сфери не фігурують в переліках респондентів у зв'язку з тим, що вони не є першочерговими та нагальними. Для жителів громади більш проблематичним залишається пошук роботи; відсутність можливості якісно лікуватися; погані дороги та транспортний зв'язок в межах ОТГ; низької якості освіта; відсутність належного благоустрою; відсутність закладів для проведення дозвілля, що впливає на погіршення демографічної ситуації, а це ставить під загрозу не лише розвиток, а й існування громади.

У зв'язку з цим, представники двох груп респондентів називали сфери, які не зазначені в стратегії, а саме: економічна, освітня, покращення демографічної ситуації та транспортного сполучення, а також розвиток соціальної інфраструктури. Така невідповідність може свідчити про те, що при розробці стратегії розвитку ОТГ не відбувалися консультації з мешканцями стосовно проблем та шляхів їх вирішення. З іншого боку, те, що пріоритети самих представники органів місцевого самоврядування відрізняються від задекларованих, може свідчити про формальність створення стратегії розвитку Лопатинської ОТГ.

В результаті дослідження ми отримали оцінювання за 5-бальною шкалою ефективності функціонування Лопатинської ОТГ представниками громади та місцевого самоврядування (див. Рис. 3.2.1). Представники влади вважають, що найбільш помітним розвиток громади є в сфері комунального підприємства, оцінюючи його на 4,8. Респонденти зазначають такі результати, як: закупівля техніки, заміну каналізаційної мережі, збір сортового сміття, встановлення вуличного освітлення, грейдеравання доріг, облагородження вулиць, кладовища, парку. На другому місці представники місцевого самоврядування однаковою мірою оцінюють розвиток соціальної сфери (обслуговування 67 одиноких людей старечого віку, адресна допомога потребуючим, створення Лопатинського центру соціального захисту) та здорового способу життя (відкриття Академії футболу від «Клубу лева»,

секції боксу, реконструкція стадіону та будівництво спортивного майданчика) (4,4).

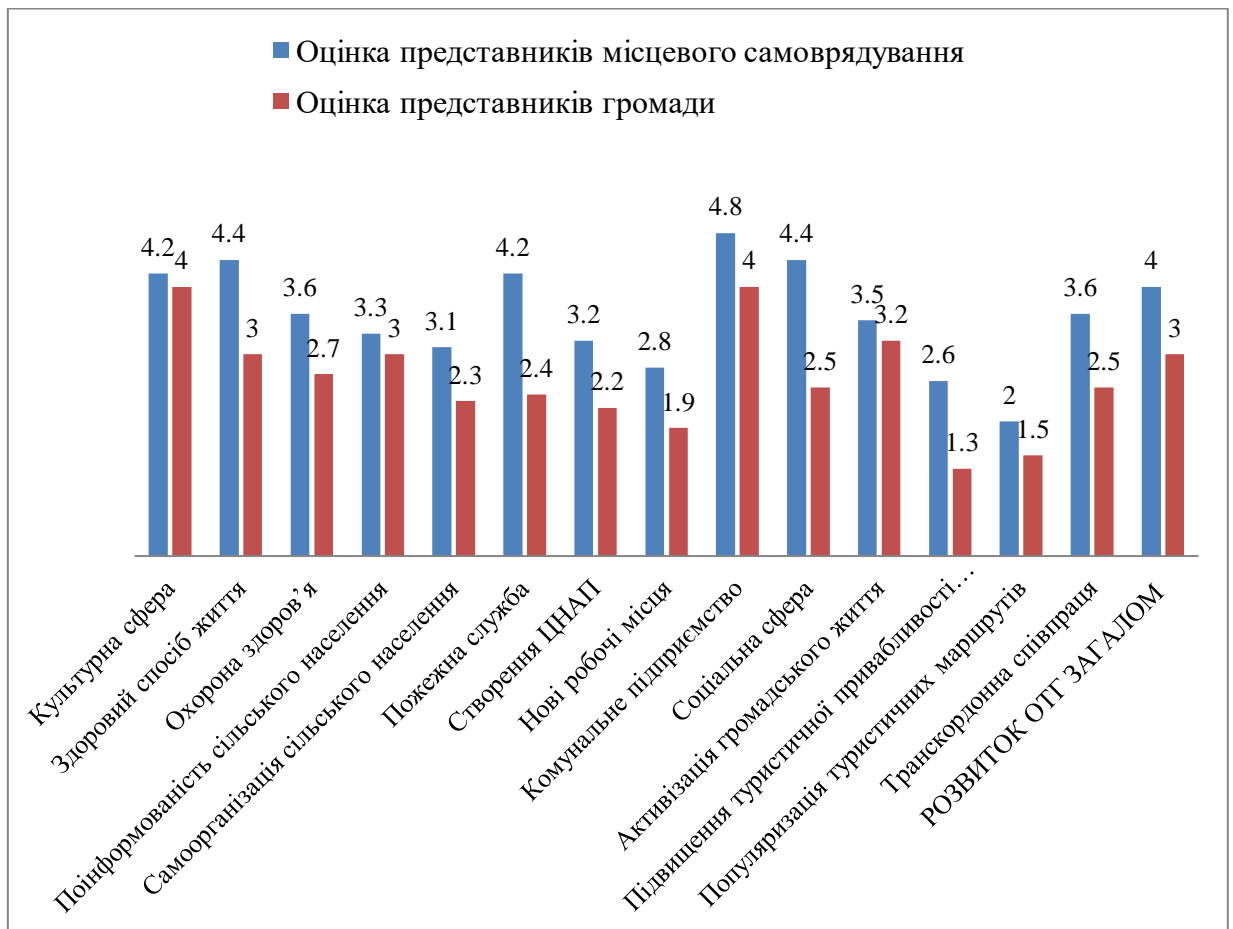

Рис. 3.2.1. Оцінка ефективності функціонування Лопатинської ОТГ

Для представників громади найбільш помітним є розвиток культурної сфери (діяльність 4 народних колективів, їх участь у фестивалях (*RadoFest*), зйомки 3 кліпів; проведення святкових концертів (День молоді, День незалежності, День селища, Різдво); призові місця мистецьких проектів на конкурсах; організація концертів, в тому числі виїзних; вистави релігійного театру, реконструкція будинку культури, створено проекти «Жінка як ангел», «Нитки, що говорять»; створення кімнати «Твій берег» для молоді) і також комунального підприємства (облагородження вулиць (освітлення, насадження квітів, прибирання), покращення послуг водопостачання, опалення, каналізації, купівля техніки, облагородження кладовища, парку,

встановлення контейнерів для сортування сміття, ямковий ремонт, розгортання снігу) який вони оцінили в 4 бали. Найменш помітним для обох груп респондентів є розвиток в напрямку підвищення туристичної привабливості території (2,6 – для представників місцевого самоврядування та 1,3 – для представників громади) та популяризації туристичних маршрутів (2 – для представників місцевого самоврядування та 1,5 – для громади).

Загалом, можна помітити, що представники місцевого самоврядування схильні більш позитивно оцінювати розвиток ОТГ (4) у порівнянні з представниками громади (3). Можна припустити, що така тенденція спостерігається з кількох причин: необізнаність громадян з результатами діяльності місцевої влади через недостатнє інформування зі сторони представників місцевого самоврядування; для певної категорії громадян простіше критикувати те, що створюють інші, не бажаючи щось зробити самостійно; низький рівень довіри жителів до місцевої влади, що впливає на сприйняття їх діяльності. Тому важливим аспектом залишається покращення інформування населення за допомогою різних джерел (сайт, соц. мережі, громадські слухання, збори), підвищення рівня довіри громадян до представників місцевого самоврядування завдяки результатам своєї діяльності.

Отже, зважаючи на відсутність документів, необхідних для оцінювання ефективності функціонування ОТГ, ми провели дослідження, що дозволило оцінити розвиток ОТГ представниками органів місцевого самоврядування та пересічними громадянами. В ході опитування ми підтвердили та спростували деякі гіпотези. Зокрема, гіпотеза про те, що для жителів громади ефективність ОТГ буде пов'язана з рівнем та якістю життя підтвердилася. Разом з тим, гіпотеза про те, що для представників органів місцевого самоврядування ефективність ОТГ пов'язана зі завданнями ключових документів громади (стратегії розвитку громади, плану соціально-економічного розвитку) НЕ підтвердилася, оскільки ця група респондентів, як і представники громади схильні пов'язувати ефективність громади з

рівнем та якістю життя. З іншої сторони, те, що уявлення представників місцевої влади про ефективне функціонування громади відрізняється від задекларованих ідей в основних документах громади нашоухує на думку про їх формальність, а не практичний план розвитку.

Гіпотеза про відмінність в інтерпретаціях, що пов'язана з рівнем інформованості щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ підтвердилася частково. Розуміння ефективності в обох груп респондентів подібне, в той час, як рівень інформованості відрізняється, що помітно у відповідях на питання про перспективи розвитку громади: на думку представників місцевого самоврядування, створення територіальної громади сприятиме сталому розвитку громади, в той час, як пересічні жителі скептично ставляться до перспектив розвитку ОТГ.

Висновки до розділу 3

Для оцінки ефективності функціонування об'єднаних територіальних громад ми створили індикатори, використовуючи дані з документів ОТГ, а саме стратегії та плану соціально-економічного розвитку громади та за допомогою опитування зацікавлених сторін. В результаті роботи ми отримали систему індикаторів функціонування ОТГ в табличній формі. Ми створили перелік індикаторів, який дозволить оцінити стан розвитку та ефективність функціонування ОТГ відповідно до визначених цілей.

Проведене дослідження Лопатинської ОТГ дозволило, крім розробки індикаторів, оцінити рівень розвитку громади. В опитуванні брали участь дві групи респондентів, а саме: представники органів місцевого самоврядування та пересічні громадяни, що дозволило з'ясувати результативність функціонування ОТГ з точки зору виконавців реформи та вигодонабувачів. В результаті опитування ми виявили певні відмінності в рівні обізнаності стосовно створення ОТГ: представники місцевої влади виявляються більш обізнаними з ідеєю, метою і ходом реформи і схильні більшою мірою

оперувати правовими визначеннями реформи у порівнянні з пересічними громадянами.

Більше перспектив розвитку громади схильні виділяти також представники органів місцевого самоврядування, серед них: розвиток громади завдяки переходу до управління на реальних засадах демократії, можливість отримувати фінансування завдяки проектам та контроль за використанням фінансів, наближення послуг до людей. У випадку фінансової неспроможності зазначають можливість злиття з іншою громадою. В той час, як для мешканців таких перспектив менше, ніж ризику відсутності розвитку через відсутність виробничої бази, фінансових надходжень.

Можна відзначити невисокий рівень участі громадян чи їх обізнаності в заходах, що організовували представники місцевої влади, спрямованих на обговорення проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад. Це може свідчити про пасивність громадян або зневіру у врахуванні їх думки. Через невисокий рівень обізнаності з особливостями створення ОТГ, а також відсутність регулярних консультацій з мешканцями стосовно подальшого розвитку громади виникали певні труднощі в процесі створення Лопатинської ОТГ. Деякі населені пункти розглядали можливість приєднання до більш перспективного центру громади, деякі жителі сіл хвилювалися стосовно несправедливого розподілу фінансів чи необхідності адаптації до нового устрою. Через відсутність великих фінансових можливостей остаточне об'єднання відбулося внаслідок адміністративного втручання.

Представники органів місцевого самоврядування схильні розглядати мету створення громади в позитивному контексті, в той час, як пересічні мешканці, крім сприятливих цілей, виділяють скидання обов'язків держави на місця та отримання коштів з Європи.

В ході опитування ми, застосовуючи 5-бальну шкалу, отримали оцінювання ефективності функціонування Лопатинської ОТГ. Результати показали, що для усіх опитаних респондентів найбільш помітним є розвиток

комунального підприємства, а найменш помітним – туристичний напрямок. Разом з тим, більш позитивне оцінювання усіх сфер характерне для представників місцевого самоврядування, що знову ж таки може свідчити про недостатній рівень інформування мешканців з результатами їх діяльності.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши вищевикладений матеріал, можна зробити кілька висновків. У своїй роботі ми зосередилися на вивченні об'єднаних територіальних громад як основних структурних елементів суспільства з метою виявлення особливостей створення та функціонування ОТГ в Україні, щоб створити індикатори оцінювання на прикладі конкретної ОТГ для їх екстраполяції при визначенні ефективності функціонування будь-якої ОТГ. Для досягнення поставленої мети було опрацьовано теоретичний матеріал для кращого розуміння базових категорій, теорій та підходів. Найперше було розглянуто поняття «громадянське суспільство» та «громада» у міждисциплінарному та соціологічному контексті. Що стосується першого поняття, то ідея громадянського суспільства сягає античності, коли його ототожнювали з державою. Західноєвропейські мислителі основою створення громадянського суспільства вважали суспільний договір, результат переходу від природного стану в громадянський. Німецькі філософи одні з перших розмежували громадянське суспільство та державу, описуючи їх взаємозалежність. Найбільш повне тлумачення громадянського суспільства можна знайти в рамках соціологічної науки. Саме вчені-соціологи розглядають громадянське суспільство як сукупність неполітичних відносин в суспільстві (економічних, соціальних, сімейних, духовних, національних, релігійних); самостійну соціально організовану структуру для узгодження різних інтересів людей за допомогою громадських об'єднань, організацій як визначальних складових цього суспільства.

Термін «громада» є багатокомпонентний, тому різні науки розглядають близьку їм сторону досліджуваного феномена. Народознавці та історики ключовим чинником визначення громади вважають адміністративно-територіальний; для представників державного управління громада створюється на основі територіального або функціонального чинника (для досягнення певних цілей); психологи акцентують увагу на стосунках та взаємодії між людьми в громаді; соціологи розглядають громаду як важливу

складову громадянського суспільства для захисту своїх інтересів, контролю за владою тощо. Загальною характеристикою громади, що простежується у всіх науках є об'єднання за територіальним показником чи для вирішення спільної проблеми.

Також було розглянуто класифікації громад та більш детально ми зосередилися на характеристиках територіальної громади. Різні науки подають свої типології громад. Їх поділяють за різними критеріями: резидентними (місцеві, територіальні), ідентифікаційними (за сферою зайнятості, виробничим характером, статеві-віковим цензом, віросповіданням), світоглядними (для вирішення конкретної проблеми), історичним чи системно-екологічним зрізом. Для нас актуальним є поділ громад за територіальною ознакою, які утворюються із жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Відповідно, територіальну громаду ми розуміємо як створену з метою ефективного вирішення питань місцевого значення, об'єднану на основі історичних, культурних, соціально-економічних чи інших місцевих особливостей.

Враховуючи спрямованість дослідження на вивчення територіальних громад, які вважаємо важливими елементами громадянського суспільства, свою роботу базуємо на концепції громадянського суспільства А. де Токвіля, а також концепції самоврядної громади М. Драгоманова, які є актуальними для українського суспільства періоду децентралізації. Відповідно до цих концепцій, було визначено громадський устрій як взаємозалежність громадянського суспільства та правової демократичної держави. Громадянське суспільство розуміємо як суспільство вільних індивідів, базовими структурними елементами якого є добровільні об'єднання громадян, а саме: політичні асоціації, громадські об'єднання, територіальні громади, метою яких є задоволення інтересів громадян та контроль за діями влади. У свою чергу, правова демократична держава – це форма організації публічної влади, яка, завдяки реформі децентралізації, систематизує суспільство за територіальним показником, створюючи територіальні

громади, для ефективного управління. Структурними одиницями кожної територіальної громади є вільні громадяни, об'єднані для досягнення спільних цілей. Саме тому для більш ґрунтовного вивчення особливостей функціонування ОТГ ми вважали доцільним вивчити думки громадян щодо розвитку конкретної громади.

Для застосування позитивного досвіду тих країн, які пройшли реалізацію реформи децентралізації, було вивчено специфіку міжнародного досвіду вивчення об'єднаних територіальних громад. Оцінивши досвід європейських країн, можна сказати, що для них характерне вивчення суспільної думки стосовно історичних, культурних, господарських зв'язків населення, аналіз потенціалу регіонів, добровільність об'єднання, високий рівень волевиявлення, що свідчить про демократичність впровадження реформ.

На противагу цьому було розглянуто український досвід проектної діяльності щодо ОТГ і виявлено, що для ефективного здійснення реформ на основі міжнародного досвіду створюються українські та міжнародні програми і проекти. Вони спрямовані на створення сприятливого середовища для економічного розвитку; формування правового поля щодо проведення децентралізації в Україні; інформування громадян щодо діяльності громад, планів та результатів реформи; підвищення якості послуг завдяки модернізації центрів надання адміністративних послуг, введення ІТ-рішень в процес надання послуг на рівні громад і міст. Це все передбачалося на основі «Національного проекту «Децентралізація»», в контексті якого було розглянуто особливості створення ОТГ в Україні, яке завершилося в жовтні 2020 року. Оскільки проект охопив всю Україну та включає пакет реформ (адміністративну, фінансову, освітню та медичну), важливим аспектом залишається аналіз її ефективності. Дослідження Kantar TNS, Центру Разумкова, КМІС показали недостатній рівень інформування про зміст і бажані результати реформи децентралізації, що впливає на сприйняття реформи суспільством. Результати опитування показали зв'язок між

обізнаністю та позитивним сприйняттям реформи, оскільки більш поінформовані респонденти схильні підтримувати впровадження реформи та оптимістично ставитися до перспектив розвитку громади.

У свою чергу, оцінку задоволеності представниками ОТГ створенням громади, визначення критеріїв ефективності було з'ясовано в ході власного дослідження для створення найбільш оптимальних індикаторів ефективності ОТГ. З метою створення системи індикаторів для оцінки ефективності функціонування ОТГ було проаналізовано основні документи громади та проведено інтерв'ю зацікавлених сторін. Це дозволило сконструювати найбільш доцільну систему індикаторів, яку можна застосовувати для моніторингу та оцінювання ефективності функціонування об'єднаних територіальних громад.

Дані, одержані методом напівструктурованого інтерв'ю у жовтні 2020 року, дозволили також з'ясувати ефективність та визначити рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ. Опитавши дві групи респондентів, а саме: представників органів місцевого самоврядування та пересічних громадян, було виявлено певний рівень поінформованості стосовно ідеї, мети та ходу реформи в усіх опитаних, хоч представники влади більшою мірою обізнані з правовими аспектами децентралізації. Разом з тим, результати реформи на рівні громади менш помітні для пересічних мешканців, ніж для представників місцевого самоврядування. Також пересічні громадяни більшою мірою схильні ставити під сумнів перспективи розвитку громади. Таку тенденцію можна пояснити кількома припущеннями: недостатнім рівнем інформування, зважаючи на відсутність систематичних консультацій щодо подальшого розвитку ОТГ чи низьким рівнем зацікавлення самих мешканців.

Зважаючи на адміністративне втручання в хід об'єднання, ми припустили, що виникали певні труднощі в процесі об'єднання. Крім неприйняття змін та хвилювання периферійних громад стосовно концентрації фінансів у центрі ОТГ, саме відсутність бачення перспектив

розвитку Лопатинської ОТГ перешкоджало їх приєднанню. Це може свідчити про брак інформування населення зі сторони представників місцевого самоврядування, що необхідно для усвідомлення перспектив розвитку. Проте, можна припустити, що першочергово були упущення держави стосовно детального аналізу потенціалу регіонів, господарських зв'язків населення, що, у свою чергу, призвело до бажання деяких населених пунктів обирати більш перспективний центр ОТГ, оскільки створюються громади з низьким чи середнім рівнем фінансової спроможності, що стримуватиме їх реальний розвиток.

В результаті опитування ми підтвердили припущення стосовно зв'язку між ефективністю ОТГ та рівнем і якістю життя для пересічних мешканців громади. Представники органів місцевого самоврядування також схильні інтерпретувати ефективність категоріями рівня та якості життя більшою мірою, ніж завданнями з ключових документів громади, що може свідчити про певну формальність при написанні стратегії та плану соціально-економічного розвитку громади. Тобто гіпотеза про те, що для представників органів місцевого самоврядування ефективність ОТГ буде пов'язана зі завданнями основних документів громади спростувалася. Гіпотеза про відмінність в інтерпретаціях, що пов'язана з різним рівнем інформованості щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ підтвердилася частково. Обізнаність представників місцевої влади та пересічних громадян відрізняється у зв'язку з тим, що представники місцевого самоврядування є безпосередніми виконавцями реформи та зобов'язані, крім ознайомлення з реформами, брати участь в тренінгах, семінарах з даної проблематики, а з іншого боку – через недостатній рівень інформування населення з боку влади.

Результати оцінювання ефективності розвитку ОТГ показали, що представники місцевого самоврядування схильні більш позитивно оцінювати розвиток громади у порівнянні з пересічними мешканцями. У зв'язку з цим, представникам місцевого самоврядування необхідно, з одного боку, докласти

зусиль до інформування населення стосовно результатів розвитку ОТГ, а з іншого – налагодити консультації з мешканцями для формування спільного бачення розвитку громади. Це дозволить переглянути завдання, задекларовані в стратегії та плані соціально-економічного розвитку, та сформувані цілі, які дозволять вирішити проблеми, актуальні на даному етапі розвитку громади.

Крім недостатнього інформування з боку місцевої влади, можна простежити відсутність зацікавлення та пасивність самих громадян. Те, що пересічні мешканці не проявляють активності та зацікавлення в процесах розвитку громади, може свідчити про недостатній рівень сформованості громадянського суспільства, оскільки створення ОТГ передбачалося як ініціатива саме зі сторони громадян. Причиною цього може бути відсутність чи низький рівень довіри до представників місцевого самоврядування, недостатній рівень знань громадян про результати діяльності місцевої влади чи про особливості функціонування громади загалом, а також відсутність бажання брати особисту відповідальність за розвиток громади. Тому актуальним питанням залишається зацікавлення мешканців громади в процесі розвитку ОТГ. В цьому напрямку доцільно проводити опитування думки громадян щодо бачення розвитку ОТГ; враховувати їх думку під час розробки стратегічного документа; досягати вагомих результатів діяльності місцевою владою та інформувати населення про них за допомогою різних джерел для зміцнення рівня довіри до представників місцевого самоврядування; проводити навчання для жителів та активістів громади стосовно написання соціальних проектів, оскільки особиста залученість сприятиме більш позитивній оцінці результатів внаслідок спільної реалізації цих проектів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Список джерел

1. Децентралізація на власному досвіді: в яких регіонах найбільш позитивно оцінюють реформу? *Сайт Національної ради реформ* URL: <https://tns-ua.com/news/detsentralizatsiya-na-vlasnomu-dosvidi-v-yakih-regionah-naybilsh-pozitivno-otsinyuyut-reformu> (дата звернення: травень 2020)
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 14.05.2020. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII#Text> (дата звернення: жовтень 2020)
3. Сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm (дата звернення: вересень 2020)
4. Сайт децентралізації. URL: https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring#main_info (дата звернення: листопад 2020)
5. Сайт *DESPRO*. Режим доступу: <http://despro.org.ua/despro/main-results/> (дата звернення: травень 2020)
6. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Асею в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 22.10.2020. *Власний архів автора*.
7. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Валентиною в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 13.10.20. *Власний архів автора*.
8. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Василем в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 19.10.2020. *Власний архів автора*.
9. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Віталією в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 15.10.2020. *Власний архів автора*.
10. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Галиною в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 19.10.2020. *Власний архів автора*.

11. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Лесею в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 16.10.2020. *Власний архів автора.*
12. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Максимом в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 26.10.2020. *Власний архів автора.*
13. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Марією в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 16.10.2020. *Власний архів автора.*
14. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Мирославою в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 22.10.2020. *Власний архів автора.*
15. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Наталією в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 19.10.2020. *Власний архів автора.*
16. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Оксаною в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 19.10.2020. *Власний архів автора.*
17. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Оксаною в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 28.10.2020. *Власний архів автора.*
18. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Олегом в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 19.10.2020. *Власний архів автора.*
19. Транскрипт інтерв'ю, проведеного з Софією в с/т Лопатин, Радехівського р-ну, Львівської обл. 18.10.2020. *Власний архів автора.*
20. Allain-Dupré D. Decentralisation trends in OECD countries: a comparative perspective for Ukraine. 2016. URL: <https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/7%20Decentralisation-trends-in-OECD-countries-shortened.pdf>

II. Список наукової літератури

21. Абрамов Л. К., Азарова Т. В. *Центр місцевої активності для розвитку громади*. Кіровоград: ІСКМ, 2012. 144 с.
22. Алексіс де Токвіль. *Про демократію в Америці*. К., 1999. 590 с.
23. Анікін В. І., Зеленько Г. І. Громадські об'єднання як структури громадянського суспільства (на прикладі Республіки Молдова). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.*

- П. Драгоманова. Серія № 22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін»: [Зб. наук. пр.]. К.: Видавництво національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2010. Випуск 6. С. 40-47.
24. Арабаджиев Д. Ю. Громадські організації в політичній системі сучасного суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін»: [Зб. наук. пр.]*. К.: Видавництво національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2012. Випуск 9. С. 50-56.
25. Арістотель. *Політика*. К. : Основи, 2000. С. 239.
26. А. Сербіна, В. Козіна, М. Бризцький. *Зміст, принципи та мета реформи з децентралізації: посібник*. К., 2019. 40 с.
27. Бібік Н. В., Шаповал Г. М. Аналіз міжнародного досвіду розвитку територіальних громад та визначення напрямків його впровадження в Україні. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2019. № 2 (8). С. 5-14.
28. Вебер М. *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика*. Перекл. з нім., післям. та комент. О. Погорілого. Київ, 1998. С. 534.
29. Великий енциклопедичний юридичний словник. За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. 992 с.
30. Великий юридичний словник. За ред. А. Я. Сухарьова, В. Д. Зорькіна, В. Е. Крутських. М.: ИНФРА-М, 1999. 790 с.
31. *Громади України: на шляху відродження*. Відповідальний за випуск К. Гуриєнко. К.: Ай-Бі, 2002. 279 с.
32. *Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України*. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. К. : ТОВ «Софія». 2012. 128 с.

33. Драгоманов М. *Переднє слово до громади» про державну організацію*
URL: <http://izbornyk.org.ua/drag/drag11.htm>
34. Дубас Н. Я. Ідея громадянського суспільства у працях античних мислителів та філософів середньовіччя. *Наук. вісн. Львів. держ. унту внутр. справ. Сер. юрид.* 2013. Вип. 1. С. 19-26.
35. Дюркгейм Э. *О разделении общественного труда. Метод социологии.* М.: Наука, 1991. 576 с.
36. Економічний розвиток в процесі децентралізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 4 листоп. 2015 р., м. Дніпропетровськ. За заг. ред. С. М. Серьогіна. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015. 112 с.
37. Енциклопедичний словник з державного управління. Уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
38. Енциклопедія історії України: В 5 т. Редкол. В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наук. думка. 2003 Т. 2: Г-Д. 2005. 528 с.
39. Євтушенко О. Н. Концепція М. Драгоманова щодо ролі самоврядної громади в системі державних відносин. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Державне управління.* 2010. Т. 130, Вип. 117. С. 32-36.
40. Кант И. *Сочинения: в 6 т.* М.: Мысль, 1965. Т. 4. 478 с.
41. Кіндратець О. М. Громадянська активність як умова демократизації суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць*, вип. № 38. Голов. ред. В. Г. Воронкова; Запорізька державна інженерна академія. Запоріжжя: ЗДІА, 2009. С. 117-125.
42. Коваленко В. В. *Громадські організації в Україні: взаємодія між трьома секторами.* К.: МАУП, 2007. 216 с.

- 43.Круглашов А. М. *Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова*. Чернівці: Прут, 2000. 488 с.
- 44.Лисенко І. М. *Розвиток територіальних громад як умова формування громадянського суспільства в Україні*: автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02. Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімф., 2011. 20 с.
- 45.Лісовий В. *Феномен громадянства. Культура Ідеологія Політика*. К.: Вид. імені Олени Теліги, 1997. 316 с.
- 46.Локк Дж. *Два трактата о правлении* Сочинения в трех томах: Т. 3. М.: Мысль, 1988. 668 с.
- 47.Мала енциклопедія українського народознавства. За редакцією чл.-кор. НАН України, д-ра іст. наук, проф. С. Павлюка. Л.: Ін-т народознавства НАНУ, 2007. 832 с.
- 48.Мерник А. М. Підходи до розуміння громадянського суспільства: шляхи становлення. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Х.*: Право, 2011. Вип. 21. С. 148-160
- 49.М. І. Іванюк *Розбудова інститутів громадянського суспільства у Західному регіоні України періоду незалежності*. Л. 2013. 172 с.
- 50.Монтескьє Ш. *О духе законів. Избр. произведения*. М. : Госполитиздат, 1955. С. 241.
- 51.О. А. Рахманов, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк. *Історія соціології (у 2-х кн.): навчальний посібник*. К.: КНЕУ, 2017. 279 с.
- 52.Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
- 53.Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. За наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.], 2-ге видання, стереотипне. Львів: «Новий світ 2000», 2015. 779 с.
- 54.Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

55. Руссо Ж.-Ж. *Об общественном договоре, или принцип политического права*. М., 1938. 125 с.
56. С. В. Алфьоров. Особливості устрою та функціонування територіальних громад країн-членів ЄС. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2013. Вип. 37. С. 181-189. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2013_37_21.pdf
57. Семигіна Т. В. «Громада» чи «спільнота»? (інтерпретації феномену громади сучасними науковцями). *Нова парадигма*. 2014. Вип. 123. С. 186-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_123_21
58. Сила Т. І. Психологічний сенс громади в системі соціально-психологічних категорій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2015. Вип. 58. С. 143-146.
59. Собрание политических сочинений М. П. Драгоманова. Т. 1. *Париж: Освобождение*, 1905. С. 280-283.
60. Социология: Энциклопедия. Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. Мн.: Книжный дом, 2003. 1312 с.
61. Соціологічна енциклопедія. Укладач В. Г. Городяненко К.: Академвидав, 2008. 456 с.
62. Степаненко В. П. *Громадянське суспільство: дискурси і практики*. К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. 420 с.
63. Тьонніс Ф. *Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології*. К. : Дух і літера, 2005. 262 с.
64. Умланд А. Чотири геополітичні виміри децентралізації України. *Дзеркало тижня*. 11.01.2019. URL: https://dt.ua/internal/chotiri-geopolitichni-vimiri-decentralizaciyi-ukrayini-299352_.html 4
65. Философия: энциклопедический словарь. А. А. Ивина. М.: Гардарики, 2006. 1072 с.

66. Шиманке Д. *Проектний документ № 12. Система місцевого самоврядування та її реформи. Досвід деяких європейських країн (Данія, Німеччина, Англія, Франція та Швеція)*. К., 2008. 28 с.
67. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А Г / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. 1998. 672 с.
68. Я. Варда, В. Клосовскі. *Острови надій: розробка стратегій локального розвитку*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. 338 с.
69. Яценко М. А. *Самоврядувальний механізм здійснення регіональної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства: автореф. дис. канд. соц. наук.: спец. 22.00.03*. Харківський нац. університет ім. Каразіна Х., 2005. 21 с.
70. Barker R. *Community. The Social Work Dictionary [3d ed]*. Washington : NASW Press, 1996. P. 68.
71. Bernard J. *The Sociology of Community*. Glenview, IL: Scott, Foresman & Company, 1973. 216 p.
72. Sadan E. *Empowerment and Community Planning : Theory and practice*. Tel Aviv : Hakibbutz Hameuchad Publishers, 1997. 188 p.
73. Warren R. *The Community in America*. Chicago : Rand McNally. 1972. 418 p.

ДОДАТКИ

Додаток А. Індикатори для оцінювання ефективності об'єднаних територіальних громад

Додаток Б. Програма соціологічного дослідження на тему: «Інтерпретація ефективності ОТГ в українському суспільстві на прикладі Лопатинської об'єднаної територіальної громади»

Додаток В. Процедури отримання інформації

1. Паспортичка
2. Запитальник для респондентів
3. Інформована згода

Додаток Г. Стенограми інтерв'ю

ДОДАТОК А

Індикатори для оцінювання ефективності об'єднаних територіальних громад

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ	ОПЕРАТИВНІ ЦІЛІ	ІНДИКАТОРИ
1. ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК. РОЗВИТОК ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ, ДУХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА, ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	1.1. Інституційний розвиток, згуртування громади	Кількість встановлених інформаційних знаків Рівень впізнаваності ОТГ
	1.2. Заходи програми промоції території та брендування громади	
	1.3. Розвиток систем інформування мешканців про діяльність влади і життя громади через мережу Інтернет, друковані ЗМІ, радіо, телебачення	Кількість заміток в Інтернет-виданнях Кількість статей у друкованих ЗМІ Динаміка відвідувань сайту (періоди рік / рік)
	1.4. Підтримка проектів громадських об'єднань, ініціативних груп	Кількість проектів Підтримка проектів на суму Динаміка залучення мешканців до проектів, % (залучених осіб у попередньому році до числа залучених у поточному)
	1.5. Сприяння участі представників громади у навчаннях, тренінгах, семінарах, інших заходах підвищення компетенції кадрів	Кількість осіб на заходах підвищення компетенції Сума фінансування за призначенням
	1.6. Залучення молоді до вирішення проблем громади: - створення молодіжної ради при виконавчому	Кількість членів молодіжних ініціативних груп Охоплення (%) членів від числа мешканців (вік 14-35 років)

комітеті селищної ради	
1.7. Розвиток та підтримка освітнього потенціалу громади: - нова школа;	Сума залучених коштів Рівень готовності приміщення до експлуатації (%)
-компетентний вчитель;	Кількість нововведених заходів освітнього спрямування Рівень задоволення учнів та батьків роботою педагога (%) Динаміка знань учнів у порівнянні (рік/рік)
- конкурентоспроможний учень;	Кількість учнів, які стали абітурієнтами вишів Кількість учасників і переможців обласних олімпіад Рівень успішності учнів на ЗНО в порівнянні з обласним рівнем
-підготовлений до навчання дошкільник	Кількість вихованців ДНЗ Рівень знань дошкільнят вихованців ДНЗ у порівнянні (рік/рік) до загального числа дошкільнят (вік 3-6 років)
- мистецький розвиток дітей, підтримка музичної освіти	Кількість учнів музичної школи Рівень охоплення молодших школярів громади музичною освітою (%)
1.8. Розвиток та підтримка культурно-мистецького середовища громади: - організація та проведення заходів спрямованих на естетичне, духовне та національно-патріотичне виховання мешканців громади;	Кількість заходів Кількість присутніх Частка присутніх від числа мешканців (%)
- відтворення і	Кількість співочих колективів /

	<p>підтримка народних промислів, пісенної, історичної мистецької спадщини;</p>	<p>учасників масових виступів</p> <p>Кількість заходів</p> <p>Кількість виставкових експозицій</p> <p>Порівняльна динаміка напрацювань у контексті заходів (опрацьовано/ записано/ оприлюднено / видано) матеріалів народної творчості тощо</p>
	<p>- забезпечення інформаційного та рекреаційного потенціалу бібліотечних закладів.</p>	<p>Кількість поступлень видань до бібліотек</p> <p>Кількість підключених до Інтернету комп'ютерів у бібліотеках</p> <p>Кількість любительських об'єднань (ЛО) при бібліотеках</p> <p>Кількість учасників ЛО</p> <p>Кількість Інтернет-годин доступу до оперативної інформації</p> <p>Рівень книгозабезпеченості, % (книги/мешканці=0,001)</p>
	<p>1.9. Створення умов для розвитку фізичного виховання та спорту:</p> <p>- покращення матеріально-технічної бази спортивно-оздоровчих та відпочинкових об'єктів;</p> <p>- підтримка діяльності спортивних розвиткових, відпочинкових, освітніх та культурних об'єктів та об'єднань мешканців (клубів, секцій, організацій) при проведенні</p>	<p>Кількість облаштованих об'єктів (в т.ч. дитячих майданчиків)</p> <p>Кількість новостворених спортивних ініціатив, організацій</p> <p>Рівень (%) охопленості дітей спортивно-оздоровчими заходами відносно числа дітей відповідної категорії у громаді</p> <p>Рівень відвідуваності об'єктів (% присутніх до числа мешканців громади)</p>

	місцевих олімпіад, турнірів, змагань, спортивно-патріотичних змагань, акцій, інших форм заходів.	
2. РОЗРОБКА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОГРАМ ТА ПРОЕКТІВ	2.1. Розвиток сприятливого середовища для впровадження інвестиційних програм та проектів через: - підготовку об'єктів для залучення інвестицій;	Кількість об'єктів Обсяг залучених інвестицій Кількість створених інвестиційних матеріалів (інвестиційний план) Динаміка використання і залучення інвесторів
	- удосконалення процедур залучення інвестицій;	Кількість документів спрямованих на створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу Кількість поширених пропозицій Рівень поступлень в бюджет від інвестиційного залучення
	- популяризація інвестиційних можливостей громади	Кількість включених об'єктів і земельних ділянок у всеукраїнську та міжнародну базу даних інвестиційних об'єктів Динаміка звернень на пропозиції і позитивних рішень (попередній/поточний рік)
	- покращення інфраструктури підтримки бізнесу	Кількість іншомовних пропозицій розміщених на сайті Рівень завантажуваності інформації з сайту
	2.2. Розвиток туризму - складова економічного розвитку громади: - створення нових туристичних продуктів;	Кількість прокладених туристичних маршрутів Кількість встановлених інформаційних схем Кількість виданих і поширених промоційних туристичних матеріалів Кількість розміщених публікацій Динаміка поширення інформації

		(попередній/поточний рік) % відгуків, звернень Рівень задоволеності тур продуктом (%)
	- освітня робота з мешканцями для їх залучення до створення гостинних осель (організаційно-інформаційний, консультаційний, юридично-фінансовий супровід);	Кількість навчань Кількість учасників навчань Кількість зареєстрованих ФОП Кількість туристів, гостей, відпочивальників Динаміка поступлень до бюджету (попередній/поточний рік) Рівень залучених з числа мешканців Кількість прямих і непрямих (послуги супроводу) (попередній/поточний рік)
3. РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОГРАМ ТА ПРОЕКТІВ	3.1. Розвиток комунальних підприємств громади	Матеріальне забезпечення служби на суму ____ Перелік послуг мешканцям на суму ____ Рентабельність структури (попередній / поточний рік)
	3.2. Вважати інвестиційними інноваційними проектами місцевого розвитку:	
	- Програму впровадження енергозберігаючих технологій	Всього впроваджено проектів ____ На суму ____ Динаміка економії ресурсів (попередній / поточний рік) Динаміка економії коштів (попередній / поточний рік)
	- Програму модернізації роботи бюджетних установ	Кількість/сума придбаного обладнання. Кількість /сума програмного

	<p>забезпечення</p> <p>Кількість /сума утримання підключених до Інтернету установ</p> <p>Рівень ефективності роботи установ (функцій та послуг)</p> <p>Рівень організації процесів праці</p>
- Програму створення рекреаційних зон	<p>Кількість облаштованих відпочиваючих зон</p> <p>Кількість відвідувачів в рік протягом сезону у вихідний день</p> <p>Динаміка (спостереження) активності відвідувань відпочинкових зон (попередній / поточний рік)</p> <p>Рівень задоволеності мешканцями (%)</p>
- Програму будівництва та ремонту доріг	<p>Протяжність відремонтованих доріг (км)</p> <p>Кількість залучених ресурсів, коштів</p> <p>Динаміка якості надання послуг (швидка, пожежна, школярик, громадський транспорт) (попередній / поточний рік)</p> <p>Рівень задоволеності мешканцями (%)</p>
- Програму вуличного освітлення	<p>Протяжність освітлених вулиць, доріг</p> <p>Порівняльна характеристика по громаді</p> <p>Рівень задоволеності громади</p>
- Програму будівництва мереж водопостачання та водовідведення.	<p>Кількість розроблених проєктів</p> <p>Кількість залучених коштів</p> <p>% реалізації програми (попередній / поточний рік)</p>

	- Програму поведження з твердими побутовими відходами	Кількість підписаних угод на вивіз ТПВ Рівень стану довкілля відносно стандартів (щорічний екомоніторинг)
	- Програму створення і функціонування центру безпеки громади	Кількість проектів Кількість залучених коштів Кількість ліквідованих (попереджених) випадків надзвичайних ситуацій Рівень безпеки у громаді
4. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	4.1. Стимулювання діяльності суб'єктів підприємництва, скерованої на збільшення кількості робочих місць	Кількість новостворених робочих місць Рівень забезпечення робочими місцями, % (попередній / поточний рік) Рівень надходжень до бюджету, %(попередній / поточний рік)
	4.2. Залучення до розвитку громади підприємств, що здійснюють свою діяльність на території селищної ради.	Кількість підтриманих соціальних ініціатив На суму ____ Рівень співфінансування, участі підприємців в соціальних проектах, % (попередній / поточний рік)
	4.3. Домогтися реєстрації підприємств, що розташовані на території селищної ради за місцем фізичної адреси.	Кількість господарських об'єктів Кількість новостворених робочих місць Суми надходжень до бюджету Рівень забезпечення робочими місцями, % (попередній / поточний рік) Рівень надходжень до бюджету, % (попередній / поточний рік)
5. РОЗВИТОК СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	5.1. Проведення заходів з підтримки раціонального використання земельних ресурсів громади.	Моніторинг використання земель наданих в тимчасове використання (2 рази в рік) Надано земель - наділів/ площею ____

		<p>Використовується земель наділів/площею ____</p> <p>Доцільна зміна ефективного тимчасового використання ____ га земель наділів користування мешканцями</p>
	<p>5.2. Підтримка розвитку с/г кооперації: інформаційний, організаційно - юридичний супровід у становленні роботи сільськогосподарських об'єднань з виробництва продукції рослинного, тваринного походження мешканцям населених пунктів, обслуговуючих кооперативів.</p>	<p>Кількість проведених навчально-інформаційних заходів</p> <p>Кількість учасників</p> <p>Кількість створених кооперативів</p> <p>Рівень ефективності інформаційних заходів, % (попередній / поточний рік)</p> <p>Рівень розвитку кооперації (чисельність кооперативів), % (попередній / поточний рік)</p>
<p>6. ДОСЯГНЕННЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЩОДО СТАНДАРТІВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА</p>	<p>6.1. Розробка і впровадження комплексної програми охорони навколишнього природного середовища на території Гніздичівської ОТГ та програм реалізації інфраструктурних проектів:</p> <p>- очистки ставків, водойм, джерел та річок;</p>	<p>Об'єми здійснених робіт</p> <p>Суми затрат на роботи</p> <p>Стан довкілля відповідно до стандартів</p> <p>Рівень забруднення територій</p> <p>Рівень задоволеності громади станом довкілля</p>
	<p>- водопостачання і водовідведення;</p>	<p>Кількість розроблених проектів</p> <p>Сума залучених коштів</p> <p>Рівень охопленості населення послугами</p>
	<p>- проведення щорічних заходів</p>	<p>Кількість замірів обстежень, висновків</p>

	<p>екологічного обстеження території громади з замірами забруднення повітря (хімічного, бактеріологічного, іонізаційного фону), стану водних джерел (в т.ч. громадських криниць щодо якості води).</p> <p>Проведення заходів планової та профілактичної дезінфекції криничної води.</p>	<p>Кількість рекомендацій покращення стану довкілля</p> <p>Сума спрямована на покращення стану довкілля</p> <p>Кількість криниць обстежених і профілактично знезаражених</p>
<p>7. ФОРМУВАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ЗБИРАННЯ ТА УТИЛІЗАЦІЇ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ, СИСТЕМ ОЗЕЛЕНЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ОТГ</p>	<p>7.1. Врегулювання збору та вивозу побутових відходів, системи оплати за послуги.</p>	<p>Кількість підписаних угод</p> <p>Рівень покращення довкілля відносно стандартів (щорічний екомоніторинг)</p>
	<p>7.2 Формування та розвиток рекреаційних зон на території громади та програма озеленення населених пунктів ОТГ.</p>	<p>Середня кількість облаштованих відпочиваючих зон.</p> <p>Середня кількість відвідувачів в рік протягом сезону у вихідний день</p> <p>Рівень задоволеності громади</p>
	<p>7.3 Сприяння та забезпечення проведення днів чистоти в громаді, екоакцій загального прибирання.</p>	<p>Кількість акцій</p> <p>Площа (зони) громадських територій охоплених екозаходами</p> <p>Сума залучених коштів</p> <p>Кількість учасників</p> <p>Рівень впорядкованості території відносно площі територій громадського користування</p> <p>Рівень активності мешканців</p>
	<p>7.4. Сприяння формуванню екосвідомості через проведення конференцій/досліджень/проектних</p>	<p>Кількість заходів</p> <p>Кількість напрацьованих матеріалів</p> <p>Кількість учасників</p>

	робіт з питань охорони навколишнього природного середовища з залученням шкільної молоді.	<p>Кількість осіб, які ознайомились з матеріалами (е-формат, друк. екз. видань., заходи в громаді)</p> <p>Рівень активно спрямованого населення (попередній / поточний рік)</p> <p>Рівень обізнаності населення (інформаційно-виховний ефект), % (попередній / поточний рік)</p>
8. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. ПРОФІЛАКТИКА ЗАХВОРИВАНЬ МЕШКАНЦІВ	8.1. Підтримка профілактичних заходів, акцій, програм попередження захворювань	<p>Співфінансування програм на суму</p> <p>Кількість охоплених мешканців (за віковими категоріями)</p> <p>Рівень захворюваності мешканців громади до середньо статистичного показника по області, % (попередній / поточний рік)</p>
	8.2. Сприяння реалізації програми реформування та розвитку медичної галузі на території місцевої ради ОТГ в таких пріоритетах: -Сприяння вирішенню організаційно-консультаційних заходів щодо перехідних положень медичної реформи.	<p>Кількість проведених роз'яснювальних заходів</p> <p>Кількість учасників</p> <p>Рівень поінформованості населення</p>
	Сприяння забезпеченню лікувально-профілактичних закладів медикаментозними засобами та медичним устаткуванням.	<p>Кількість / сума придбаного медичного обладнання</p> <p>Статистика захворювань, % (попередній / поточний рік)</p>
9. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО	9.1. Створення і реалізація системи моніторингу з	<p>Кількість звернень громадян</p> <p>Кількість розглянутих заяв</p>

ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	питань соціального захисту населення.	Рівень обізнаності з проблемами населення
	9.2. Сприяння і забезпечення продуктивної роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.	Кількість сімей та надання їм допомоги Кількість виїзних обстежень Кількість здійснених навчально-виховних заходів, надання психологічної допомоги
	9.3. Вести облік мешканців, що потребують соціальної підтримки: дітей-сиріт, багатодітних сімей, одиноких пристарілих громадян, що опинились в кризових ситуаціях.	Рівень задоволеності мешканців якістю наданих послуг
	9.4. Розвиток програми сприяння соціального захисту і соціальної реалізації учасників АТО та їх сімей.	Кількість програм та заходів сприяння. Кількість охоплених програмою мобілізованих учасників АТО Рівень задоволеності учасників АТО та їх сімей соціальною підтримкою
	9.5. Розвиток комплексної системи надання послуг особам похилого віку.	Кількість потребуючих. Кількість мешканців відповідної вікової категорії Рівень охоплення обслуговуванням, % (попередній / поточний рік) мешканців
	9.6. Розвиток центру соціального обслуговування	Рівень задоволеності наданими послугами
10. ФОРМУВАННЯ УМОВ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОЖИВАННЯ І ПРАЦІ	10.1. Втілення комплексної програми створення багатофункціонального Центру безпеки громади (служби порятунку)	Кількість попереджених та ліквідованих надзвичайних ситуацій Кількість робочих місць Сума поступлень у бюджет Рівень безпеки громади Рівень ефективності роботи

		структури Рентабельність установи
	10.2.Програми безпечного дорожнього руху.	Кількість програм Кількість встановлених дорожніх знаків, вело доріжок Сума фінансування Рівень безпеки руху
11. ПІДТРИМКА ПРОГРАМ І ПРОЕКТІВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ, РОЗВИТКУ СПОРТИВНИХ СЕКЦІЙ. СПРИЯННЯ ПРОВЕДЕННЮ ЗАХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ, ДОТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ	11.1.Сприяння реалізації програм здорового способу життя.	Кількість програм Кількість заходів Кількість залучених в розрізі вікових категорій Рівень активності мешканців
	11.2.Забезпечення фінансової підтримки діяльності спортивних секцій.	Кількість груп спорт-об'єднань (секцій) Кількість учасників Сума задіяних коштів та ресурсів Рівень активності роботи за напрямком, % (попередній/ поточний рік) Рівень успішності місцевих команд та спортсменів
	11.3.Проведення заходів превентивного виховання на забезпечення високих моральних рис, подолання шкідливих звичок і навичок, моделей стимулювання здорового способу життя і позитивної соціальної орієнтації.	Кількість заходів Кількість присутніх осіб різної вікової категорії Рівень інтенсивності роботи за напрямком, % (попередній/ поточний рік) Рівень охоплення мешканців різних вікових категорій, % (попередній/ поточний рік) Рівень обізнаності населення
	11.4. Співпраця з	Кількість заходів

	<p>правоохоронними органами щодо дотримання законності і правопорядку в т.ч. під час заходів в закладах масового перебування людей.</p>	<p>Кількість зареєстрованих правопорушень</p> <p>Рівень безпеки</p> <p>Рівень задоволеності громадою станом правопорядку</p>
12. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ	<p>12.1.Розвиток тематичного туризму (освітньо-історичного, мистецько-художнього, пов'язаного з руховою активністю)</p>	<p>Кількість осіб у громаді, які працюють у сфері туристичної діяльності</p> <p>Кількість гостей, які відвідують громаду</p> <p>Кількість туристичних продуктів і розваг, розроблених у громаді</p> <p>Зростання доходів мешканців завдяки цьому виду діяльності</p>
	<p>12.2. Підтримка і розвиток агротуризму та виробництво екологічно чистих продуктів</p>	<p>Кількість створених агротуристичних господарств</p> <p>Кількість гостей, які користуються послугами агротуристичних господарств</p> <p>Кількість і види рекламних носіїв та каналів поширення інформації про агротуристичні господарства, екологічно чисті продукти</p> <p>Кількість мешканців, що займаються виробництвом екологічно чистих продуктів</p>

Програма соціологічного дослідження

1. Методологічна частина

1.1. Проблемна ситуація

Українське суспільство переживає досить складний час. Важка політична ситуація, спалах пандемії, що накладає свій відбиток на економічну сферу мають не найкращий вплив на життя населення. Зважаючи навіть на ці обставини вже створені ОТГ беруть участь у запобіганні хаосу в державі. У результаті об'єднання органи місцевого самоврядування ОТГ мають більші можливості для розвитку, ніж окремих населених пунктів (село, селище чи місто). А зважаючи на те, що після об'єднання ОТГ отримали не лише виборні органи управління, а й кошти з державного бюджету, які потрапляють безпосередньо в ОТГ, а не опосередковано, то ці фактори дозволяють громадам мати більшу спроможність протистояти кризовій ситуації, активно долучаючись до протидії поширенню коронавірусу, розробляючи програми виходу з кризи та приймаючи рішення для підтримки місцевого бізнесу тощо. Це ще одне підтвердження актуальності тематики створення ОТГ. В цьому аспекті для нас важливим питанням залишається вивчення ефективності функціонування ОТГ для створення індикаторів оцінювання громади.

Для створення системи індикаторів ефективності ОТГ важливо визначити поняття «ефективність». Ми виходимо з того, що ефективність – це якість життя. Під виразом «якість життя» розуміється, перш за все, наявність високооплачуваної роботи, гарантовані якісні послуги охорони здоров'я та соціального захисту, комфортне житло, громадська безпека, суспільно-політична стабільність, можливості отримати освіту, доступ до культурних надбань, організація дозвілля та відпочинку, безпечне навколишнє середовище. У кожній громаді є унікальний набір проблем, які потрібно вирішити для підвищення якості життя. Індикатори повинні бути спрямовані на вимір ступеня вирішення цих ключових проблем. Важливим

документом для розробки системи індикаторів є стратегія розвитку громади. У цій стратегії є опис основних проблем. Але іноді такі стратегії є формальними. З цього очевидно, що головний метод розробки індикаторів ефективності ОТГ – опитування (інтерв'ювання) жителів / експертів з числа жителів, щоб зрозуміти, щ саме вкладає цільова аудиторія в поняття «ефективність» та яким чином можна відстежити успішність її діяльності.

Тема: інтерпретація ефективності ОТГ в українському суспільстві на прикладі Лопатинської об'єднаної територіальної громади.

1.2. Мета: виявити особливості інтерпретації поняття «ефективність» ОТГ.

1.3. Завдання:

З'ясувати оцінку задоволеності цільової групи створенням ОТГ:

1. В цілому.
2. В розрізі окремих параметрів, а саме:
 - ефективність ОТГ;
 - рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ.

1.4. Об'єкт дослідження

Об'єкт за критерієм загальної проблеми: ефективність ОТГ.

Об'єкт за критерієм носія проблеми: представники органів місцевого самоврядування та населення громади.

1.5. Предмет: розуміння ефективності функціонування ОТГ та рівня інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ.

1.6. Теоретична інтерпретація базових понять:

Об'єднана територіальна громада (ОТГ, об'єднана громада) – це добровільне об'єднання мешканців декількох розрізнених сіл, селищ чи міст в одну адміністративну одиницю в рамках децентралізації [Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»¹²].

«Національний проект «Децентралізація»» – це комплекс змін до існуючого законодавства, що стартував у 2014 році, основною метою якого є

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII#Text>

передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування.

1.7. Робочі гіпотези

Гіпотеза-підстава: припускаємо, що інтерпретація ефективності ОТГ буде відрізнятися серед цільової аудиторії:

Гіпотеза-наслідок 1: припускаємо, що для представників органів місцевого самоврядування ефективність ОТГ буде пов'язана зі завданнями ключових документів громади (стратегії розвитку громади, плану соціально-економічного розвитку).

Гіпотеза-наслідок 2: припускаємо, що для жителів громади ефективність ОТГ буде пов'язана з рівнем та якістю життя.

Гіпотеза-наслідок 3: припускаємо, що відмінність в інтерпретаціях пов'язана з рівнем інформованості щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ.

2. Методична частина

2.1. Опис методів й технік отримання інформації

Метод дослідження: у процесі даного дослідження ми хочемо дізнатися уявлення представників ОТГ стосовно ефективності її функціонування, отримати вичерпну відповідь, ми обираємо якісні методи отримання інформації, адже вони націлені на виявлення особистих уявлень, цінностей, мотиваційних аспектів поведінки респондентів. Серед усіх якісних методів ми обрали напівструктуроване інтерв'ю, яке поєднує елементи структурованого інтерв'ю та вільної бесіди. Це дозволить не лише дізнатися думки людей стосовно заготовлених питань, які нас цікавлять, а й виявити щось нове, що зробить дослідження більш ґрунтовним. В запитальнику закладаємо виявити оцінку задоволеності цільової групи створенням ОТГ, поєднуючи два основні блоки: один стосується інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ, інший – з виявлення критеріїв ефективності ОТГ.

Структура процедури отримання інформації

1. Заповнення інформації про респондента – паспортички (*Додаток В*)
2. Проведення напівструктурованого інтерв'ю (*Додаток В*).
3. Підписання інформованої згоди – дозволу на використання матеріалів інтерв'ю (*Додаток В*).

2.2. Принцип відбору учасників дослідження

Генеральна сукупність – населення об'єднаної територіальної громади.

Вибіркова сукупність відповідає цільовій аудиторії проекту, оскільки формується на основі приналежності до представників ОТГ, а саме: представники органів місцевого самоврядування та населення громади.

Тому *вибірковий метод* – спрямований квотний (специфікація за місцем проживання).

Стратегія дослідження – кейс-стаді.

Кількість інтерв'ю – 13. Їх кількість отримана відповідно до досягнення інформаційного насичення в межах цільової аудиторії.

2.3. Часові рамки дослідження

Підготовчий етап (розробка інструментарію дослідження) – липень-серпень 2020 р.

Полювий етап (проведення інтерв'ю) – серпень-вересень 2020 р.

Післяполювий етап (опрацювання та інтерпретація матеріалів дослідження) – вересень-жовтень 2020 р.

2.4. Обґрунтування логіки й методів аналізу даних

Методи аналізу даних: якісні (виокремлення секвенцій, пошук зв'язків між ними та реконструювання смислових структур). При аналізі отриманої інформації будемо застосовувати:

1. первинне прочитання текстових даних. З транскриптів інтерв'ю виписуються варіанти відповідей (окремі епізоди, уривки зі сказаного зі завершеною думкою) та визначається їх частота;

2. вторинне прочитання тексту й кодування. Відбувається зведення елементарних одиниць аналізу в загальну категорію;
3. концептуалізація. Класифікуємо дані в наукові категорії та субкатегорії з можливістю подальшого перетворення їх на індикатори оцінювання.

2.5. Надійність, валідність дослідження

Кількість проведених інтерв'ю залежить від інформаційного насичення. Зіставляючи різні точки зору респондентів певної вікової категорії буде забезпечено надійність інформації. Валідність дослідження буде досягнута при дотриманні усіх поставлених умов: правильному і своєчасному виконанні вимог передпольового, польового і післяпольового етапів, чіткому слідуванню інструментарію дослідження, підтвердження чи спростування гіпотез, досягненню мети дослідження через виконання поставлених завдань.

2.6. Етичний аспект

Для проведення ефективного інтерв'ю буде створено сприятливу атмосферу спілкування та дотримання таких етичних аспектів, як повага респондента, тактовність, уважність та зацікавлення у відповідях, повідомлення респондента про технічні засоби реєстрації відповідей, повага небажання відповідати на запитання, за необхідності висловлення співчуття, позитивна реакція на жарти респондента. Дослідження не нанесе шкоди учасникам, досліднику та інституції, яку представляє дослідник, оскільки одержана інформація буде використана виключно в навчально-наукових цілях, а результати дослідження представлені в загальному вигляді. Ми гарантуємо захист одержаної інформації від розголошення, шляхом заповнення інформованої згоди, яка підписується у двох екземплярах (для респондента і дослідника).

2.7. Дослідницька саморефлексія

Усвідомлюємо, що якісна методологія має свої недоліки: суб'єктивність результатів, заангагованість, упередженість. Під час

проведення соціологічного дослідження дослідник може зіткнутися з такими недоліками, але буде намагатися дотриматися усіх вимог і поставленої структури дослідження для того, щоб звести подібні аспекти до мінімуму.

ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

1. Паспортичка

Дослідження _____

Ім'я _____

Стать _____

Національність _____

Конфесійна приналежність _____

Освіта _____

Місце народження _____

Місце проживання _____

Сімейний стан _____

Місце проведення інтерв'ю _____

2. Запитальник

Доброго дня! Мене звати _____ Я вивчаю участь мешканців у процесах реалізації реформи місцевого самоврядування в Україні.

Інформація, яку Ви надасте під час інтерв'ю, буде використовуватись виключно у дослідженні без посилання на Вас особисто. Результати дослідження будуть оформлені таким чином, що імена або прізвища учасників опитування буде неможливо ідентифікувати. Ми гарантуємо конфіденційність.

Якщо Ви не заперечуєте, я буду вести аудіозапис інтерв'ю, щоб не загубити щось важливе і мати потім можливість проаналізувати Ваші відповіді. Цей аудіозапис не буде передаватися іншим особам і буде знищено після завершення дослідження.

Інтерв'ю приблизно триватиме 50-60 хвилин і буде охоплювати загальні питання про ОТГ, про роль мешканців в добровільному об'єднанні громад і про ефективність ОТГ.

1. Будь ласка, надайте декілька відповідей на загальні питання про себе (як звати, скільки років, чим займаєтеся тощо?):

Вік	
Освіта	
Дайте, будь ласка, Ваші контактні дані (телефон, електронну пошту – для можливості щось уточнити у разі потреби)	
<i>Заповнюється інтерв'юером самостійно:</i>	
Місто, село, селище, де проводиться інтерв'ю	
Дата і час проведення	

<i>Відомості про респондента:</i>	
Стать	
ПІБ	
Місце роботи / громадської діяльності	
Посада / роль в організації	

I блок. Рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ

2. Починаючи з 2014 року в Україні відбувається реформа децентралізації (передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування). Що чули і знаєте, зокрема, про реформу місцевого самоврядування?
3. Які перспективи і які наслідки вона може принести для Вашої громади?
4. Чи проводилось у Вашій громаді громадське обговорення проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад?
5. (ЯКЩО ПРОВОДИЛОСЯ), хто саме залучався до обговорення (громадські організації, бізнес, представники бюджетної сфери, органи самоорганізації населення (ОСНи), прості мешканці, тощо)?
6. Чи проходили обговорення питань об'єднання мешканцями на спеціально організованих громадських слуханнях, загальних зборах, чи це питання більше обговорювалось неформально (в робочих колективах, родинях тощо)? Інформації більше отримували від представників влади чи неформально?
7. Чи достатньо, на вашу думку, ви (якщо мешканець)/мешканці (якщо представник самоврядування) інформовані щодо ідеї, мети і ходу реформи?
8. Звідки ви (якщо мешканець)/мешканці (якщо представник самоврядування) отримували інформацію стосовно об'єднання громад?
9. Яким чином ви (якщо представник самоврядування) / місцева влада (якщо мешканець) інформувала вас/мешканців про хід об'єднання?

10. Чи достатньо, на Вашу думку, враховуються інтереси периферійних територій у Вашій об'єднаній громаді при прийнятті рішень та реалізації інфраструктурних проектів? Чи враховуються інтереси однаковою мірою, чи все-таки вашого населеного пункту більше?
11. Як проходять консультації щодо об'єднання із периферійними громадами?
12. Чи проводилися, проводяться системні та постійні консультації із мешканцями щодо питань подальшого розвитку громади (до підготовки Стратегії та Програми соціально-економічного розвитку тощо)? Як часто, з якою періодичністю?
13. Якщо «так», із ким саме Ви вважаєте за потрібне налагодити такі консультації: ОСНами, громадськими організаціями, батьківськими комітетами у школах, зацікавленими мешканцями та ін.?
14. Чи виникали та виникають проблеми у Вашій громаді у процесі об'єднання?
15. (ЯКЩО ПРОБЛЕМИ Є) Які, на Вашу думку, причини цих проблем? Що заважає процесам добровільного об'єднання громад?

II блок. Ефективність ОТГ

16. На Вашу думку, яка мета створення об'єднаної територіальної громади?
17. На скільки, на Вашу думку, створення територіальної громади сприяє/сприятиме сталому розвитку об'єднаної громади? Якщо порівняти до створення громади і зараз, то де більше перспектив розвитку?
18. Чого, на Вашу думку, не вистачає Вашій громаді для забезпечення належного рівня всіх сфер життя громади, фінансової незалежності та кваліфікованого надання адміністративних послуг?
19. Які завдання мають ставити перед ОТГ представники органів місцевого самоврядування, щоб їх діяльність можна було оцінити як успішну?

20. На Вашу думку, що таке ефективність ОТГ? Як можна визначити ефективність ОТГ?

21. Опишіть ту ОТГ, у якій ви хотіли б жити (ідеальний варіант).

22. Чого бракує вашій ОТГ станом на сьогодні?

23. Оцініть, наскільки помітним є розвиток вашої об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в наступних аспектах за 5-бальною шкалою, де «1» – зовсім НЕ помітний, «2» – швидше НЕ помітний, ніж помітний, «3» – ні помітний, ні не помітний, «4» – швидше помітний, ніж не помітний, «5» – дуже помітний.

Оперативні цілі	Оцінка	Результати (що відбувається в даній сфері?)
Розширення можливостей для забезпечення культурних потреб		
Розширення можливостей для забезпечення здорового способу життя		
Підвищення якості послуг закладів охорони здоров'я		
Підвищення поінформованості сільського населення		
Підвищення самоорганізації сільського населення		
Розробка програми функціонування на території громади пожежної служби		
Створення центру надання адміністративних послуг		

Створення нових робочих місць		
Створення комунального підприємства		
Підсилення спроможності громади у соціальному розвитку		
Активізація громадського життя		
Розробка програм підвищення туристичної привабливості території		
Популяризація туристичних маршрутів		
Розробка транскордонної співпраці		
Інше (сфери, яких не було згадано)		

Дякуємо Вам за участь в опитуванні!

Увага інтерв'юєру: Запишіть назву і дату аудіофайлу.

3. Інформована згода

ПІБ (респондента)	
Місце проживання	
Тел.	
e-mail:	
ПІБ (інтерв'юера)	
Тел.	
Побажання респондента щодо умов використання матеріалів інтерв'ю	
<hr/>	
Зобов'язання інтерв'юера: Я гарантую, що інформація, отримана від респондента, буде використана виключно для науково-дослідницьких потреб з дотриманням всіх особистих прав та інтересів респондента.	
Дозвіл респондента: Я, _____, дозволяю використовувати проведене зі мною інтерв'ю у відповідності з викладеними вище зобов'язаннями інтерв'юера та моїми побажаннями.	
Дата	
Підпис (респондента)	
Підпис (інтерв'юера)	

Стенограма інтерв'ю, проведеного з Олегом (представник влади)

1. Будь ласка, надайте декілька відповідей на загальні питання про себе (як звати, скільки років, чим займаєтеся тощо?):

Вік	45 роки
Освіта	Вища технічна
Дайте, будь ласка, Ваші контактні дані (телефон, електронну пошту – для можливості щось уточнити у разі потреби)	
<i>Заповнюється інтерв'юером самостійно:</i>	
Місто, село, селище, де проводиться інтерв'ю	Смт Лопатин
Дата і час проведення	19.10.2020 09:28
<i>Відомості про респондента:</i>	
Стать	Чоловіча
ПІБ	Олег Васильович
Місце роботи / громадської діяльності	Лопатинська рада
Посада / роль в організації	Голова

I блок. Рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ

2. Починаючи з 2014 року в Україні відбувається реформа децентралізації (передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування). Що чули і знаєте, зокрема, про реформу місцевого самоврядування?

В кінці 2018 року була створена Лопатинська громада, увійшло 5 сільських рад – це Лопатинська, Хміленська, Кустинська, Березівська, Нивицька. Загальна чисельність 8700 осіб. Територія приблизно 250 км кв.

Головне завдання децентралізації – створити таку систему управління державою, таку систему на місцях, щоб вона сама очищувалася. Якщо голова не хоче думати, то до побачення, якщо директор школи не хоче думати, то дякую і до побачення. Система сама себе має заставляти працювати на благо громади.

3. Які перспективи і які наслідки вона може принести для Вашої громади?

Це інший урок розвитку державного устрою, це перехід на реальні стандарти демократії, бо влада передається місцевих органів влади, які є на виборній основі, вибираються громадою. Це дає хороші перспективи, дає можливість розвиватися. Багато зараз залежить від того, наскільки громада хоче розвиватися. Якщо раніше районна рада, голова адміністрації визначав, то зараз влада набагато ближче до людей, і все в руках громади: освіта, медицина. Відповідальність повністю лежить на місцевих органах влади.

4. Чи проводилось у Вашій громаді громадське обговорення проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад?

Обов'язково. Згідно чинного законодавства до об'єднання у 2017 році – це було добровільне, бо зараз буде просто територіальна реформа, тоді були громадські слухання, рішення сесій, потім ще раз громадські слухання. Це довгий процес, він зайняв у нас...нів року готувалися документи і десь рік ті документи гуляли по кабінетах.

5. (ЯКЩО ПРОВОДИЛОСЯ), хто саме залучався до обговорення (громадські організації, бізнес, представники бюджетної сфери, органи самоорганізації населення (ОСН), прості мешканці, тощо)?

Були організовані громадські слухання по сільських радах, які були поєднані, брали участь активісти. Не було однорідної думки, але в більшості прийняли

рішення об'єднатися. Всіх заманила перспектива державного стимулювання, бо в перші роки було по 1000 грн на жителя громади, це було досить багато, бо на населення ми мали б отримувати державну інфраструктурну субвенцію 8 млн грн. – це для нас дуже багато. Ми об'єдналися в кінці 2018 року, на початку 2019 отримали 2,5 млн грн., то ми сильно поправили свій фінансовий стан і господарку.

6. Чи проходили обговорення питань об'єднання мешканцями на спеціально організованих громадських слуханнях, загальних зборах, чи це питання більше обговорювалось неформально (в робочих колективах, родинях тощо)? Інформації більше отримували від представників влади чи неформально?

Це було на громадських зборах, але не буває такого, щоб люди обговорювали неформально, вони завжди обговорюють неформально, на кухні.

7. Чи достатньо, на вашу думку, ви (якщо мешканець)/мешканці (якщо представник самоврядування) інформовані щодо ідеї, мети і ходу реформи?

Так.

8. Звідки ви (якщо мешканець)/мешканці (якщо представник самоврядування) отримували інформацію стосовно об'єднання громад?

Зі законодавчих актів, читаємо законодавчі ініціативи і в основному – це польський досвід. Є гміна Отмухів в Польщі, 2 рази були з візитом, вивчили стан освіти, комунальне господарство, їх методи управління, структуру.

9. Яким чином ви (якщо представник самоврядування) / місцева влада (якщо мешканець) інформувала вас/мешканців про хід об'єднання?

Є фейсбук-сторінка. Ну якщо населення за 100% взяти, то тільки 7% - люди, які щось хочуть міняти в позитивну чи негативну сторону. В нас сільська місцевість, то інформація – дуже доступна. Навіть якщо нема радіо і фейсбук, то обговорення йдуть. Школи знали, представники культури, медицини – а це вже практично всі.

10. Чи достатньо, на Вашу думку, враховуються інтереси периферійних територій у Вашій об'єднаній громаді при прийнятті рішень та реалізації інфраструктурних проектів?

Повністю враховуються. В мене немає менших, більших, всі рівні. Але треба розуміти, що об'єдналися громади з різним станом соціального добробуту. Народні дома були десь в кращому стані, десь в гіршому, технічне забезпечення в Лопатині, Березівці – на високому рівні, в Кустині й інших – на досить низькому, ремонти сільських рад. Стараємося, щоб не відчували ставлення менш чи більш вартісного.

11. Як проходять консультації щодо об'єднання із периферійними громадами?

Громадські скликання. Я започаткував і березівський сільський голова, їздили на зібрання по всіх громадах.

12. Чи проводилися, проводяться системні та постійні консультації із мешканцями щодо питань подальшого розвитку громади (до підготовки Стратегії та Програми соціально-економічного розвитку тощо)?

В нас є демократія, є депутати, в селах є старости. Важко зібрати в селі, де є 300 людей бабусь, які б розуміли, що зараз робиться. Простіше працювати, наприклад, з вчителями, пішов до школи, вони розуміють, куди йде освітня реформа. В основному, працюємо з депутатським корпусом і старостами. Якщо є ідеї, то треба мати економічне підґрунтя, і основне, що в результаті ми отримаємо.

Ці консультації регулярні чи за запитом?

Як правило, по селах є зібрання, різні святкування, збори по школах. Я практикую виїзні, пройшовся по селі, послухав, що люди говорять, пішов в магазин, селищну раду, школу, бо людей дуже важко зібрати. Тим більше, зараз карантин, пандемія. Навіть останні події взяти, передвиборчі агітації, то в Хмільні, де живе 600 виборців на збори не прийшов ніхто, на

Грицеволі коло 300 виборців, прийшло 4 чоловіки. Дуже важко зараз зібрати людей.

13. Якщо «так», із ким саме Ви вважаєте за потрібне налагодити такі консультації: ОСНами, громадськими організаціями, батьківськими комітетами у школах, зацікавленими мешканцями та ін.?

В подальшому, коли громада буде розвиватися і будуть більш-менш закриті нагальні питання, це нормальний розвиток громади – консультації з громадськістю по нагальних питаннях. Я це бачу через 4-5 років, це має бути нормою. Складається бюджет, обговорюється, хтось подає пропозиції, громадські організації пишуть проекти, подають на гранти. А на сьогодні у зв'язку з відсутністю реальних коштів і з тим, що в нас інфраструктура положена на нуль, то нам основне зробити дахи, вікна, зберегти в цілості майнові комплекси, щоб не були розвалені, маємо непроїзні дороги. Тобто на сьогодні про перспективу розвитку не йдеться, йде мова про підтримання в належному стані і приведення до більш-менш сприйнятливих умов. В Лопатині цього року виграли проект по харчоблоку на 660 тис грн. ми загрузаємося з тим обладнанням, а зараз виходить каналізацію треба робити – це до 100 тис грн. Щоб це поставити, треба писати на літо мікропроект, щоб зробити капітальний ремонт в їдальні. Тобто прийдеться знову обладнання винести, покласти плитку нову, поставити вентиляцію. Можу сказати, що ми працюємо в такому авральному режимі, нам не приходиться вибирати, що робити, бо коштів немає, ми робимо те, що в край необхідне.

14. Чи виникали та виникають проблеми у Вашій громаді у процесі об'єднання?

Рік наші акти, погодження бігали по кабінетах, фактично ми втратили хороший 2018 рік. Нам ще бракує років 2, щоб привести її в належний вигляд, зробити управляємою. Структурні підрозділи, забезпечити обслуговування вуличного освітлення, підремонтувати дороги рейдером, грейдером весною зробити правильний профіль дороги. Ніби маленькі, але ці роботи не

робилися роками, їх треба зробити конче, а потім ми вже б могли розвиватися. Зараз закриваємо аварійні участки.

Тобто проблеми були більше з бюрократичних аспектів.

Не так бюрократичних, а більше політичних.

15.(ЯКЩО ПРОБЛЕМИ Є) Які, на Вашу думку, причини цих проблем?

Що заважає процесам добровільного об'єднання громад?

II блок. Ефективність ОТГ

16.На Вашу думку, яка мета створення об'єднаної територіальної громади?

Щоб фінансові ресурси не розпоршувалися на райони і області. Мета децентралізації – прибрати між Кабміном і місцевими органами влади...в КУ такого поняття як районні і обласні ради немає – це ради делегованих повноважень, це не є базові ради, тобто є Кабмін і місцева рада. В кінці децентралізації маємо отримати, що Кабмін дає кошти на кількість учнів, кількість наданих послуг медичною установою або кошти на кілометр доріг. Це будуть виділятися цільово гроші на громаду. І вже тоді буде видно, хто як керує громадою. Раніше кошти виділяли на область парю мільярдів, район мав парю мільйонів, і вони розподілили кошти, ці кошти не були приближені до людей.

17.На скільки, на Вашу думку, створення територіальної громади сприяє/ сприятиме сталому розвитку об'єднаної громади?

Це напряму залежить. Минулого і позаминулого року так було, після виборів ми дамо команду писати мікропроекти, тобто кожен керівник буде озадачений, що йому вкрай необхідно. Якщо він бере участь в мікропроекті, не виграє, ми стараємося дофінансувати самостійно, якщо це вкрай необхідно. А якщо виграє – економимо власні кошти і залучаємо людей до творчого підходу, заставляємо їх думати.

Якщо порівняти до створення громади і зараз, то де більше перспектив розвитку?

В громаді набагато більше.

18. Чого, на Вашу думку, не вистачає Вашій громаді для забезпечення належного рівня всіх сфер життя громади, фінансової незалежності та кваліфікованого надання адміністративних послуг?

Важко говорити, можна буде сказати за рік після об'єднання зі всіма громадами. На сьогодні проблеми – це дороги. Маємо критичну дорогу «Стремільче-Куликів, Синьків», багато сіл відлучені від сполучення з центром. Поки не буде доріг, приватники не поїдуть. Друге питання, щоб ПДФО сплачувалося по місцю проживання громадянина. Якщо воно не сплачується, то від цього виграють такі центри, як Київ, Львів, в меншій мірі Радехів. В нас приблизно 200 людей працює в Бродах, Радехові, Буську, а це 2 великих підприємства. Тобто наш бюджет недоотримує порядну суму грошей. Ще питання – зараз є законопроект, щоб плата за 1 га землі – 1500 грн, це дуже правильно. Зараз ми за землю отримуємо 3 600 000 грн, а так було б до 25 млн грн.. це був би вагомий вклад в сільську місцевість. Ну і щоб монополіст «Держлісгосп» переробляв ліс на нашій території, вони не хочуть на приватних пилорамах різати ліс, але їздять по наших дорогах. Ці проблеми видно, але вони будуть розв'язані в перспективі.

19. Які завдання мають ставити перед ОТГ представники органів місцевого самоврядування, щоб їх діяльність можна було оцінити як успішну?

По-перше, створення робочих місць, хоч це не є прерогативою місцевої влади. Наші керівники на верху розказують, як влада має сприяти бізнесу. Влада не має сприяти, а має виконувати законодавство, бо коли починає сприяти бізнесу – це називається корупція. От коли ми забезпечимо хоч 90% громадян робочими місцями – тоді можна говорити про самодостатню економічно сильну громаду.

20. На Вашу думку, що таке ефективність ОТГ? Як можна визначити ефективність ОТГ?

В нас люблять оцінювати по кількості наданих довідок, послуг. Я вважаю, що це неправильно. Кількість наданих довідок, послуг говорить про те, що

держава бюрократизована, має бути мінімальна кількість. Зараз президент кинув клич, що в 2021 році ми перейдемо на інформаційні технології. Можна буде онлайн робити звернення про нарахування субсидій, наприклад, воно буде зафіксовано і через 10 днів ви отримаєте відповідь. В нас є село Грицеволя, де кожен другий отримує соц. допомогу – це неправильно. З цим треба боротися, створити робочі місця, щоб вони могли заробляти гідну зарплату, щоб не треба було субсидій, допомоги, щоб не залежати ні від держави, ні від кого.

Тобто робочі місця, працевлаштування, гідна зарплат. Ще що?

Участь у прийнятті рішень – це є також один з критеріїв доступності влади, наскільки влада є публічною.

21. Опишіть ту ОТГ, у якій ви хотіли б жити (ідеальний варіант).

Навіть не знаю. Всюди є недоліки. Кажу, якби ми забезпечили робочими місцями людей, це був би ідеальний варіант, ми б мали обігові кошти на перспективні ідеї, плани, можна було б реалізовувати різного роду проекти. На сьогодні ми маємо 2-3 кошториси, які готові подавати в любую хвилину на проекти, які нам потрібні для розвитку.

22. Чого бракує вашій ОТГ станом на сьогодні?

Коли створювалася ОТГ, забагато було політики в цьому всьому. Держава підійшла з такими критеріями, що районним центром має бути місто з певною кількістю населення тощо. Колись був Лопатинський район, ми по тих межах могли б зробити Лопатинську ОТГ, могли приєднати с. Станітсавчик, яке за 7 км від Лопатина, де діти ходять в лопатинську школу, а воно пішло в Броди, яке знаходиться за 30 км. Людям неправильно пояснили суть центру ОТГ. Всі думали, що треба буде їхати за довідками до Бродів, що Броди дуже багате і всіх забезпечить. Це не так. Броди має великий фінансовий резерв, але це місто, яке потребує і великих капіталовкладень: каналізація, водопроводи, вуличне освітлення, інфраструктура – це дороге обслуговування, чого нема в сільській місцевості.

В планах: випускати бюлетень ради що 3 місяці в доступних цифрах, на що виділено кошти, термін реалізації. Популярно садіння малини і клубніки в Березівці – праця в цьому напрямку. Зробити централізовану каналізацію. Планується ремонт в тюрмі.

23. Оцініть, наскільки помітним є розвиток/поступ вашої об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в наступних аспектах за 5-бальною шкалою, де «1» – зовсім НЕ помітний, «2» – швидше НЕ помітний, ніж помітний, «3» – ні помітний, ні не помітний, «4» – швидше помітний, ніж не помітний, «5» – дуже помітний.

Оперативні цілі	Оцінка	Результати (що відбувається в даній сфері?)
Розширення можливостей для забезпечення культурних потреб	5	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ремонт народних домів у Хмільні, Трійці, Нивиці 2) Фестивалі, артисти 3) Ремонт бібліотеки 4) Написання мікропроектів 5) Створений Центр культури і дозвілля
Розширення можливостей для забезпечення здорового способу життя	5	<ol style="list-style-type: none"> 1) Секція боксу 2) Футбольні групи від «Клубу лева»
Підвищення якості послуг закладів охорони здоров'я	3	<ol style="list-style-type: none"> 1) Допомога з комп'ютерами 2) Співфінансування обладнання
Підвищення поінформованості сільського населення	3	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ведення фейсбук-сторінки, сайту
Підвищення самоорганізації сільського населення	3	<ol style="list-style-type: none"> 1) ГО «Футбольний клуб», «Народний рух» (пише проекти) 2) Створена ГО Лопатинська ВАРТА для допомоги правоохоронцям
Розробка програми функціонування на території громади пожежної служби	4	<ol style="list-style-type: none"> 1) Участь в проекті муніципального співробітництва: закупівля пожежних костюмів на всі пожежні частини Радеківського району

Створення центру надання адміністративних послуг	2	1) З 1 січня перехід на проект «Соціальна громада» - надання 22 послуг 2) Планується введення в штат 2 спеціалістів для надання послуг
Створення нових робочих місць	2	1) В планах
Створення комунального підприємства	5	1) Автомобілі, трактор, техніка 2) Заміна каналізаційної мережі 3) Заміна половини труб на пластикові 4) Збір сортованого сміття (пластик – пресується, скло) 5) Вуличне освітлення 6) Тротуари
Підсилення спроможності громади у соціальному розвитку	4	1) Обслуговування 67 самотніх людей похилого віку; подарункові набори до свят
Активізація громадського життя	3	1) Фейсбук сторінка, сайт 2) Концерти на День сіл
Розробка програм підвищення туристичної привабливості території	2	1) В планах реконструкція приміщення колишньої тюрми в музей
Популяризація туристичних маршрутів	2	
Розробка транскордонної співпраці	2	1. Культурний обмін з Отмуховим (Польща)
Інше (сфери, яких не було згадано) – освіта		1) Школярник куплено
Оцінка загального розвитку ОТГ	4	

Стенограма інтерв'ю, проведеного з Віталією (представниця громади)

1. Будь ласка, надайте декілька відповідей на загальні питання про себе (як звати, скільки років, чим займається тощо?):

Вік	22 роки
-----	---------

Освіта	Вища юридична
Дайте, будь ласка, Ваші контактні дані (телефон, електронну пошту – для можливості щось уточнити у разі потреби)	
<i>Заповнюється інтерв'юером самостійно:</i>	
Місто, село, селище, де проводиться інтерв'ю	Смт Лопатин
Дата і час проведення	15.10.2020 19:26
<i>Відомості про респондента:</i>	
Стать	Жіноча
ПІБ	Віталія-Анастасія Володимирівна
Місце роботи / громадської діяльності	
Посада / роль в організації	Студентка

I блок. Рівень інформування щодо питань, пов'язаних з діяльністю ОТГ

2. Починаючи з 2014 року в Україні відбувається реформа децентралізації (передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування). Що чули і знаєте, зокрема, про реформу місцевого самоврядування?

Те і знаю, що реформа почалася в 2014 році, знаю, що в 2015 році був прийнятий Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад». знаю, що метою децентралізації є передача повноважень з центру більше до місцевих органів самоврядування, щоб покращити якість публічних послуг для громадян.

3. Які перспективи і які наслідки вона може принести для Вашої громади?

Те, що держава надає субвенції створеним ОТГ, і вона в змозі сама керувати коштами, які надійшли від держави і застосовувати їх в цілях покращення якості життя ОТГ.

А які наслідки, можливо, негативні аспекти?

Наскільки я поняла, після створення ОТГ перестають працювати місцеві органи самоврядування сіл, які увійшли в ту ОТГ. В законі прописано, що мета створення ОТГ – покращення якості публічних послуг, вони не можуть надаватися якось гірше, як до того, як ті села увійшли в ОТГ. Але якщо в нас була Березівська сільська рада, і люди отримували деякі адміністративні послуги безпосередньо в сільських радах, може, за деякими довідками приходилось кататися в Радехів, то зараз вони в своїй сільській раді не можуть отримати ніяких довідок. Коли є категорія пенсіонерів, що не мають машини чи родичів, вони все одно змушені за будь-якою довідкою їздити в Лопатин. То тут питання, чи це дійсно буде покращення якості надання послуг чи не дуже, і не для всіх.

4. Чи проводилось у Вашій громаді громадське обговорення проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад?

Навіть не знаю.

5. (ЯКЩО ПРОВОДИЛОСЯ), хто саме залучався до обговорення (громадські організації, бізнес, представники бюджетної сфери, органи самоорганізації населення (ОСН), прості мешканці, тощо)?
6. Чи проходили обговорення питань об'єднання мешканцями на спеціально організованих громадських слуханнях, загальних зборах, чи це питання більше обговорювалось неформально (в робочих колективах, родинях тощо)? Інформації більше отримували від представників влади чи неформально?

Питання створення ОТГ не знаю, чи обговорювалося в Лопатинській ОТГ, але взагалі має бути створений проект об'єднання, і він має виноситися на вирішення громадськості, і як проголосує громадськість, так і приймається

проект цього рішення. Чи в нас таке було, я не знаю, але, думаю, можливо, так.

7. Чи достатньо, на вашу думку, ви (якщо мешканець)/мешканці (якщо представник самоврядування) інформовані щодо ідеї, мети і ходу реформи?

Я вважаю, що я дуже мало обізнана в цьому питанні, хоч ніби маю тим цікавитися, навчаюся на такому факультеті, що мала би знати. Але якось увага на питанні створення ОТГ і реформі децентралізації в нас зовсім не акцентувалася. Мені здається, що в нас не популяризована зараз. Коли проводяться вибори в місцеві ради, кандидати зациклені на своїх програмах, а реформ люди не розуміють, її мету, які покращення і негативні наслідки несе.

8. Звідки ви (якщо мешканець)/мешканці (якщо представник самоврядування) отримували інформацію стосовно об'єднання громад?

В Інтернеті випадково бачила, що створюється ОТГ і про реформу децентралізації чула краєм вуха на юридичному в Луцьку, бо викладачі писали наукову роботу на ту тему.

9. Яким чином ви (якщо представник самоврядування) / місцева влада (якщо мешканець) інформувала вас/мешканців про хід об'єднання?

Я не знаю, чи інформувала місцева влада. Тільки коли була створена Лопатинська ОТГ (вибори були 23 грудня 2018 року), то всюди було, що «вітаємо, створена Лопатинська ОТГ».

10. Чи достатньо, на Вашу думку, враховуються інтереси периферійних територій у Вашій об'єднаній громаді при прийнятті рішень та реалізації інфраструктурних проектів?

Ті які розташовані близько?

Ті, які входять в ОТГ, але органи місцевого самоврядування не там.

Я думаю, що наша селищна рада робить для цього все можливе, бо навіть коли є громадські слухання, проводяться засідання виконавчого комітету, на

сторінці в фейсбуці завжди про це говориться, запрошують всіх громадян на захід, при йти може кожен охочий. Бачила, що обговорювалися питання вивчення 2 іноземної мови у школах, люди висловлюються, тобто воно не присікається, ніхто не говорить, що буде так чи так, тобто люди мають право і можливість брати участь в обговоренні різних проектів. І враховується, як на мене питання, ремонту доріг, бо йде ремонт дороги «Лопатин-Нивиці», на Березівку зроблена, тобто не все центру, Лопатину, а увага і на інших селах.

Чи враховуються інтереси однаковою мірою, чи все-таки вашого населеного пункту більше?

Я думаю, що на всі території.

11. Як проходять консультації щодо об'єднання із периферійними громадами?

Не знаю, чи конкретно проходили. По-моєму, коли відбувається процес створення ОТГ, то, напри код, голова Лопатинської селищної ради надає пропозицію головам сусідніх сільських рад, і вони розглядають таку пропозицію, обговорюють зі своєю громадськістю, і потім вже через 30 днів вони мають дати відповідь на звернення селищного голови. Або можливе добровільне приєднання, коли сам голова іншої сільської ради ініціює процес приєднання до ОТГ, то можливо, таким чином відбувалося.

12. Чи проводилися, проводяться системні та постійні консультації із мешканцями щодо питань подальшого розвитку громади (до підготовки Стратегії та Програми соціально-економічного розвитку тощо)?

Я думаю, що консультації не проводяться, а це вже ставиться перед фактом, що є такі і такі можливості, але громадяни, мені здається, не беруть участь.

13. Якщо «так», із ким саме Ви вважаєте за потрібне налагодити такі консультації: ОСНами, громадськими організаціями, батьківськими комітетами у школах, зацікавленими мешканцями та ін.?

Думаю, що однозначно потрібно, щоб громадяни брали участь в обговорення Стратегії розвитку ОТГ. Просто це залежить від їх правової свідомості. Не кожна людина, навіть якщо повідомлена, що буде відбуватися певний захід і обговорення, витратить свій вільний час, щоб прийти в конкретну установу, сидіти слухати і висловлювати думки. Мені здається, людям комфортніше, коли за них вирішують і коли не треба брати відповідальність на себе і висловлювати свою думку перед іншими. А як це має відбуватися? Я думаю, по-перше, селищний голова або виконавчий комітет ухвалює рішення про те, що проводиться обговорення громадськості з приводу концепції розвитку чогось в конкретній сфері – економіці, освіті чи спорті, чи проведенні культурних заходів. Далі робляться копії рішення виконавчого комітету і, наприклад, копія рішення направляється директору школи, директор доводить до відома членів учнівського самоврядування, батькам, старостам класу, керівникам класу, керівники проводять розмовну виховну роботу в класах. Так само на будь-які підприємства, установи, організації, всі офіційні установи на території ОТГ. Це буде сприяти інформуванню жителів ОТГ, що таке буде відбуватися офіційним чином, а не такі собі оголошення і переказування від одного до другого.

14. Чи виникали та виникають проблеми у Вашій громаді у процесі об'єднання?

Не знаю.

15. (ЯКЩО ПРОБЛЕМИ Є) Які, на Вашу думку, причини цих проблем?

Що заважає процесам добровільного об'єднання громад?

Небажання самих громад, бо, можливо, жителі думають, що коли йде фінансування з бюджету держави, то воно буде більше спрямовуватися на центр ОТГ, а не на їхні села. І жителі, думаю, стараються зберегти те, що є, а не йти за чимось їм невідомим, вступати в об'єднання, суть якого вони не розуміють.

II блок. Ефективність ОТГ

16. На Вашу думку, яка мета створення об'єднаної територіальної громади?

Це взагалі проводиться реформа адміністративного устрою України. По-перше, щоб зменшити кількість районів, міст, щоб ті послуги надавалися більше на місцях. Якщо нам за більшістю довідками треба було їхати в Радеків, то зараз вони є в нас, в Лопатині. Але, з іншого боку, жителям сіл, які до нас приєдналися, вони могли щось взяти в себе, а тепер їм треба їхати до нас.

17. На скільки, на Вашу думку, створення територіальної громади сприяє/сприятиме сталому розвитку об'єднаної громади?

Я думаю, що ця реформа для того і покликана, тому чисто теоретично воно має сприяти сталому постійному розвитку. Але багато залежить від керівників ОТГ, одна людина поведе так справи, а хтось по-іншому. Хтось може не знати, як розпоряджатися бюджетом, хтось може не мати відповідних вмінь, навичок, хисту і організаторських здібностей. Тоді не буде ефективного розвитку.

Якщо порівняти до створення громади і зараз, то де більше перспектив розвитку?

Чисто для мене, я не бачу ніякої різниці, просто класно, так як я живу в Лопатині, то селище стало центром чогось. А якихось конкретних змін я не відчуваю.

18. Чого, на Вашу думку, не вистачає Вашій громаді для забезпечення належного рівня всіх сфер життя громади, фінансової незалежності та кваліфікованого надання адміністративних послуг?

Я думаю, не вистачає кваліфікованого кадрового забезпечення. Так, як в нас ОТГ селищина, переважно молоді люди стараються виїхати в більші міста, а коли є робочі місця, то все одно зарплата не влаштовує молодь, вони вважають більш доцільно виїхати або в обласний центр, або закордон. З одного боку, недостача, а з іншого – і немає людей на відповідні посади. Це може бути проблемою.

19. Які завдання мають ставити перед ОТГ представники органів місцевого самоврядування, щоб їх діяльність можна було оцінити як успішну?

По різних показниках. В нас є людина – Галина Василівна Білик – відповідальна по освіті, вона має якісь повноваження, їздить з перевітками в школи. Наприклад, визначити показники ЗНО, як здавали учні до створення Лопатинської ОТГ, які в них були показники з таких основних предметів, як українська мова, історія, іноземна і математика, і які після. Можливо, вчителі спілкуються між собою, діляться досвідом, проводять різні конференції. Також показник надходжень у місцевий бюджет, бо зараз податки сплачуються. Ставка податків пропонується органом місцевого самоврядування, і підприємці платять податок сюди на розвиток нашого селища. І от які доходи отримує наша громада зараз і до того.

20. На Вашу думку, що таке ефективність ОТГ? Як можна визначити ефективність ОТГ? Якісна освіта, зрозуміла.

Дохід в місцевий бюджет, інфраструктура. Демографічна ситуація, бо коли успішне ОТГ, молоді люди розуміють і не хочуть покидати таку ОТГ, залишаються тут. Медицина, місцеве підприємництво (які заводи закриваються, відкриваються).

21. Опишіть ту ОТГ, у якій ви хотіли б жити (ідеальний варіант).

Чесно кажучи, якби наша ОТГ була самою успішною, я не знаю, чи я б залишилася тут жити. То залежить навіть не від ефективності і успішності самої ОТГ, а від того, як складуться мої життєві обставини, яка буде моя сім'я, де будуть можливості працювати. Ну я думаю, що керівництво має бути хороше, готове спілкуватися з людьми, йти на компроміси, уступки, і головне – слухати людей й старатися щось робити. По-друге, це мають бути загальнодоступні об'єкти на території. Добре, що вони в нас є – лікарня, яку хотіли нібито закрити, школа 1-3 ступенів навчання, якісь стоячі заводи, хоч якісь робочі місця.

А в ідеальному варіанті?

Тут має бути багато підприємств різних напрямків, в різних сферах, де б молоді люди розуміли, що їм не треба їхати і шукати щось, бо можна розвиватися, працювати і тут і отримувати при тому гідну зарплату, а не таку підходящу в межах проживання в селі і селищі.

22. Чого бракує вашій ОТГ станом на сьогодні?

Робочих місць; закладів, де б могла культурно відпочивати молодь, де б могла змістовно проводити свій час; гуртків для категорії старших школярів і студентів, для молодших, мені здається, більш-менш організовано. Немає якоїсь соціальної підтримки для старших людей, єдина їх соціалізація – це похід до церкви в неділю, а так вони сидять вдома і вийти тут нема куди. Я помітила, що в нас немає пандусів, може, в нас не так багато людей з інвалідністю, але було б добре, це підходить під всі стандарти, навіть для колясок дитячих.

23. Оцініть, наскільки помітним є розвиток/поступ вашої об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в наступних аспектах за 5-бальною шкалою, де «1» – зовсім НЕ помітний, «2» – швидше НЕ помітний, ніж помітний, «3» – ні помітний, ні не помітний, «4» – швидше помітний, ніж не помітний, «5» – дуже помітний.

Оперативні цілі	Оцінка	Результати (що відбувається в даній сфері?)
Розширення можливостей для забезпечення культурних потреб	4	6) Призові місця мистецьких проєктів на конкурсах 7) Впізнаність в сусідніх ОТГ Львівщини завдяки культурній сфері 8) Концерти БДЮТ 9) Вистави релігійного театру
Розширення можливостей для забезпечення здорового способу життя	4	3) Секції з футболу, боксу 4) Спортивні змагання
Підвищення якості послуг закладів охорони здоров'я	3	3) Закуплено нові апарати 4) Нові машини швидкої допомоги 5) Скорочення робочих місць (окуліста)

Підвищення поінформованості сільського населення	4	2) Створення офіційної сторінки на фейсбуці Лопатинської ради (хто має інтернет – плюс, хто немає – нічого не змінюється): інформація про слухання, пільги, відповідальність за підпал сухої трави
Підвищення самоорганізації сільського населення	1	
Розробка програми функціонування на території громади пожежної служби	1	
Створення центру надання адміністративних послуг	1	3) Не створений
Створення нових робочих місць	2	2) Створення катехитичної школи 3) Скорочення робочих місць
Створення комунального підприємства	4	7) Прибирання вулиць 8) Смітники 9) Насадження квітів, облагородження
Підсилення спроможності громади у соціальному розвитку	3	2) Вітання захисників
Активізація громадського життя	4	3) На храмове свято, День незалежності, Василія організують свята з зірками (Андрій Залізко) 4) Живі концерти
Розробка програм підвищення туристичної привабливості території	1	2) Не чули інформації
Популяризація туристичних маршрутів	2	1) 1 допис про костел у Лопатині на сторінці у фейсбуці «Куди поїхати на вихідні зі Львова (але зі Львова 80 км, погані дороги, не вигідно їхати)
Розробка транскордонної співпраці	4	24. Навчання учнів в Польщі 25. Учні БДЮТ їздять виступати в Отмухів (Польща)
Інше (сфери, яких не було		

згадано)		
Оцінка загального розвитку ОТГ	3	